Clariss. Pictoris et Geometrae Alberti Dureri, de varietate figurarum et flexuris partium ac gestib. imaginum, libri duo, qui priorib. de symmetria quondam editis, nunc primum in latinum conversi accesserunt.

Anno M. D. XXXiiij.

Ad lectores in sequentes libros prefatio.

Cum de artificio picturæ cōpositos libros ab Alberto Durero, partim voluntate erga ipsum mea adductus, partim etiā coactus amicoꝝ precibus quæ imperij vim habere viderent̄, in manus accepissem conuertendos in linguam Latinam, Sensi fortunam successus non sane respondere studio meo, eoq; singulari cum mihi tum illis satisfaciendi qui nobis hunc laborem imposuissent. Neq; id adeo mirum mihi cogitanti visum, quod non satis explorato pondere subijssem sub materiam cui ferendæ parū sufficerent vires meæ. Id me siue in cupiditate gratificandi petentibus a me hoc opus, siue negligentia mea principio sane fugerat. Quare fuimus eo maiore anxietate in processu quo minus et prouisa grauitas et integrū iam erat abijcere semel susceptum onus, Quod ipsum si facere licuisset, expedita via fuerat qua nos cura molestiaq; liberare potuissemus. Atq; in hac hæsitatione et depressione nostra, vt fieri solet, progressi sumus lentiore gradu, et quasi pedetentim. Itaq; libros primos duos tanq̄; recidentes, separatim latinos factos emisimus, Simul vt daremus specimē industriæ nostræ lecturis, simul vt hac in parte decursi spatij paulisper acquiesceremus, Simul etiā, quia esset in reliquis maiore attentione opus, quod sciremus primum quidem librum ab authore diligenter recognitum, ipsoq; illum viuo typis excusum fuisse, cum reliquorum editioni et castigationi morte præreptus decesserit. Atq; vtinam Deo visum esset, vt illo superstite nobis hæc prouintia data esset, gerere et cupide et vt confido, cum laude voluissemus, Nunc illius desiderio, et fuit non nullum tædium, et occasio certe laudis morte ipsius amota est. Hoc autem cum opto, non modo respicio ad me et res meas, sed potius etiam ad illum et famam mortui, a quo sensi me valde diligi, quemq; ego merito ipsius feci maximi, Nec non studiosis quoq; harum rerum vtilia vota facio. Extarent enim profecto hæc scripta ab authore ipso edita, nō minima parte sui sed vniuersa, ad eum modū composita, vt maxime et doctis admirationi, et studiosis omnibus fructui essent. Nunc etsi neq; illi paruipendere, neq; hi parum adiuuari poterunt, Tamē illa excellentia curæ et elaborationis fortasse requiratur, qua nihil est pulchrius neq; præstabilius. Videre etiam hoc amici Dureri nostri, qui inchoata iam excusione operis, et absoluto primo libro cū auhtor diem suū obijsset, perduxere ad finem hunc laborem, cū accurata admonitione, authorem editioni non affuisse. Hæc ego etiam hoc loco, in quo, vt dixi, quasi posito onere aliquantulum acquieui, recæpturus illud duxi lecturis significandum, vt scirent quid a Durero tantum modo informatū, quid per politum haberent. De nobis deque opera nostra supersedebimus in præsentia verba facere, Neque enim cum laudem nullam affectemus, metuendū vt opinor, ne quis qui repræhendere velit. futurus sit. Vt enī ille apud Virgilium ad maximam spem natus puer, imbelles feras nihil moratur.

Spumantemque dari pecora inter inertia votis.

Optat aprum, aut fuluum descendere monte Leonem.

Ita libenter prætereunt huiusmodi scripta facileque patiuntur latere Aristarchi, a quibus non celebratum sed obscuratum iri nomen suum perspiciant. Quid est autem hoc genere scriptorum, quod ad orationem quidem attinet, non solum ieiunius, sed penæ dixerim infelicius, vt misericordia digni, si quid ad hæc forte cōpulsi sint, esse videantur, inuidiæ certe obnoxij esse non possint. Sed hæc ipsa pluribus memoraui-

mus quam necesse fuerit. Quod autem de miseria horum scriptorum dixi quæ tali argumento taliq; fortuna sua traductorē plane seruū accipiūt, si quis minus esse verū putat, licet periculum paucis ipse versibus faciat, nimirum intelliget multo me, quam res sit, parcius locutum. Quod superest si qui illa priora forte legistis, facite et hæc cognoscatis, Quæ profecto sunt ab arte instructissima, quo etiā nomine si quid compositioni defuerit, facile compensari pati debebitis, Et, si nihil ad hoc vsque tempus vidistis in lucem emissum his de rebus melius, æquum fuerit hactenus quidem optima gratis animis amplecti nihil vidisse autem certum habeo. Vt em̄ restare huius artis eximia quædam ad huc præcepta veterum, neque funditus illa deleta esse, Ita etiam summa cum cura asseruari arbitror, magis quam vllam Virginem, quas tamen poeta magister morum custodiri iubet multifariam communitis in thalamis. Quod si quando horū prodierit, Deo bene volente, aliquid, etsi, quicquid fuerit relinquet, etiā Dureriana non nullo in numero, Tunc tamen licet antiquitati venerabili priores iure optimo deferatis. Interea cum quod præ Durerianis petat, nihil extare compertum habeamus, officium vestrum feceritis si hæc vt optima amplexi, meliora cum vestigare tum sperare non desinatis, Quas proferri ille etiam cum obscuratione suorum vellet mortuus. Cum em̄ facile præstiterit multa variaque rerum scientia reliquis, tamen hanc etiā ipsam vicit illo in viro animi probitas, ingenuitas, liberalitas, moderatio, sanctitas. De quibus etsi rei magnitudinis exuperante, multo minus, multoq; exilius quam par erat, cum a nobis alibi dictum sit, nunc quidem verba facienda nō putauimus. Cæterum hanc doctrinam non poterint, vt opinor, contemnere eruditi, cum em̄ est arte exculta, tum in vsu iucunda, non hoc modo operæ et manuū, sed intelligentiæ potius et iudicij. Quis est enim tam rusticus aut alienus ab omni elegantiæ sensu, qui non libenter bonam pulchramq; picturam cōtemplari soleat. Sed inter spectatores discrimē est ingens. Nā imperiti artis nihil neq; exquisite neq; cū certitudine aliqua cognoscunt, Sed coloribus et nitore tabularū tantummodo capiuntur, horum etiam humaniores argumento. Docti vero etiam particulas et singilatim omnia percensent, iudicioq; suo discernunt et perspiciunt. Vt illi eorum qui magnam hominum turbam simul salutent, hi autem eorum qui singulos appellent, similes esse videantur. Sed quoniam existimo statim vbi huic opus exierit futuros aliquos qui in ipsum quasi irruant, subq; sua prœla abstrahant, Quantum quidem interfuerit studiosorum illud hinc accipere quam aliunde ubi secundū nostra expressum fuerit, Nō tam dicere facile est atq; ipsa re declaratur. Cum enim pene maior claritas et certitudo consistat in exemplis quā præceptis, neque fieri possit, vt illa traductionibus crebris nō violent̄, siue ipsis typis vitiatis, siue negligēter explicatis, vt vsum et scientiam concedam maximam iis qui transferre velint, quis non videt quam in procliui errores pendeant, cum nobis compertum sit ab iisdem typis ipsis, expressas iterum figuras diuersas exiuisse. Corrumpi autem aliorum authorum scripta sola in scriptione consueuere, huiusmodi in pictura etiā. Quo in genere quoq; sunt cosmographica illa phenomenon et Geographiæ. Sed de hoc ipsi viderint, ne si in hac parte immoremur, magis distractioni librorum, quam legentium comodis voluisse consulere videamur. Atq; hinc igitur deinceps Alberti doctrinam exponere aggrediemur.

Alberti Dureri mathematici et pictoris. De figurarum varietate libri duo.

Hoc in libro qui de pictura tertius a nobis instituitur, propositum est demonstrare rationes quasdam, quibus superius descriptæ figuræ corporum secundum membrorum et suam et inter se conuenientiam variari pro arbitrio vniuscuiusq; possint, Siue cui opus grandius seu magis exilius forte placeat, Ita quidem vt omnia, alia quam dudum, et diuersa, neq; figuram neq; iam commensurationem pristinam retinere videantur. Atq; hæc similiter in virilibus ac muliebribus nec non puerorum imaginibus exponere decreuimus.

Principio notum intellectumque esse debebit, Quibus de rebus figurarum variationes existere soleant, Harum genus est vnum in commensurationibus contrarietas. Cum autē contraria iunguntur magis illustria fiunt, quod in similibus non accidit. Huic generi hæc subijciuntur.

Magnum.	Paruum.
Longum siue prolixum	Breue seu curtum.
Distensum seu dilatatum	Contractum.
Crassum	Gracile.

Quæ quidem differentiæ quantitatis sunt, Et in adijciendo detrahendoue in multo ac modico versantur.

Alterum est genus qualitatis in quo sunt differentiæ ætatum vt iuuentæ, Senectæ. Constitutionis corporis et modi vt macilentum pingue, durum, leue, Forme vt venustum amabile, Turpe ingratum, Itemque habitus vt curuum, rectum, æquale, inæquale, sublime siue excelsum, humile seu demissum, Rotundū, Angulosum, Acutum hebes, similiter et erectum, Transuersum, Obliquum, item positus vnd dextrum, Læuum, aduersum, Auersum, supra, infra.

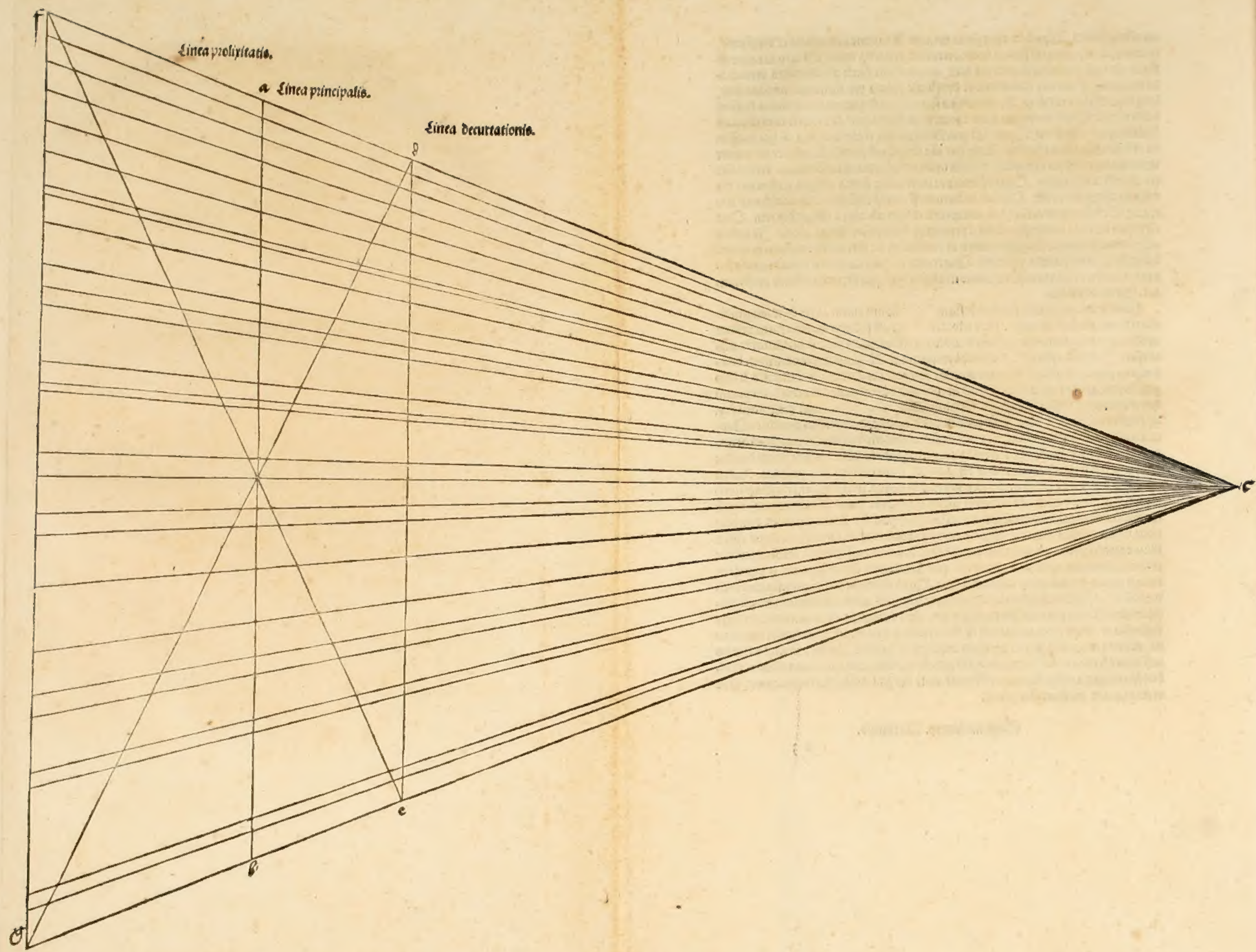
Per hæc discrimina diuersitates figurarum exquiri poterunt. Quarum nunc deinceps exempla subijciemus quibus præcipua ac pene sola harum rerum doctrina continetur. Ac primū proponatur differentia magni et parui. De qua dupliciter cogitandum. Primū quatenus hæc est totius erga totum, Quarū vnū magnum dicatur, paruum alterum, in quibus similitudo tamen et quasi eadē facies cōstare potest. Ita in quibus eadem ratio et conuenientia partium ponitur, grandia possunt vel parua describi. Vt in delineationib. fieri videmus. Volūt enī similes vel Regias edes de forma adumbrata in cartis, extrui ita et globum longioris diametri similitudinem habere cum altero cuius diameter multo sit breuior, nemo non dicit et sentit. Sed cum hec differentia animaduertitur in partibus tum consequitur dissimilitudo totius erga totum. Vt si quis truncū corporis constituat grandiusculum, inferiora autem minuscula. Hocque ipsum vsurpari poterit omnibus in membris, Quæ variationes sunt infinite. Atq; his appellationibus magni ac parui vtimur respectu earum rerum de quibus rebus ille ponuntur inter se.

Proxima erat differentia proposita longitudinis et breuitatis. Volet igit̄ aliquis certam effigiē producere aut corripere, vt, exempli gratia, illā quæ virilis in primo libro et loco a nobis descripta est, is igitur animaduertet in prolixitate gracilitatē et contractionem, in breuitate vero crassitiem et distensionem secundum propriam com-

mensurationem, Atque hæc cum fiunt utraque in ratione latitudinis et densitatis, spacia quæ in principali figura notata cernẽtur, retinẽda erunt, Si uero utraque effigies illa inq̃z producta et correpta hæc, accomodata fuerit ad altitudini principalis imaginis, Tum illa latitudinis et densitatis spacia pro utriusque constitutione, longe diuersissima existent, At altitudinis spacia iam cõgruentia maximam dissimilitudinẽ præ se ferẽt, propterea quod a principali figura hinc ad proceritatem illinc ad humilitatem discessum, Deque illa graciliora omnia et contractiora cũ hac crassiora et distensiora facta fuerint. Atque hac uia singularũ partiũ altitudines in corpore conuenienter produci aut corripi poterũt intra notatas transuersas lineas designatrices altitudinis partium, Quarũ si maiora inter ualla feceris effigies productior sin minora correptior exibit, Quibus, ut dictum est, ratio densitatis et latitudinis nõ uariatur, Sed illud productũ et hoc correptum unam ab altera effigie discerni, Quarũ postea in noua cõmensuratione a principali descriptione longe abitur. Id ipsum uero minutim perque singulas partes in producẽdo ac corripiẽdo exquirere et nimiũ laborem et tædij haberet plurimũ, Quare tota in hanc rationem certa doctrina sumus complexi de qua ministerio unius trianguli hæc quæ dixi recte et facile perficiantur. Hoc ita describes.

Lineam unam punctis duobus designabis, secũdum quam altere duæ longitudinis et breuitatis describantur. Hæc esto. a. b. tantæ altitudinis quanta fuerit primæ uirilis figuræ in primo libro. Hanc diuides per altitudinem spacijs linearum transuersarũ, Nam illis scis ostendi altitudines partium. Ab huius lineæ punctis a. b. deduces in propositũ aliũ ad dextram punctũ c. lineas duas quæ in illo cõcurrẽtes, triangulũ describant de basi. a. b. et similiter in eodẽ pũcto c. productæ altitudinẽ oĩm partiũ lineæ cõcurrent postea iuxta hanc mediam lineã παραλλήλκοσ unã prolixitatis f. g. ad sinistram cõstitues, alteram decurtationis d. e. ad dextram uersus punctũ c. Quoq̃z a media uel hanc uel illam remotius posueris, hoc erit maius prolixitatis uel decurtationis discrimẽ. per has igit̃ et ipsas transeũtes ille altitudinis medie lineæ diuidẽt et ipsas pro unius cuiusque ratione conueniẽter, itaque uti res fieri postulat. Huius trianguli figuram expressam subiecimus manu nostra. utilẽ futuram multis et uarijs usibus Estoque nomẽ illi urianti, Nam uariantur huius adiumẽto partes rerũ et admirabiles mutationes efficiuntur uel augmentatione staturarum uel diminutione, ut si propositã aliquam effigiem cuius altitudo complectatur spacia quæ essent illius capitis septena ad altitudinẽ capitis spaciorum octonũ nouenũ, denũ ue producere libeat adijcentes nimirum altitudini quæ fuerit intra caput sumum et plantam imam unius, du ũtriumue capitum spacia Quod idem et diminuenda statura accipiendũ. Sed si staturam forte ut diximus prolongaris, accomodabis iam etiam productiusculũ caput pro eo ac forma exiget proposita imaginis, ut conuenientia et decor custodiatur, idem pro natura rei et in decurtarione seruabitur, Sed tum si metiri uelis, altitudo non paria spacia capitum atque prius habebit, Hoc loco moneo uolentes ursurpare hanc a nobis demonstratam rationem mutationis, ut in manibus et pedibus separatim a nobis superius descriptis cum magna diligentia et attentione, ut in re neutiquam facili uersari uelint.

Sequitur forma. Uariantis.

Linea prolixitatis.
a Linea principalis.
Linea decurtationis.
f
b
e
c

Ita igitur distinctis his omnibus lineis vt est præceptum, deinceps forma imaginis sua cuiusq; inscribetur, Quod nos in præscriptis linearum exemplis ob cartæ paruitatem facere non potuimus, Sed fecimus per æqualia et congruentia altitudinis spacia in sequentibus, conseruatis debitis commensurationibus singulorum, hac via et ratione quæ exponetur, qua in omnibus volentes mutationibus vtantur licebit. Figura autem effecta ad lineam.f.g.erit gracilior et contractior, ad lineam autem d.e.crassior et distensior. Nec minus vsus erit huius variationis in illis gracilitatis ac crassitudinis, et contractionis ac distensionis modis, q̃ in his prolixitatis ac breuitatis. Non autem est ab re et inconsentaneum, cunctas imagines quasi æquali in exemplis altitudine describi, hoc est, vt vnius altitudo tantum cartæ occupet quantum alterius, q̃tumuis staturæ dissimiles sint, Ita enim in comparatione omnia illustriora et magis euidentia futura sunt. Hac eadem ratione poterit aliquis et in separatis partibus imaginum vti, sic vti aliquid illarum variet, aliquid non variet, Et tunc quidem quicquid vni detrahitur, alteri adijciatur necesse est. Idem intelligendum de singulis etiam in imaginis altitudine transuersis lineis, Et iuxta has attenuationis aut densationis, itemq; contractionis aut distensionis. Quoties enim iuxta vnam propositam et principalem lineam in Variante hinc atq; illinc alias duas statueris, declaratur omnibus in locis permutatio conueniens, illinc in prolixitate hinc in breuitate. Sed nunc deinceps, quo quisq; modo officinam suam hoc triangulo instruere illoq; si res poscat vti possit ostendam.

Principio ducatur linea transuersa de puncto.a.in punctum.b. quæ certo loco fixa sit, Ex huius puncto. a. producetur alia. a. c. quæ quidem fixa sit illo in puncto.a. sed ab altero puncto.c.mobilis, ita vt cum transuersa.a. b.in eodem loco iungatur, ab puncto vero.c.remoueatur propius aut longius. Neq; quisq̃ suspicatus sit me nunc sic de lineis ac punctis loqui, quemadmodum Geometræ consueuere, quibus hæc omnia cogitatione modo complectenda proponuntur. Nos enim nunc manuũ operibus consulimus, Sed nihilo tamen minus, q̃uis exprimi hæc omnia velimus, debebunt ipsa ad illorum quæ indiuidua et vnica sola mente intelliguntur, exactam et inuariabilem certitudinem referri. Sed eorum quæ diximus talis vsus erit. In tabella huic rei comparatæ transuersam lineam.a.b.inscribes, et in puncto.a. acum seu clauiculum firmiter affiges, huic annectes filum æquabile et validiusculum vt sericum, illudq; intendes in altero puncto.c.quod repræsentet illam ab eodem puncto c.mobilem lineam. Posthac impones perpendicularem.d. e.in mediam transuersam a.b. His ad hunc modum præparatis scito in linea perpendiculari. d.e. statuendam propositam partem quam producere aut corripere velis, ita vt finiatur insidens lineæ transuersæ.a.b.postea filum quod est pro linea.a.c.intendes, vt supra attingat summitatem constitutæ partis in linea.d.e. Deinde quantum volueris prolixiorem illam partem facies. Hoc pacto. Ante lineam.d.e.prolixitatis quæsitæ lineam duces similiter perpendicularem quæ supra extento filo lineæ.a.c.infra transuersa. a.b. definiatur, Hæc sit exempli caussa.f.g.sin correptiorem facere volueris propositam partem, consequeris hoc ipsum de breuitatis linea, quæ perpendiculariter et ipsa statuatur in transuersam.a.b. post perpendicularem.d.e. versus. a. et supra definiatur filo lineæ.a.c. Sitq; hæc, verbi gratia, h. I.

Hoc pacto tribus perpendicularibus ordine in transuersam subiectam impositis, Statuetur in media .d.e. propositæ et principalis longitudinis spacium, In citeriore f.g. illud ipsum productum, In vlteriore. h.i. correptum. Atq; hæc ipsa conuenien- ter vtrimq; designat linea fili .a.c. cum ad summitatem lineæ. e.d. intenditur. Horũ vsus esse poterit in rebus innumerabilibus, etiã vbi spacioꝝ nomina dici nõ poterunt. Vt si nõ sit nominabile quota quæq; alicuius nota longitudinis pars sit, veluti vna 2. vna. 3. 5. 6. Huius præcepti exẽplũ expressimꝰ inferius, vt oculis etiã legentiũ doctri na nostra subijceretur, Atq; huic instrumento nomen placuit indere Deligenti, quod seruiat delectui eoꝝ quæ in quaq; proposita re maiora aliquis minoraue facere velit. Atq; ex his præceptis et huius Deligentis adminiculo descriptæ sunt paulo post ex- pressæ figuræ viriles gracilitatis et crassitudinis. In his variationibus animaduer- tendum, omnia corpora in productione, addensatione, dilatatione grandescentia, partes habere distantiores et quasi vastiores, contra quæcunq; corripiantur concur- rentes magis et propinquas. Itaq; graciliores staturas aspectu etiam molliores ex- istere crassioribus. Hoc instrumentum quadrantis plane figuram modumq; præ se fert, quod nos et ipsum curuis lineolis designauimus.

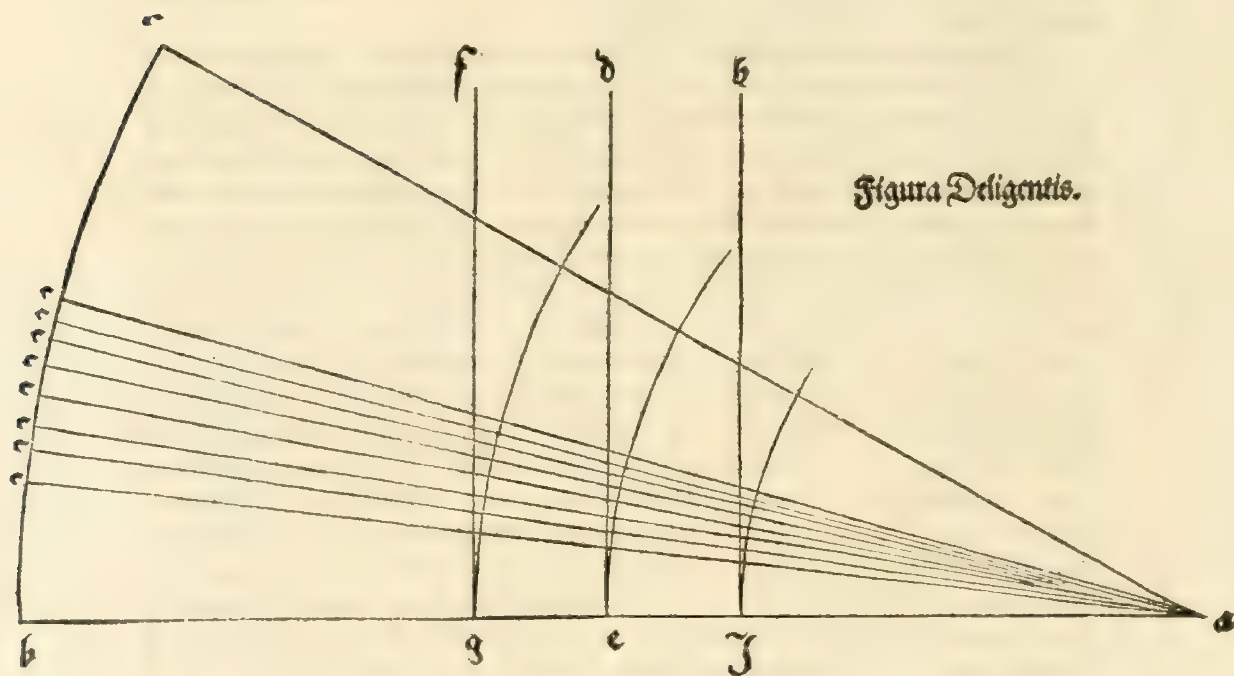
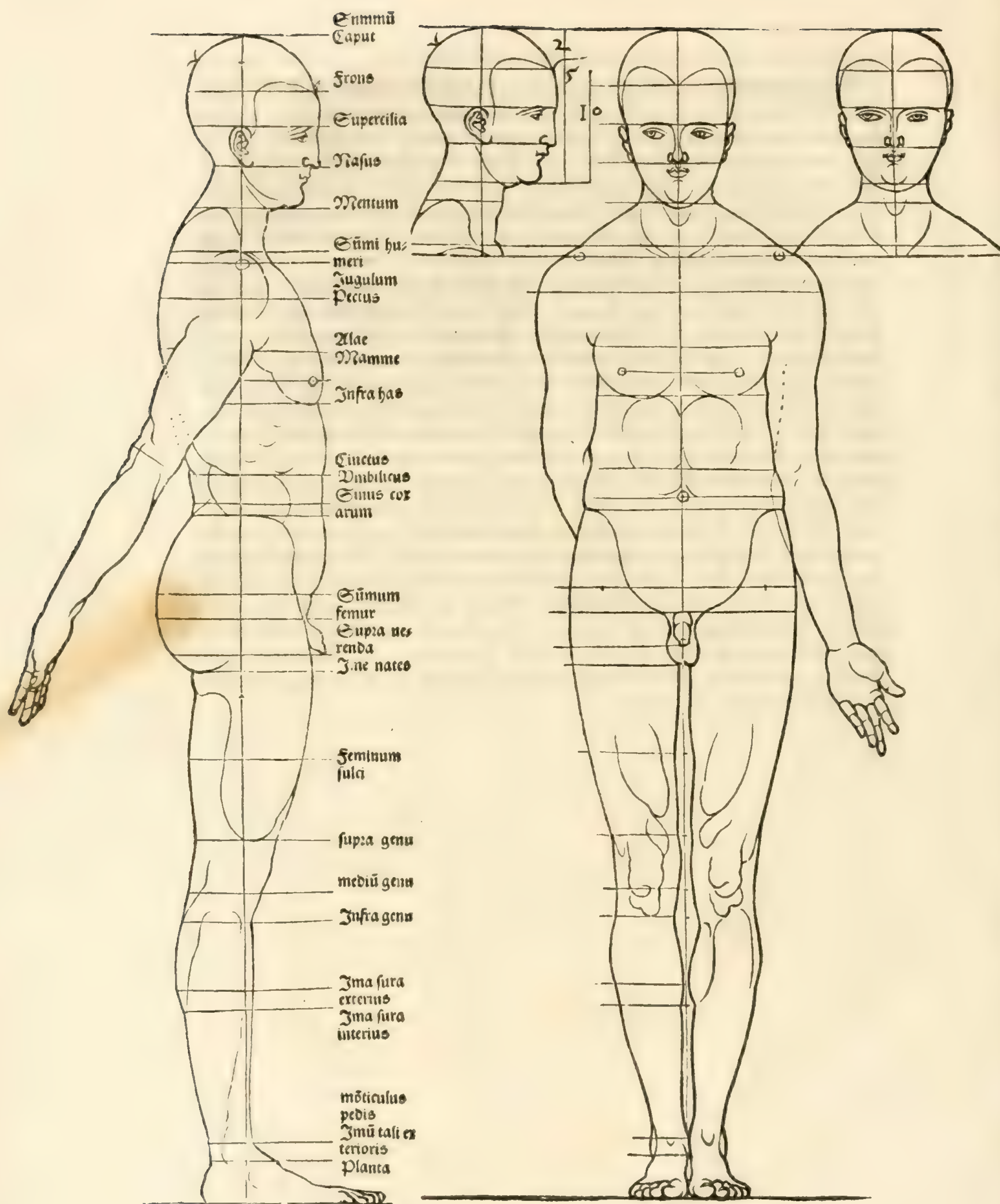
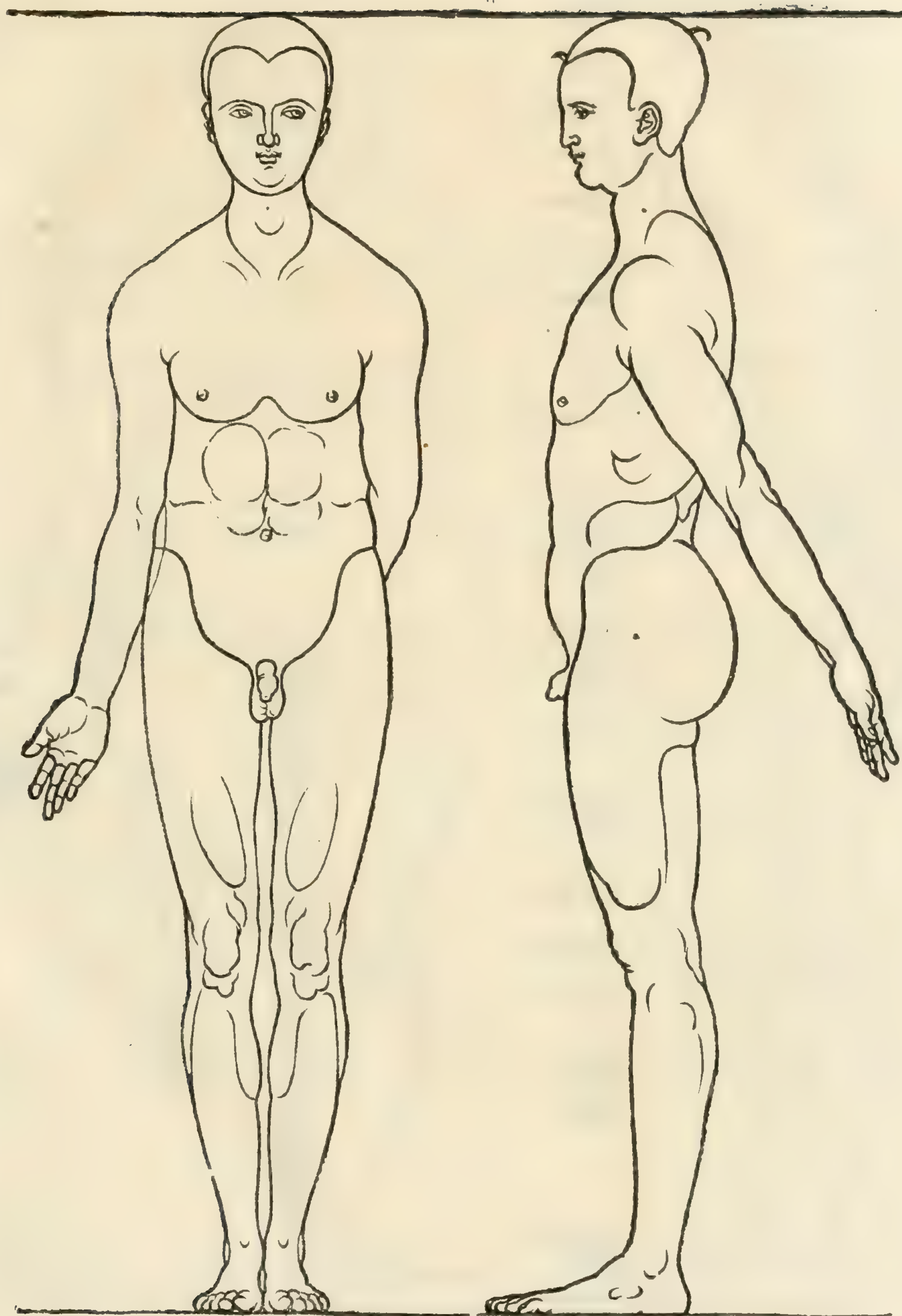
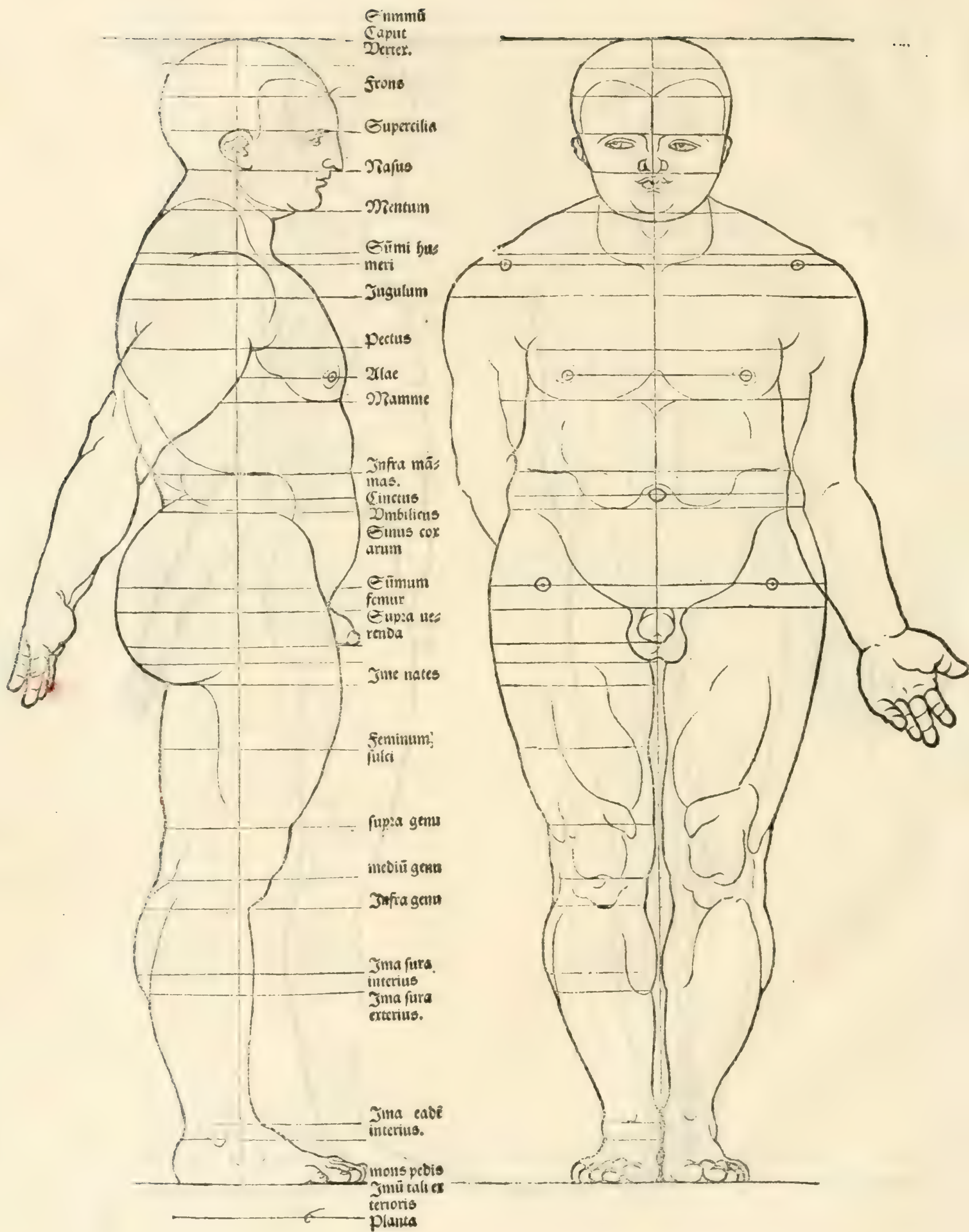

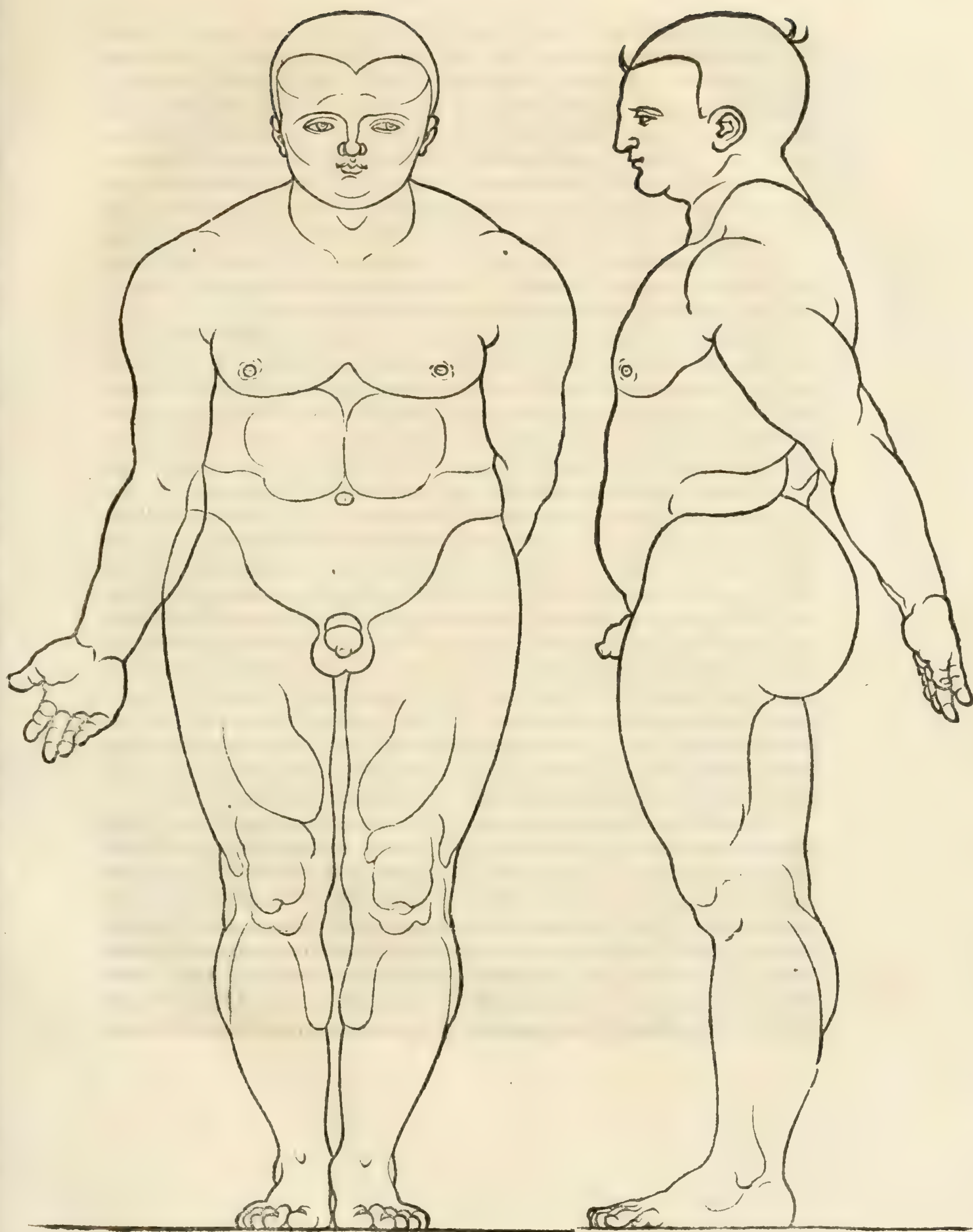
Figura Deligentis.

Sed sequentium imaginum productoribus staturis sciendū adiectum esse ipsarum altitudinis partem vnam 4. Etiam si quis vti hac ratione volet, is debebit caput paulo argutius accomodare, quo neglecto tota figura apparebit inuenustior. Sursum igitur versum mento leuato, aut supra aliquantulo de capitis summitate dempto, deligentis beneficio partes cōmensurabuntur. Nos in exemplis de sūmitate nihil dempsimus, sed inde ad imum vsque mentum fecimus spacium duarum 15. ab summo autem mento ad summam vsq; frontē vnam. 10. distributis deinceps beneficio deligentis omnibus altitudinis partibus, latitudo eīti iam inducta et densitas retinetur. Huiusmodi etiam capitum ipsorum exempla iuxta effigies exemplorum, apposuimus. Spaciū pedis feci obtinere duas. 13. Nam exierat breuiusculus iusto, similiter et monticulū pedis non nihil cōplanauimus. Exigebat etiā figure venustas vt crura quæ ratio variationis subiecerat nūc etiam graciliora et contractiuscula describerentur. Et huius imaginis densitatis commensurata spacia minus habent spacijs principalis imaginis parte vna. 5. Hæc autem omnia quomodo recte fieri posse putarim, omnibus in partibus ac locis, diligenti et studiosa manu in exemplis delineauimus, quo non verbis modo, sed re etiam ipsa instruerem legentes. De figura autē correptiore monere hoc est visum. In descriptione Variantis per constitutam lineam principalis altitutidinis a.b. duxi lineas duas obliquas, quæ in medio lineæ a.b. se mutuo scinderent, Eæ igitur productæ a linea prolixitatis f. g. supra et infra, attingunt lineas c.f. et e. g. atq; ex huius attingentiæ punctis ducta est decurtationis linea d.e. Cuius decurtationis figura si ad principalem altitudinem effingatur admodum crassesceet, sicut hoc Deligentis instrumento efficitur. Capitis tamen et altitudo et latitudo ac densitas minuenda est, siquidem ad humanum modum respondere voluimus. Pedis autem spacium vnam. 6. obtinebit. Horum et ipsorum subiecimus exempla, De quibus itemq; nostra doctrina facere quisq; poterit quod libuerit, seu productiora siue correptiora placuerint.

Summũ
Caput
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Sũmi hu-
meri
Jugulum
Pectus
Alae
Mamme
Infra has
Cinctus
Umbilicus
Sinus cox
arum
Sũmum
femur
Supra ve-
renda
I.ne nates
Feminum
sulci
supra genu
mediũ genu
Infra genu
Ima sura
exterius
Ima sura
interius
mõticulus
pedis
Imũ tali ex
terioris
Planta
2
5
10
2
13

Summū
Caput
Vertex.
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Sūmi hu-
meri
Jugulum
Pectus
Alae
Mammę
Infra mā-
mas.
Cinctus
Umbilicus
Sinus cox
arum
Sūmum
femur
Supra ue-
renda
Imę nates
Feminum
sulci
supra genu
mediū genu
Infra genu
Ima sura
interius
Ima sura
exterius.
Ima eadē
interius.
mons pedis
Imū tali ex
terioris
Planta

De differentia prolixitatis et breuitatis visum est, nunc quoq; tractare supra in libro primo descriptum caput in cubico quadrilatero per transuersas et perpendiculares dispertitum lineas, Hoc est, si illud intelligatur in cubo, qua ratione hic extendi, hoc est altior depressiorue reddi, nec non cognosci possit, quid accedente altitudine, latitudinis decedat spacijs, et illa decedente, quid his accedat. Hæc communi voce ἑτερομήκη χήματα dicuntur, Nos distinguimus, docendi caussa, ob longo et prominente. De his talis esto doctrina. Proponatur cubus quadratus, id est, æquilaterum quadrangulum solidum concipiatur animo, huius enim cubi propria est appellatio, Sed altitudo esto spacium altitudinis supra in primo libro descripti capitis, quod caput principale nominamus. De cubo autem prius seorsum nonnihil explicandum quam ad descriptionem capitis perueniatur. Esto autem positum in vniuscuiusq; arbitrio, quantum attollere ac deprimere quantumue producere illum velit.

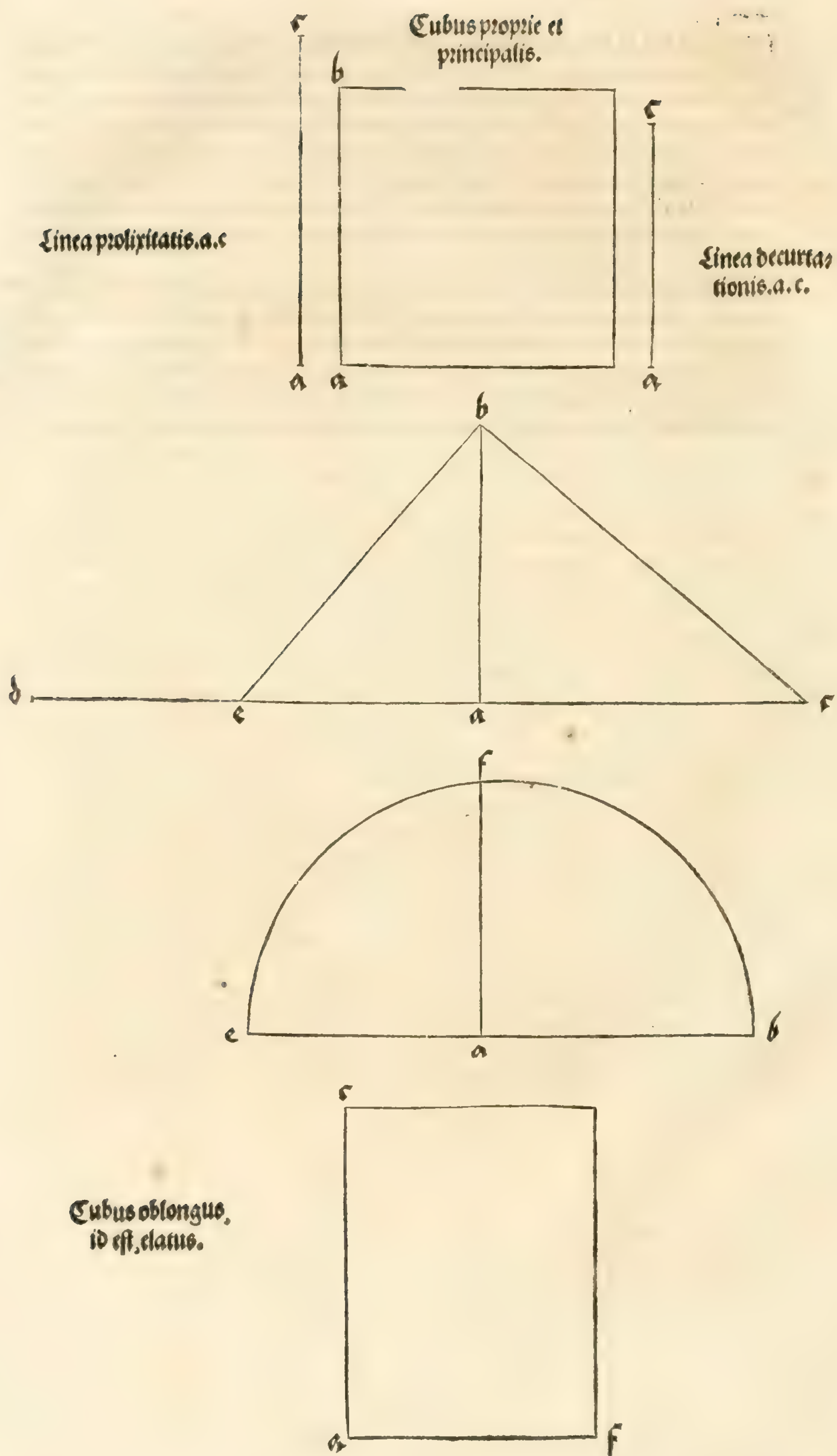
Sciendum cubum nominari omne ἑξάεδρον id est solidum quadrangulū ab authore.

Principio propositi cubi recti lateris primorem lineam notabis infra litera. a. supra. b. hanc ipsam lineā quantū libebit attolles, quodq; iā altius factū fuerit insignies notis. a. c. postea lineā. a. c. transuersam collocabis, et impones in illā perpēdiculariter a. b. ita vt norma hac constitutione lineaꝝ describatur, et angulum. a. cōtineat, mox de puncto. a. retrorsum produces lineam. a. c. cuius productionis terminalis punctus sit. d. Ita in transuersa. d. a. c. imposita perpendicularis. a. b. ad rectos vtrinq; angulos apparebit. Tum obliqua linea supra triangulum concludes. Postea gnomoni seu ænei siue lignei modo ne fallacis, vnum latus accomoda ad obliquam lineam. b. x. ita vt angulus gnomonis attingat punctum. b. deinde normalem lineam ex angulo gnomonis deducito, quam vbi videris ad normam vt dixi deductam scindere transuersam. d. a. c. ibi notam ponito. e. Quibus perfectis iam repertam scito conuenientem, id est, ἀνάλογον lineam ad lineam. a. b. et lineam. a. c. Ea est linea. a. e. Sed deinceps exquirenda linea est inter. a. b. et. a. e. hoc pacto. Ambas lineas. a. b. et. a. e. coniunge vt vnam transuersam describere videantur, Ea sit. e. a. b. Deinde constitue perpendiculariter vnam lineam in punctum. a. et infige circini pedem in mediam lineam. e. a. b. et alterum pedem colloca ad punctum. e. atq; inde circumage vsq; ad punctum. b. vt semicirculus describatur, Cuius circumferentia vbi secarit perpendiculariter in punctum a demissam lineam, ibidem appone notam. f. hoc erit spacium laterum latitudinis cubi qui principalis altitudinem excesserit, qui excessus designatus sit linea. a. c.

Similiter facies compressurus principalem cubum vt prominentiusculus fiat, nisi quod exeunt omnia a prioribus diuersa. Vt enim supra elatior fuit facta cubi altitudo ita fiet nunc humilior, Vt. a. b. describat iam lineam decurtationis. Sed latitudinem ita inuenies. Latus. a. b. accomodetur ad transuersam decurtationis lineam. a. c. normaliter. Postea vltra punctum. a. deducatur retrorsum linea. a. quæ deductio finiatur puncto. d. Mox obliqua etiam trahatur. b. c. Et postremo gnomonem vno latere sui appone ad hanc ipsam obliquam. b. c. ita vt angulus normalis attingat punctum. b. Et lineam inde normalem deduc in transuersam. d. a. c. Quam vbi hanc scindere videris, ibidem statue punctum. e. Ita prior inuenta erit cōuenientiæ linea,

inter duas.a.b.et.a.e.eaq; esto.a.e. Sed alteram conuenientiæ lineam ita exquires. Duas lineas. a.b.et.a.e. coniunge ita vt vnam transuersam.e.a.b. facere videantur, postea in punctum. a. perpendicularem immittes, Et pedem vnum circini figes in mediam lineam.e.a.b.et altero pede ex puncto. e. semicirculum describes. Et huius circumferentiam vbi cernes transcurrere perpendicularem impositam in punctum a. ibidem ascribito notam. f. Eritq; hæc ipsa linea longitudo prominentiæ compressi cubi, cuius altitudo proposita fuit linea. a.e. Quorum omnium figuræ singulatim, necnon delineationes omnium partium capitis in suo quoq; cubo expressæ subiectæ sunt.

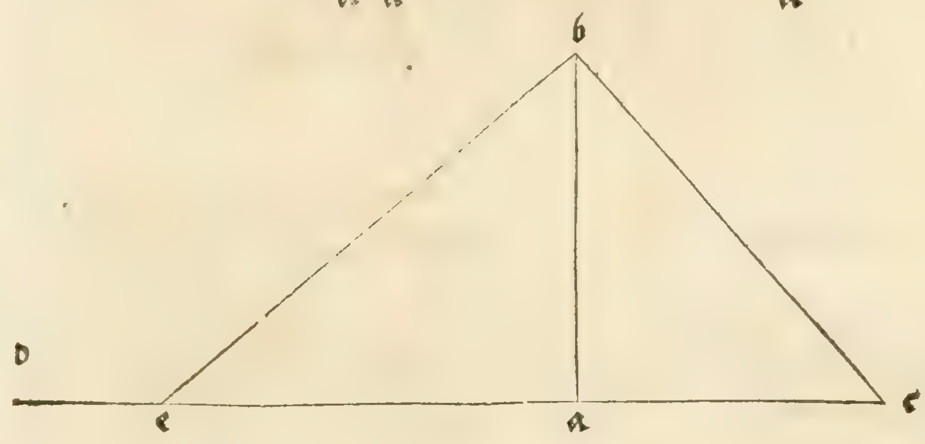
Sciendum in aduersa facie capitis effingenda, detrahendam latitudinis suæ vnam.x.pro eo ac commensuratio exigit. Vel licet sane sic facias. Propone latitudinem cubi prominētis ac compressi octies, Et diuide per decem æqualia spacia, Eritq; horum decem spaciorum vnum latitudo aduersæ faciei, ad quod contrahetur quadratura cubi, vnde oblongus et prominens factus fuit. Atq; ita formæ lineas adminiculo Deligentis distribues. Quam rationem sequeris per variationes in toto corpore.

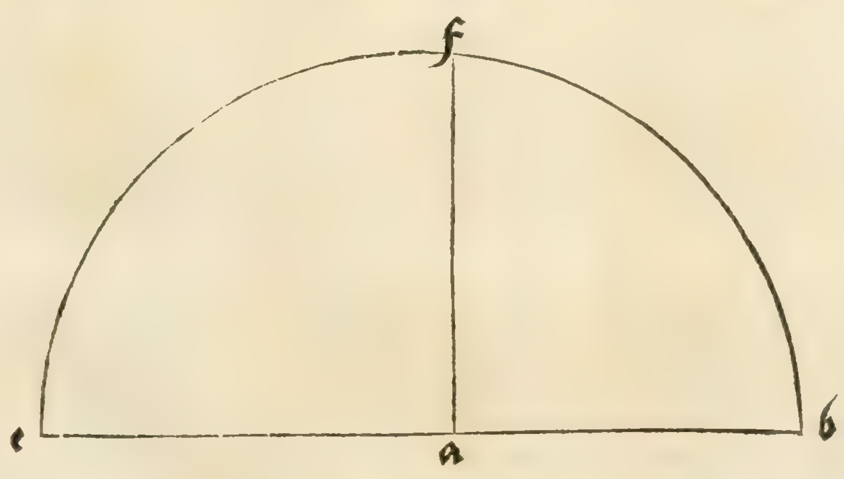

Cubus proprie et
principalis.
c
b
c
Linea prolixitatis.a.c
Linea decurta-
tionis.a.c.
a
a
a
b
d
e
a
c
f
e
a
b
c
Cubus oblongus,
id est,elatus.
a
f

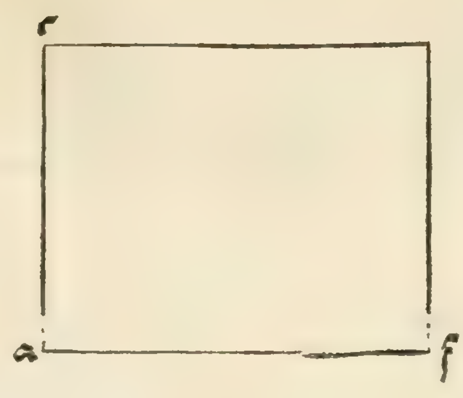
Linea prolixitatis.a.c.

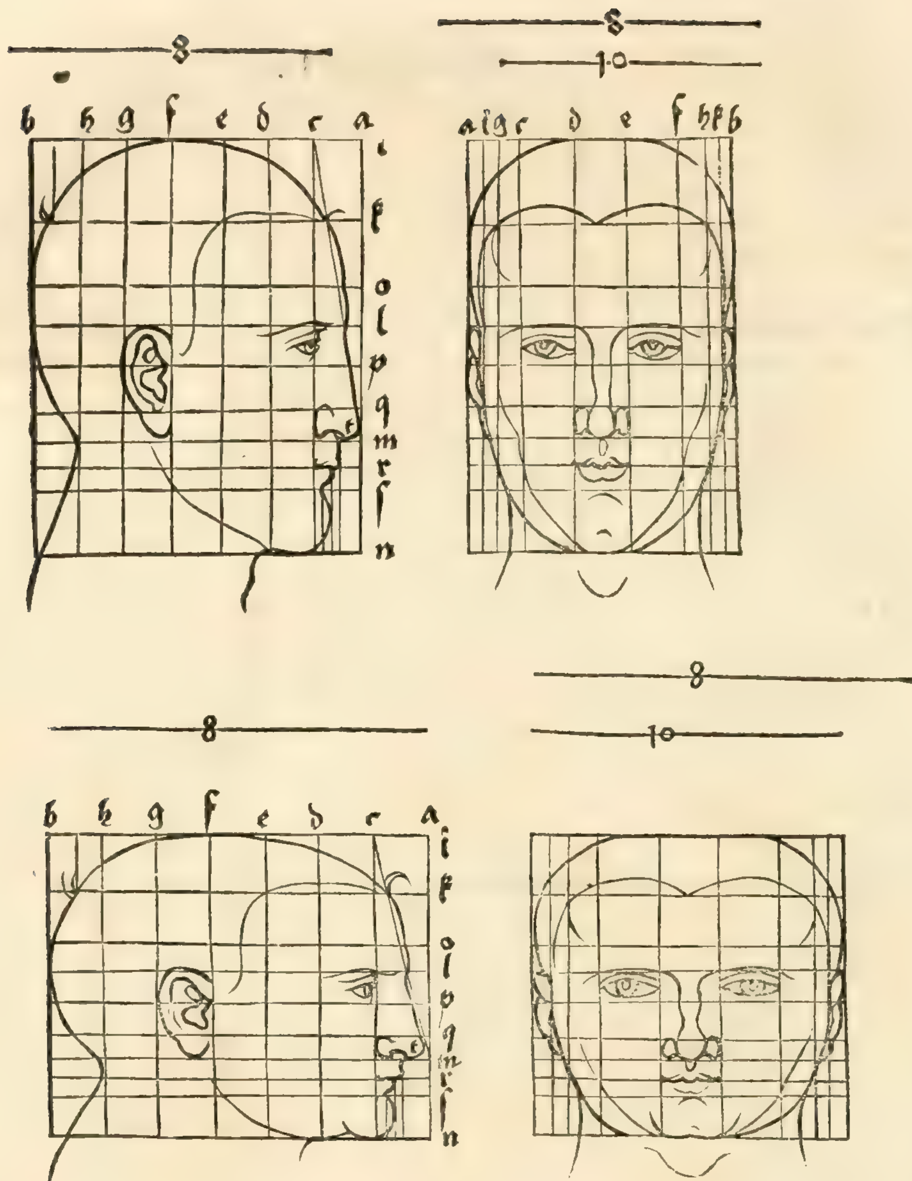
Linea decurtationis.a.c.

Cubus prominens, id est, compressus.

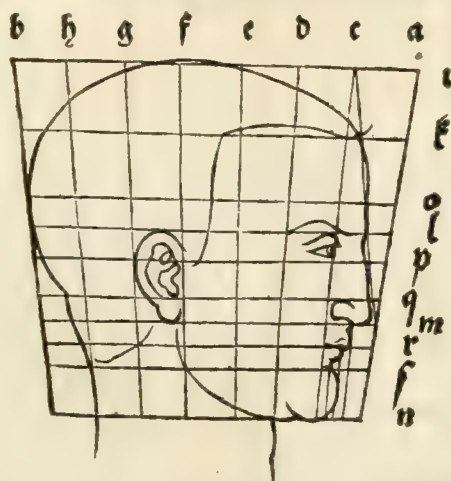

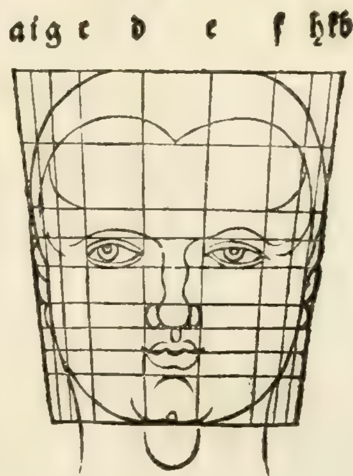

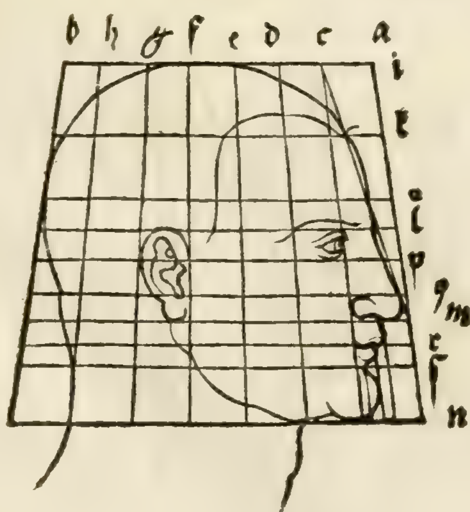
Sunt et alij cubi variationes, de quibus diuersitas in faciebus capitum existit huiusmodi. Primum si superiorem cubi superficiem quadratā constituas et dilatatam, Infra autem tantum detrahas de quadrata superficie, quanto superior fuerit dilatatior. Idq; etiam ipsum postea inuertere poteris, Vt quanto fuerit infra cubus amplior hoc sit supra angustior. Quibus constitutis postea lineæ partium inducentur auxilio Deligentis, et deinceps congruentia formæ. Ita exibit vna facies capitis supra amplioris, infra angustioris. Altera autem supra angustioris amplioris infra. Cuius et ipsius rationis vsus per totum corpus fuerit. Quemadmodum autem diximus bifariam superficiem cubi supra et infra variatam efficere diuersas facies, Ita hinc et illinc, id est, dextri ac sinistri lateris mutata superficies, diuersas facies reddit. Nam si prior, id est, quæ ad dextram est superficies dilatetur, posterior, id est, quæ ad sinistram contrahatur, Itemq; contra, si hæc contrahatur, dilatetur illa. Et partium

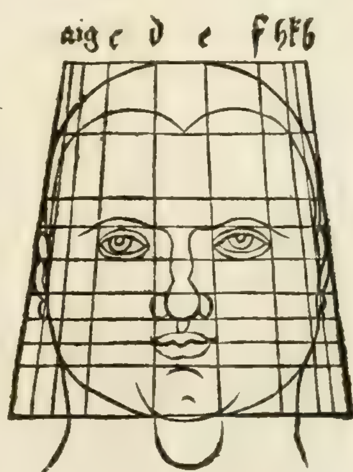
lineæ, itemq; formæ Deligentis adminiculo congruenter inscribantur. Erit prioris modi facies, ante quidem seu a fronte amplior, post vero seu a tergo angustior, posterioris autem modi facies, ante quidem angustior post autem amplior. Quæ omnia in subiectis exemplis cernere licet. Sed de hac ratione poteris vel superne deminuere, vel inferne quasi recidere quadraturā cubi, sicut et nos hoc ipsum in exemplis effinximus.

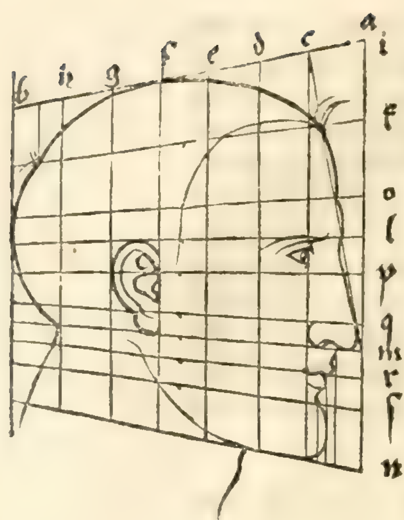
Est et alia ratio si rhombum cubicum facias duobus angulis oppositis acutis, et alteris duobus oppositis obtusis. Hæc bifariam vsurpari poterit. Primum vt anguli acuti ad frontem et ceruicem collocentur, caput posteriore parte sui ac mentum obtusis accipientibus. Secundo si hoc inuertatur. Quorum omnium exempla habes subiecta. Sed prior facies acutam frontem, altera caput posteriore parte sui acutum exhibet. Atq; hæ facies a principali prorsus discrepant. Quicquid autem in cubo descriptum fuerit, id vniuersum, variato illo, mutatur, siquidem distributio partium conueniens per Deligentem seu Variantem seruata fuerit.

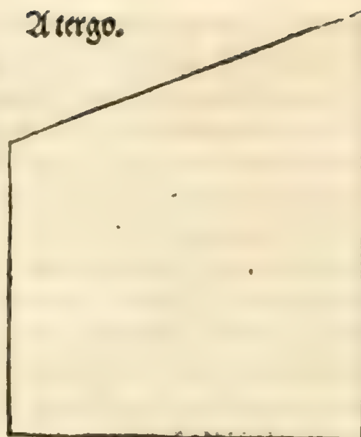

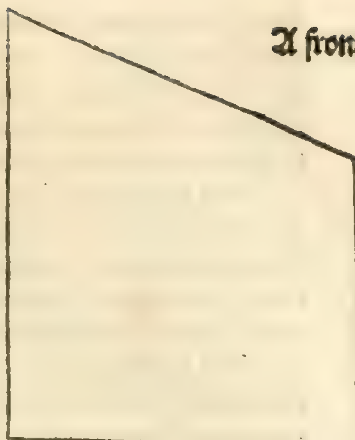

A tergo.

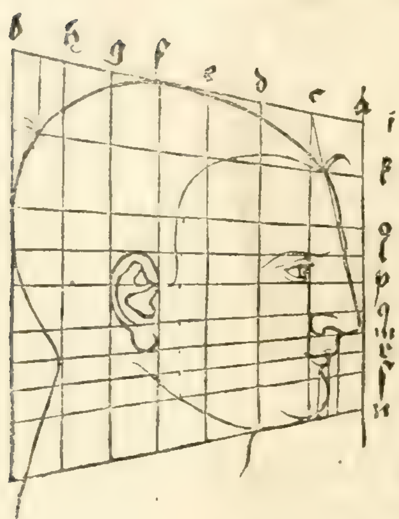

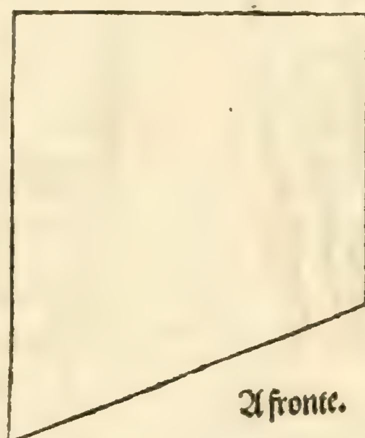
A fronte.

A fronte.

A tergo.

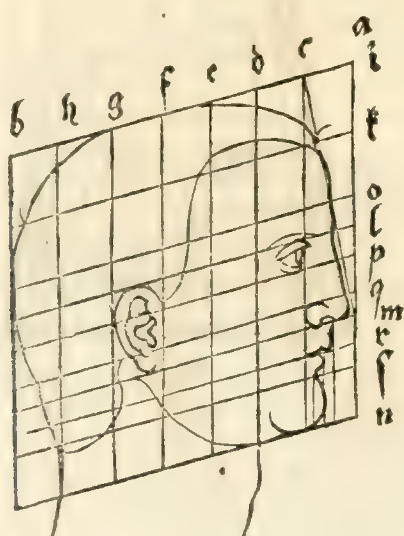

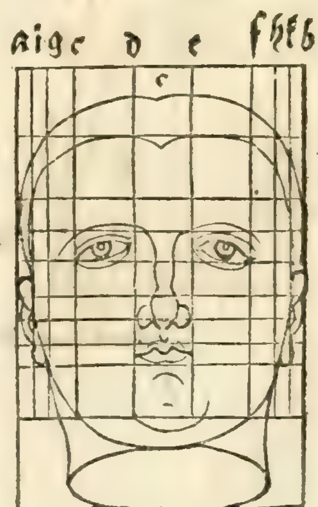

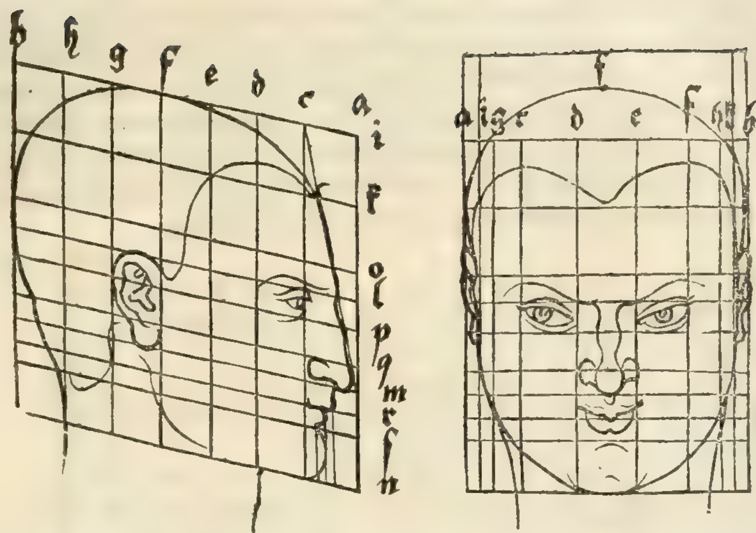
A fronte. A tergo.

A tergo.

A fronte.

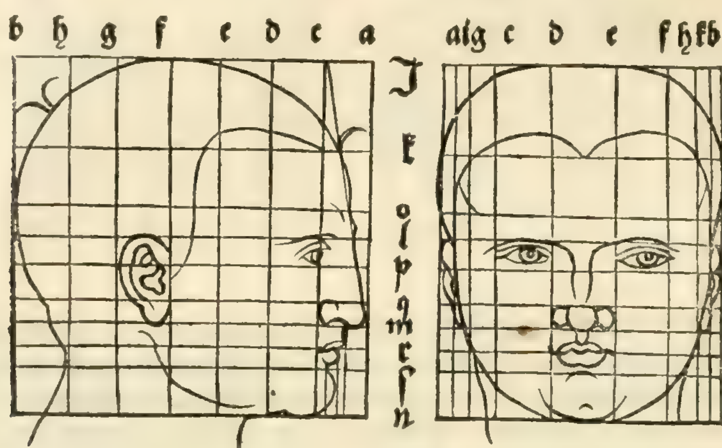

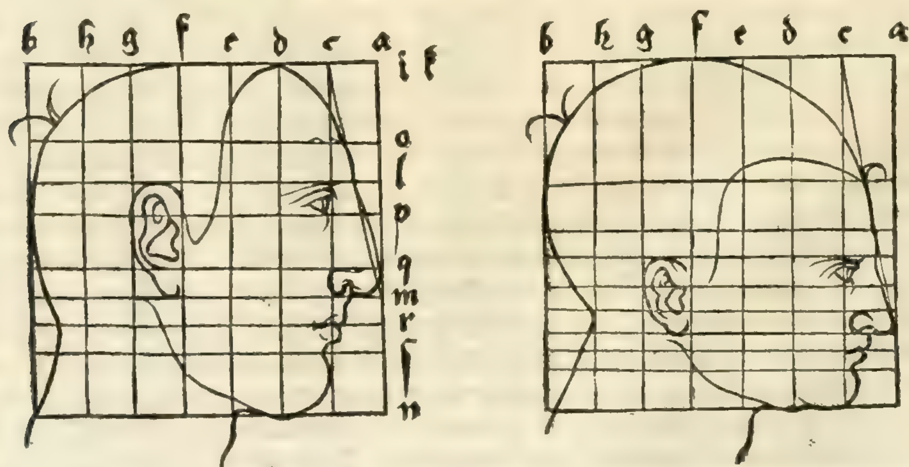

Variationes capitum supra positæ ex ipsius omnes cubi variatione ductæ sunt, in de principali facie mutatam, omnibus partibus Deligentis ministerio conuenienter expressis. In sequentibus autē alias quoq; variationes demonstrabimus in ipsius principalis capitis cubo, Qui quidem remaneat idem et æqualis, sed partium positura diuersa, motis loco suo lineis transuersis ac obliquis, quibus illarum altitudines designari notum est. Quod ipsum tamen et in variato cubo fieri possit. Hæc via latissime patet ad innumerabiles differentias exprimendas. Sed vt ad rem veniamus. Proponatur principalis capitis facies, Inq; illo notentur primum præcipuarum partiū altitudinis trāsuersæ lineæ, quæ sunt numero tres. Vna.k. quæ est summæ frontis. Altera.l.quæ transcurrit supercilia et supra radit aures. Sed tertia.m. nasum definit. Hæ igitur lineæ cum loco suo mouentur sursum deorsumue interuallorum discrimina existunt, fiuntq; spacia altiora aut humiliora, Quicquid autem hac motione linearum vni spacio decesserit, idipsum accedere alteri necesse est. Isto modo attollere vel comprimere singulas partes in facie quisq; poterit. Quod autem dictum est de motione trium nominatarū, Idem et de alijs. s.r.q.p.o. intelligendum, siue ordine illaꝝ conseruato, id est, vt παράλληλοι maneant, Siue illis obliquatis, quo fit vt hinc ampliora, illinc angustiora spacia efficiantur. Secundum hanc rationem poterunt variari omnia, quæ de nominibus prolixitatis, breuitatis, distensionis, contractionis, crassitudinis, gracilitatis, diuersa intelliguntur. Singulæ autem transuersæ lineæ trifariam loco suo moueri solent, Sursum, deorsum, oblique. Licet etiam simul vniuersas sursum deorsumue, aut dimidium harum sursum, dimidium item deorsum, fermeq; in omnes partes pro arbitrio, et transuersas et perpendiculares moueas. Sed si quid mutaris, quod conueniens cum principali, id est, eo vnde mutatum fuit, esse volueris id Deligentis adminiculo componere debebis. Dici non potest quæ occurrant, quanq; admirabilia ijs occurrant qui in haꝝ rerum exquisitione cum studio et industria versentur. Pro eo autem ac faciem exprimendam proposueris, describes lineas rectas de quibus forma apta et respondens voluntati tuæ designetur. Diximus autem antea quoq;, pro motione transuersarum interualla inæqualia existere, Vnde si propinquas illas feceris, in quibus hoc partibus acciderit eæ breuiusculæ fient, Si distantiores, haꝝ fient partes longiusculæ, Quæ ad vtrūuis modum effictæ iuxta perpendiculares in obliqua facie crassitudinis et gracilitatis discrimina afferūt.

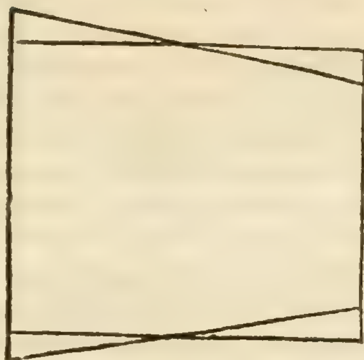
Sed qui hæc in manus tractanda susceperit, is etiam cogitabit quid quantumq; sibi mutationis, rerum natura permittat. Horum ipsorum quæ dicta sunt tale esto exemplum. Proponatur principale caput, quod libro primo, primo loco descripsimus, Huius perpendiculares lineæ omnes relinquantur immotæ, Sed cum transuersis sic ages, vt tres lineas. k. l. m. distribuas intra. I. n. In quatuor æqualia spacia, quibus præcipuæ partes includantur, Postea beneficio Deligentis, repones conuenienter reliquas lineas, nempe. o. l. p. q. r. s. Hæc forma mihi propter æqualitatem elegans est visa, Eamq; obliqui, aduersiq; capitis subiecimus expressam.

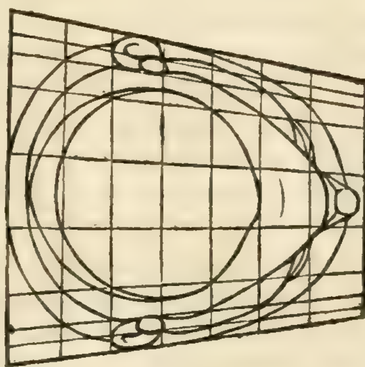

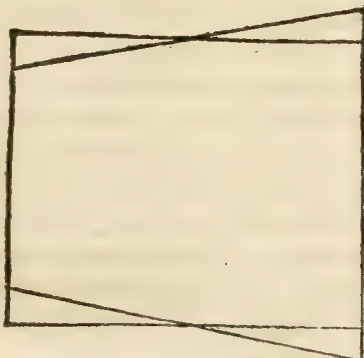
Sed obseruandum faciem in capite alicubi longiusculã, alicubi vero breuiusculã esse. Quare scies si facies oris valde prolixa sit, capitis testam effici compressiorem. Ponatur igitur in exeemplo tanta altitudo in facie oris, vt linea. k. imponatur in lineam I. vtq; postea Deligẽtis adminiculo reliquæ Lineæ intra. k. n. nempe. o. l. p. q. m r. s. conuenienter distribuantur, Videbis igitur per hanc elationem, radicis capillorum designationem excludi. Contra si faciem oris malueris breuiusculam, videbis testam altiorem. et exire acutulam. Sit igitur in iuxta posito differentiæ exemplo, Ea breuitas in facie oris vt linea. k. stet infra. I. vna parte. 3. totius altitudinis. I. n. Vtq; reliquæ lineæ. o. l. p. q. m. r. s. adminiculo Deligentis distribuantur, cernesq; effici quod in subiecto exemplo apparet.

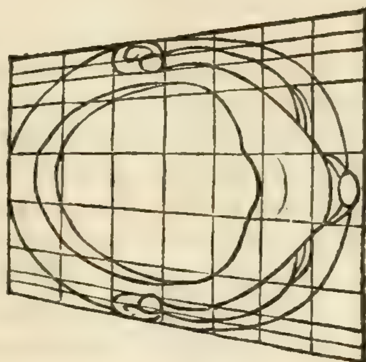

Est et talis capitum variatio, Vt quadrilaterum cubi, principalis ante, id est, ad dextram contrahatur, post, id est, ad læuam distendatur, idq; ἀναλόγως vt quantum vni loco decesserit tantum accedat alteri. Similis ratio est contrarij modi, Si ante distendas, post vero contrahas. Atq; in his ad hunc modum variatis quadrilateris, omnes partes conueniēter, vt fieri debet, distributæ, tales facies repræsentabūt, quales in depressis, vt loquimur, fundamentis binis subiecimus.

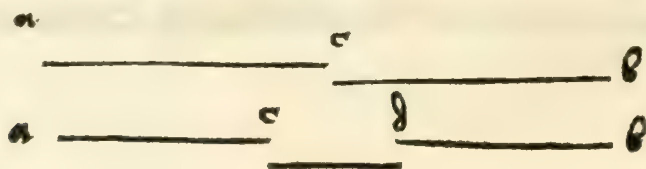

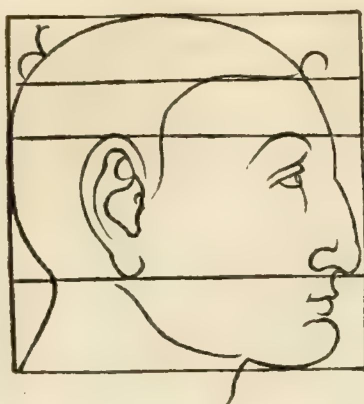
Hoc loco etiam sciendum omnes transuersas lineas, quadam certa quam paulo post explicabimus, ratione, posse dimoueri. Ita vt spacia supra fiant longiuscula, Quod ipsum et inuertere liceat, et in vtralibet dimidia parte faciei, et in quibusuis transuersis lineis vsurpare. Sunt autem maxime euidentes contrariæ, Vt si nunc deorsum trahas, quam prius sursum moueris vel transuersam vel perpendicularem lineam. Nunc igitur deinceps describam aliquot capitum facies ostensurus exemplis quo modo de præceptis nostris opus eleganter effingi possit. Quo ipso confido me studia cupiditatemq; multorum excitaturum ad alia et maiora et meliora inuenienda, q̄; nos demonstrauerimus. Sed ad rem. Primum sit hoc propositum mutare vniuersas lineas ita vt nulla in parte cōgruentia remaneat. Seu frontem longam

vel breuem, Seu nasum longum vel breuem, Siue mentum similiter longum vel breue esse velimus. Si igitur lineam transuersam.l. multum sursum moueris versus lineam.k. Designabitur frontis spacium breue nasi autem longiusculum, intra l.m. contra si lineam.l. deorsum moueris versus lineam.m. includet spacium.k.l. frontem longum, Sed.l.m. nasum breuiusculum. Si relinquatur linea.l. et moueatur sursum linea.m. Nasus quidem erit breuior in spacio.l.m. sed bucca et mentum longum. Sin linea.m. deorsum moueatur, Nasus erit longior in spacio.l.m. bucca vero et mentum astrictius. Iam fac vt distent longius inter se lineae duae.k.m. Ita vt.k. prope.I. statuatur. m. vero prope.n. Tum erit caput summum et mentum ac bucca breuior, admodum autem frons et nasus longus. Fac contra vt. k.m. transuersae minus longe distent inter se, et cernes caput summum et mentum cum bucca longiusculum euadere, sed breuem frontem ac nasum. Rursus moueantur sursum.k.l. et erit caput summum cum fronte breuius. Postea reliquis intra.l.n. lineis Deligentis ope distributis exibit nasus longus. Itemqȝ longum mentum cum bucca. Inuerte hoc ipsum et habebis excelsum in summo caput, frontemqȝ longiorem, Sed nasum breuiorem sicut et buccam cum mento. Rursus esto elatior.k.ad.I. linea autem.m. demissior ad.l. quae sit immota. His designabitur pressum supra caput, frons longa, labra mentumqȝ maiuscula. Inuertatur hoc ipsum, vt sit demissior linea.k.l. et linea.m. ad n. Designabiturqȝ supra caput arduum, frons breuis, nasus longior, bucca et mentum breuiusculum. Possem in harum rerum expositione perqȝ esse copiosus, sed visum est breuitati studere. Hoc obseruabis, qui haec vsurpare voles, diligenter, Vt ita dimoueas admoueasqȝ lineas inter se, ne rerum naturae effingendarum vis afferatur, vtqȝ facies institutae hominum humanum retineant modum. Sed quae diximus de lineis tribus. k.l.m. eadem intelligi debent et de reliquis.o.p.q.r.s. Quin etiam perfectis his ad eũ variationis modũ qui cuiqȝ placuit, Sic tamen vt oẽs lineae παράλληλοι remanerent, licet insuper aliquis variet propositas facies obliquandis iisdem lineis, vt vel a fronte vel a tergo declinent, seu vniuersae siue aliquot harum. Praeterea licet etiã mutetur positus lineae obliquae quae in principali capite vna descripta fuit a radice capillorum ad extimum nasum. Licet etiam mutilentur transuersae particulis sursum deorsumue, et perpendiculares iisdẽ prorsum aut retrorsum motis. Quod ipsum et in obliquis fieri possit. Sed et post has omnes pro cuiusqȝ arbitrio institutas mutationes liceat et spacia intra particulas transuersarum, vbi mutilationes factae fuerint mouere sursum, deorsum, prorsum, retrorsum. Haec autem perspicue satis dici nunqȝ possunt, quare ad exempla et opus cuiqȝ est accedendum.

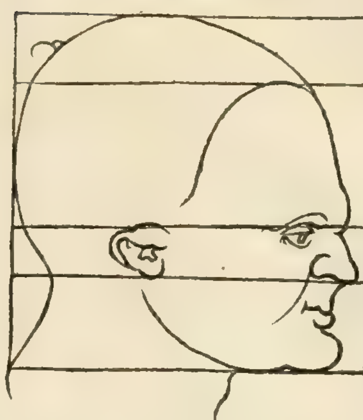
Quia autem dixi lineas mutilari, vt intelligatur quid senserim, Sit exempli caussa proposita linea.a.b. in qua vbicunqȝ lubitum fuerit notetur punctum.c. Vbi quasi fractae lineae frustula dimoueantur vnum sursum, alterum deorsum. Ita erunt duae particulae mutilationis in quas longitudo proposita quasi fracta fuit. Item scribantur in proposita linea duo puncta.c.d. et rescindatur qȝtum his duobus punctis longitudinis occupatum fuit, eaqȝ quasi defracta particula sursum deorsumue moueatur. Exemplum subiecimus de transuersis, Sed eadem sunt de perpendicularibus et obliquis etiam intelligenda, quarum similiter particulae prorsum aut retrorsum moueantur, Quo exemplo perspecto poteris et supra descriptas facies aspicere effictas secundum descriptionem et sententiam nostram.

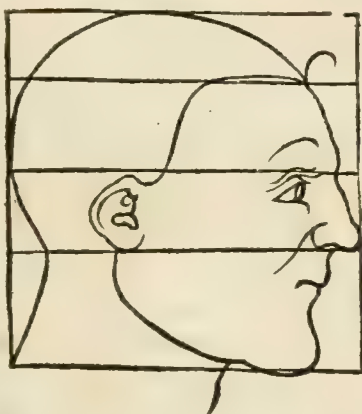
Hæc facies habet tantummodo sursum elatum lineam. l.

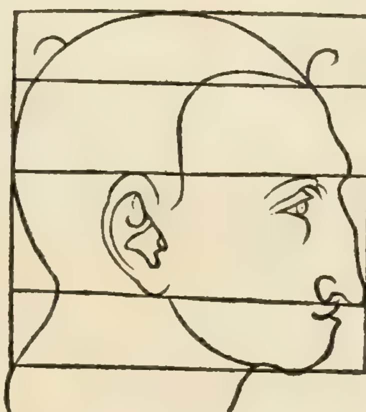
Hæc contra eandem so-lam demissam.

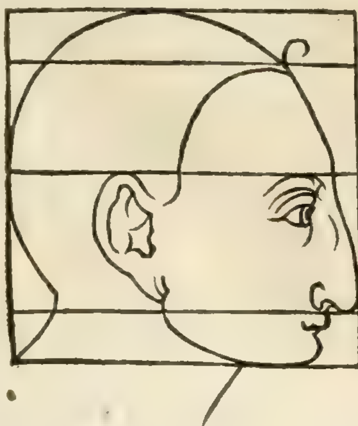
In hac facie sursum mota est sola linea. m.

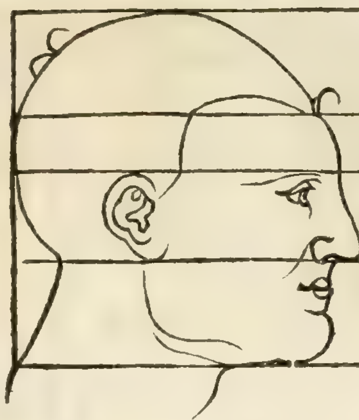
In hac eadem linea. m. sola deorsum mota est.

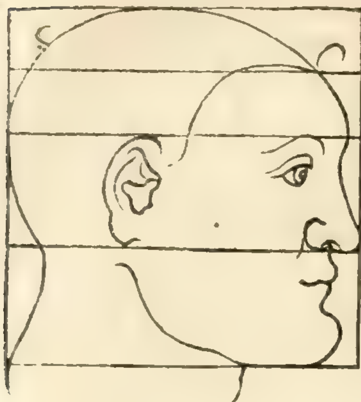
In hac facie linea. k. elatior. m. vero demissior est.

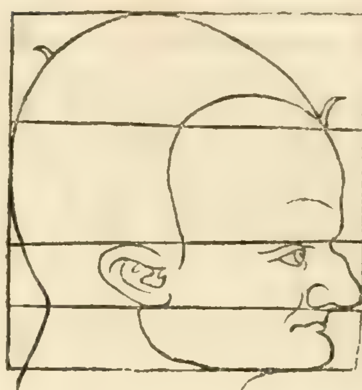
Contra in hac. m. elatior, k. vero demissior.

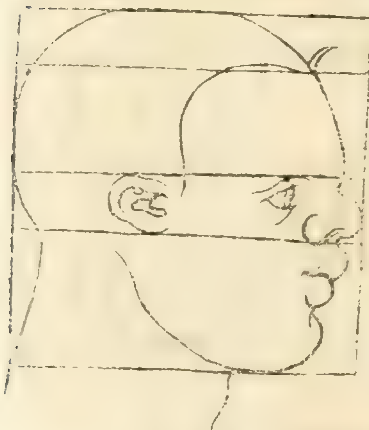
Hæc facies habet duas lineas k.l. valde elatas, sed.m.in medio.l. n. ponitur.

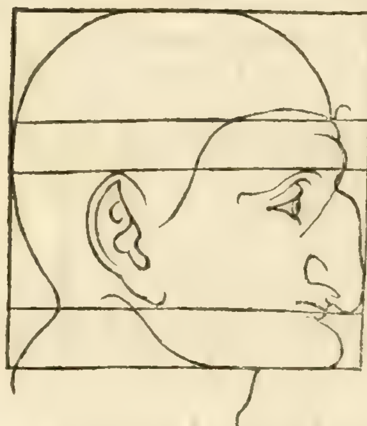
Hæc vero admodum demissam habet.l.et. m. sed.k. stat in medio. I.l.

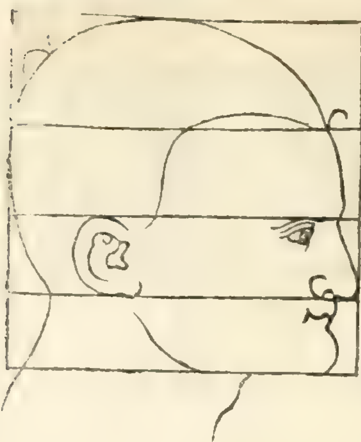
In hac facie est.k.et.m.sursum mota.

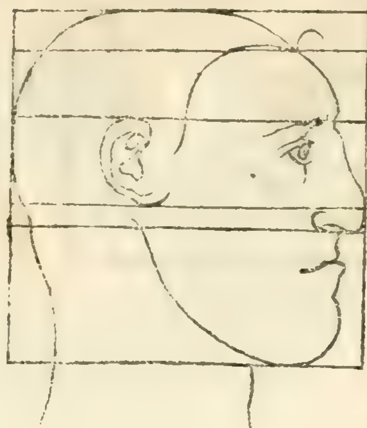

In hac contra.k.et.m.mota deorsum.

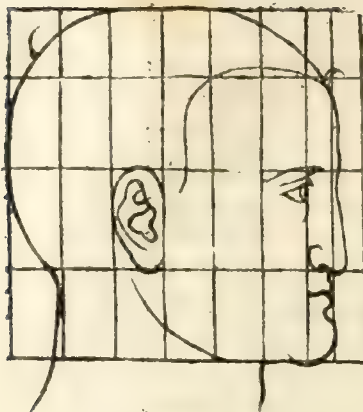
Sunt præter dictas motiones harum trium linearum.k.l.m. et hæ duæ, prior, vt summum spacium intra. I.k. sit altissimum, proximum autem intra.k.l.minus altum, minus etiam sequens intra.l.m.minime vero imum intra. m. n. In altera hæc inuertuntur sed conuenienter, vt subiectis exemplis declaratur.

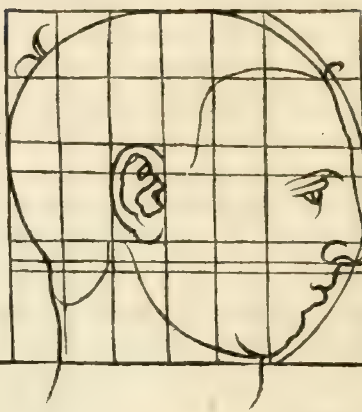

Maxime autem existunt varietates si lineæ rectæ παράλληλοι cum transuersæ tum perpendiculares mutilentur obliquenturue. Quare vbi vsus poscet hæc quæ diximus mutilata et obliqua diligenter considerabuntur, quæ vt intelligi melius possint. Exponemus sententiam nostram exemplo obliquationis. Nam transuersæ singulæ hinc vel illinc attolli demittiue poterunt, et perpendiculares supra vel infra promoueri retrahiue. Sed nondum rectæ tamen esse illæ desierunt, Quare poscente re tum insuper et curuabuntur in sursum deorsumue, prorsum aut retrorsum flexos arcus. Nec non et in alternantes illas et quasi reptiles curuaturas, mutilatione ne ipsa quidem præterita. Demonstremus hæc in frontis et superciliorum linea. Nam et illa hinc vel illinc attolli demittiue poterit. Et hæc quanta est intra perpendiculares defringi et sursum deorsumue moueri, Etiam ipsa in medio mutilari, atq; ita sursum deorsumue flecti in ipsius mutilationis loco, pro re enim nata oculum torquere in effictione sursum deorsumue licet. Sed et angulorum linea quãta fuerit defringi, et hinc attolli illinc demitti solet, vt obliqua fiat, Sicut videmus in horariolis, quæ compassa vocant, lingulam a linea meridiana oblique discedere, atq; hac ratione anguli interiores exterioresue profundi magis minusue efficientur. Frangatur nasi linea, ita narium eminentiæ attollentur demittenturue, quod ipsum debet et de bucca intelligi, et maxillis posteriore parte sui sursum deorsumue motis. Est etiam admodum diuersum in facieb. obliquis, collum propius admouere ad mentum, aut longiuscule retro abductum obliquare, Quarum illæ quasi humiles terram spectare, hæ sublime et rectum intueri videntur. Superest aurium locus qui et ipse similiter moueri poterit, sursum, deorsum, prorsum, retrorsum. Itemq; obliquari in vtramq; partem pro cuiusuis arbitrio. Hunc etiam ipsum locum ampliusculum, angustiorem, breuiorem, longiorem, distensiorem, contractiorem, facere licebit. Est enim in humanis faciebus cernere alicubi aures quasi complanatas ad tempora alicubi erectas et eminentes, Ex his arbitror facile studiosos lectores perspecturos sentẽtiam nostram de mutationibus rerum propositarum, Nam cum viderint quibus rationibus recta et perpendicularia curuari obliquariue ac inæqualia fieri possint, sine labore magno inuenient, et altitudinum decurtationes. Et crassa quomodo gracilia faciant, et recta inflectant. In mutatas autem lineas sicut ostendimus, quis non intelligit, si forma deinceps describatur, quanta diuersitas futura sit inter hanc et illam vnde hæc fuerit mutata? Inter hæc faciat quisq; vt diligenter meminerit discriminum supra et initio memoratorũ, ex quibus animaduertet triplicem maxime diuersitatem aspectuum in obliqua facie. Vnã rectã. Alterã procuruã et orbiculatã seu fornicatã, vt sint omia tanq; in lepusculi ore quasi proiecta. Tertiam incuruã, id est, lacunatã siue repandã. Sed hæ procuruationes et incuruationes nõ modo curuis, sed etiã rectis lineis designari poterunt, nec integris modo verum etiam mutilatis. Quæ tota ratio versatur in additione et detractione. Et hæc triplicis modi diuersitas, vt dictum est, ad infinitas mutationes faciet. Iam ipsas has facies aut argutius et acutiuscule, aut contra spissius et planiusculæ effingi poterunt. Hæc autem discrimina triplicis modi subiectis exemplis proposuimus.

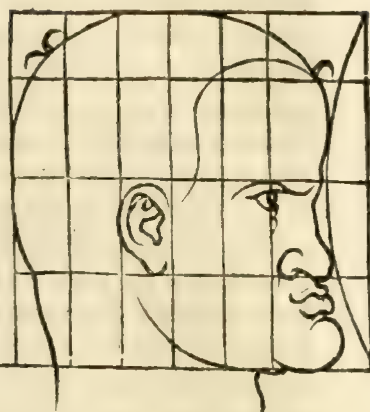
Recta facies.

Orbicularis seu fornicata.

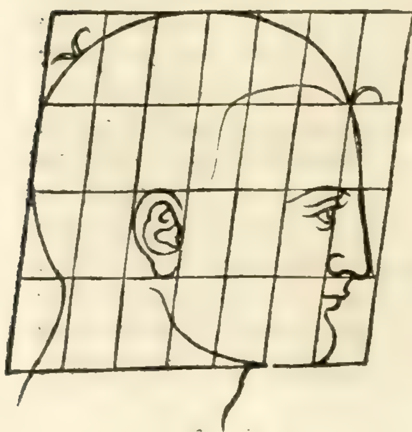

Lacunata siue repanda.

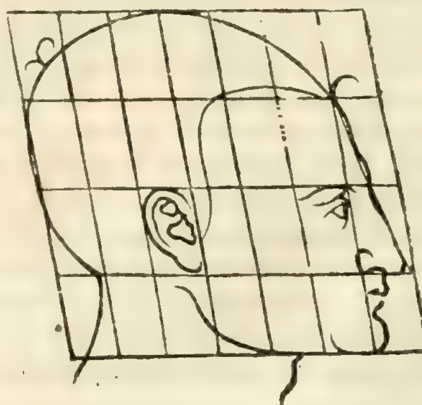

Sunt præterea duæ differentiæ obliquæ faciei quæ sic quasi in Rhombi figura designantur vt relinquatur transuersa vtraqꝫ supra et infra παράλληλος, se duo recta latera obliquentur παραλλήλων tamen et ipsa, Ita vt in comparatione laterum obliquorum lineæ supra concurrant infra discedant. Ita erit in priore a fronte angulus supra acutus infra obtusus, cui a tergo respondeat supra obtusus, vt infra acuto acutus. In altera erunt hæc inuersa. Quo facto debebunt de transuersis omnes partes distribui, Sed tamen non quadrabunt ad perpendiculum demissæ per transuersas lineæ, Verum obliquæ omnes existent. In prioreqꝫ facie proniusculam formam in altera supinulam lineamentis inductis exprimunt, Sicut in subiectis exemplis apparet.

Facies prona.

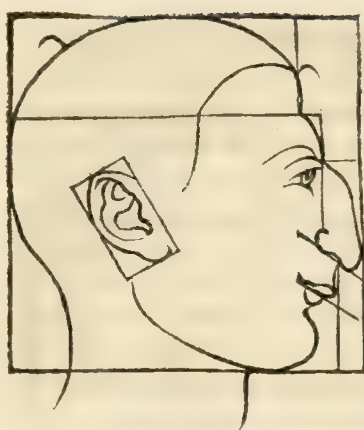
Facies resupinata.

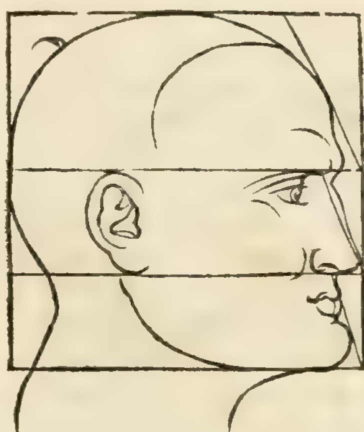
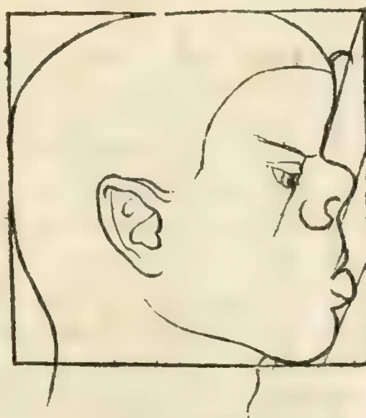
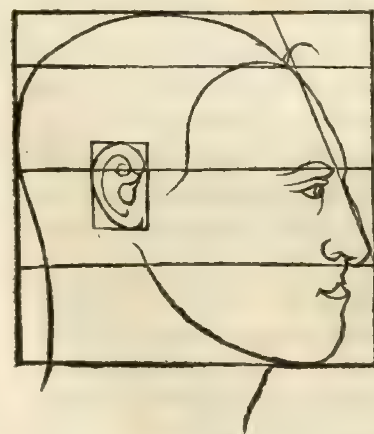
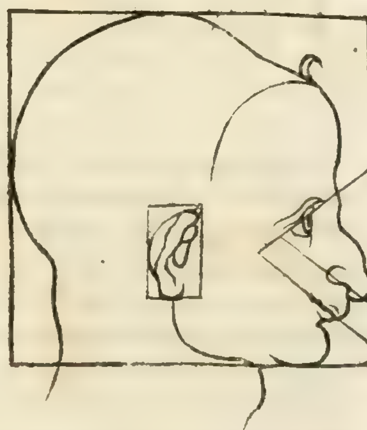

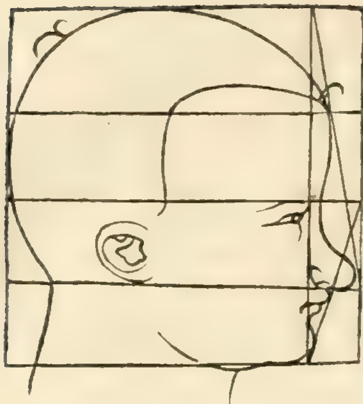
In his sic quemadmodum ostendimus mutatis faciebus, non secus atq; de [illegible] pe- rioribus tradidimus, Transuersæ omnes et per eas perpendiculariter aut oblique du ctæ lineæ rectæ poterunt moueri locis suis. Sed et de motionibus earum linearum, quæ per transuersas perpendiculariter obliquæue ductæ, partium in latum et den- sum spacia demonstrant, nunc quoq; deinceps explicandum restat, Nam cum in proposito quadrilatero faciei aduersæ latus prius erectum. a. posterius. b. literæ nota insignitum, Interq; hæc distributio partium per lineas sex harum literarum notis c.d.e.f.g.h. in septem æqualia spacia collata fuerit, pro uniuscuiusq; arbitrio poterũt et hæ lineæ protrudi aut retrudi vel omnes vel aliquot, poterunt et ipsis inclusa singi- latim spacia prorsus moueri retrorsumue. Atq; ita existent variationes latitudinum et densitatum, vt facies crassior, gracilior, distensior, contractiorue appareat, quem- admodum de transuersis longiores et breuiores partes fiebant, Itaq; similiter et hac in rationem incidit addendi et demendi modus. Sed sciendum, quicquid de rectis et perpendicularibus præcipitur idem et de curuis et obliquis lineis accipi debere. Atq; hæc requirunt attentionem non mediocrem, Velut, hinc enim ordiemur, de frontis circumductione et procursu quicquid demitur, nasi prominentiæ adijciendum. Ea- dem erit et inuersionis ratio. Sed hæc designari licebat per lineas curuas et arcuum huc et illuc cornibus versis, itemq; per rectas mutilatas. Atq; ita omnibus partibus facere poteris in facie obliqua. Unde apparet in mutatione figuræ contraria semper concurrere, Vt cum vnam partem protruseris aliquam, alteram propinquam supra aut infra retrudi necesse sit. Deq; hoc efficiuntur discrimina partium ad crassitiem distensionemue, gracilitatẽ vel contractionẽ, Jam vero variatis partibus in facie, vt in toto, per transuersas lineas ductis perpendicularibus aut obliquis, Nõ ignorandũ vsum esse in singulis partibus etiã minutissimis nõ secus ac in tota facie horum discrimi nũ qua de tota facie supra exposuimus, Rectã illã esse aut orbicularẽ aut lacunatam Vt exempli caussa si frontẽ rectã, id est, planã orbiculatamue aut lacunatã esse velis. Aut nasum, labra, buccam, mentum, similiterq; omnes partes alias. Sciendum etiam lineam qua capitis obliqui rotunditas designetur vario modo duci posse, Appa ret enim in hominum figuris vnius caput planiusculum, alterius acutius, alicuius etiam quasi scruposum, Atq; omnino in tanto naturæ studio diuersa faciẽdi omnia, infiniti sunt varietatis etiam istius modi. Dicamus deinceps de obliqua linea, quam nasi designandi caussa duci ostendimus, Ea poterit supra reclinari ad lineam per- pendicularem. d. Vt διαγώνιος inde fit ad transuersam. m. Poterit et erectiuscula du- ci ex medio. a. c. poterit et proclinari supra ad perpendicularem. a. In huiusmodi con- uenientiam maxime probo, quæ venustatẽ complectitur, cum quasi aliena et prærru- pta omnia, inusitata et admirabilia videantur. Ita licet, exempli gratia, Dicamus non esse venustam faciem cum elato aut presso vertice, quarum illa caput habet acu- tius, hæc planiusculum. Relinquitur igitur in medio conueniens rotunditatis caput, quale venustum esse omnes sentiunt. Quod vt dixi, exempli gratia nostræ doctrinæ a nobis est positum, non probationis, media omnia esse optima, Sed, vt nunc, hoc re- cte dicitur. Vt autem in tota facie est inuenustum prolixam illam esse nimis aut mi- nis curtã, Ita de partibus multa est deformitatis discrimina colligere. Veluti fron- tem esse longiorem, breuiorẽ, sinuosam, aut quasi scopulosam. Jam nasonibus istis videmus esse longos, nodosos, propendulos nasos.

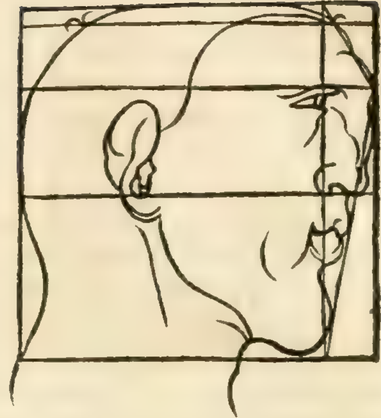
Contra alij nasis sunt breuibus, intortis, simis, crispis, glomeratis, supraq; depressis alij, alij extantibus. At oculi alijs paruuli et quasi delitescentes, alijs sunt magni et exerti. Aliqui semi apertis quasi suillum obtuentur, conniuentque magis superiore q̃ inferiore palpebra. Aliqui latissime penitus patentibus oculis aspiciunt. Sunt et quibusdam alta, quibusdam quasi incumbentia palpebris, non etiam nullis propendula supercilia, quæ et ipsa tenuia alijs, alijs densa insunt. Sed labronibus crassa, carnosa, grandia, glomerata labra sunt. In alijs arguta et gracilia. Aliquibus superius labrum elatius est inferiore, aliquibus contra hoc illo, crassius est etiam sæpe vnum altero. Sæpe intra nasum et labrum altiusculum spacium, alicubi hic in labrum insidere videtur. Præterea est vbi mentum obtusum magnumq; sit, Est contra vbi acutum et paruum. Est et alicubi mentum a collo longius distans, Est et quasi ad collum attritum, alicubi prolixum alicubi curtum, Quæ suis lineis transuersis, vt indicatum est, designantur. Sunt etiam nonnullæ facies ad scalarum modum inæquales, idq; bifariam, Nam aut supra prominent maxime, Infraq; magis ac magis retrahuntur, Aut inferne prominentes gradatim sursum scandendo recedunt. Hæc mutilatis lineis designantur. De quibus quamuis multa tradi possent, quo pacto etiam in minimis partibus vsurpari possint, Sed hæc tamen ipsa studiosi experiundo facile inuenient.

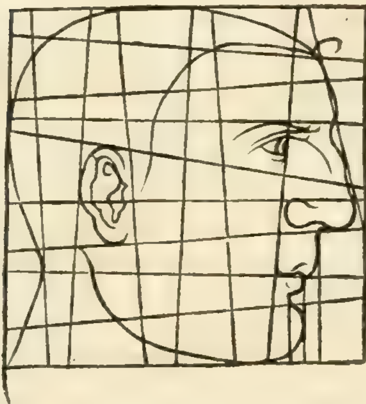
Hoc loco sciendum permitti vnicuiq; plures facere numero q̃ nos fecerimus, aut etiam pauciores lineas transuersas perpendiculares et obliquas. Siue maioris certitudinis, seu vitandi laboris caussa. Permittitur etiam rectas lineas, si res poscere videatur, vnicuiq; curuare pro arbitrio suo, Quæ omnia quo melius et rectius qua de sententia animi mei præscripta sint, intelligi possit, subijcere placuit varia exempla figurarum de quibus memorauimus. Harum diuersitates designatas apparet mutatis perpendicularibus transuersis, obliquis, mutilis lineis nonnullis et curuis, ad quas postmodo congruentia formæ expressa fuerit. Hæc multum proderint ijs qui absq; exemplo scripturam nostram non facile potuissent intelligere. Sed variationis huius infinita est ratio. Nam et vnius forma transferri in alteram, et misceri omniū a prima ad vltimā poterunt, omninoq; difficile dictu est quid his in rebus licentiæ concedatur operi, quod quidem ipsum debet in frequentibus mutationibus versari, Siculi et nos in exemplis omnes perpendiculares et transuersas temere dimouimus, Itemq; easdē obliquauimus plane vt libido tulit audacissime. Tum deinde formam expressimus congruam vnde quid exierit licet intueare, Sed non obliuiscendum, si quid oblique faciei de densitate detrahatur, id adijci latitudini aduersæ. Et contra, Illi si quid adijciatur, huic detrahi oportere. Non autem ignorandum has varietates magis seruire discriminibus q̃ venustati formæ, Quas plurimas designare vsus caussa admodum profuerit. Neq; adeo venusta forma per se, et absq; comparatione ad inuenustam cognosci queat. Qui igitur sciet quid deceat, idem et quid deforme sit sciat necesse est.

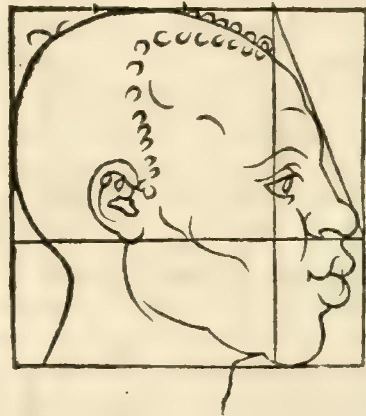

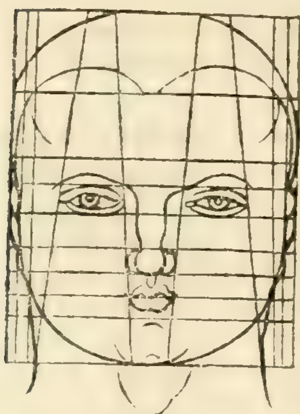
Restat vt de aduersarum facierum mutatione, deqꝫ illarum varietatibus dicamus, Sed quia de omnibus obliquis faciebus in aduersas, traducendi transuersas lineas vna ratio est, beneficij nimirum transferentis, Ideo de varietatibus transuersarum nunc quidem verba facere superuacaneum fuerit. Tantum hoc monebo transuersas et in aduersa facie obliquari posse, vel omnes vel aliquot. Nam ita facies distorquentur similiter vt cum totius cubi vnum latus demittitur alterum attollitur. Pergamus igitur ad tractationem perpendicularium, quæ cum intra latera .a .b. his notentur literis de doctrina nostra. J. g. c. d. e. f. h. k. Et præcipuas in facie partes designent, vt frontem, oculos, nasum, aures, buccam, mentum, Sciendum harum singulas aut aliquot simul, aut etiam vniuersas moueri locis suis posse, Jta quo longius inter se distabunt, eo erit partium latitudo maior, quo aberunt propius, eo erit illa minor. Sed et sic describuntur supra vti quasi concurrant, infra discedere a se videantur, aut contra.

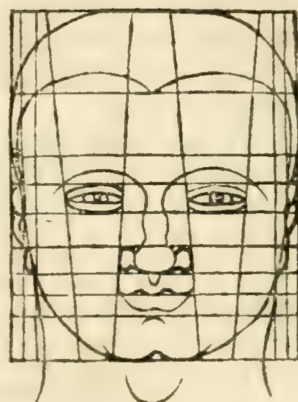
Describuntur et flexæ, Tum desinunt perpendiculariter cadere, sed aut obliquæ aut curuæ fiunt, De hac ratione in forma expressa cernes frontem distendi aut contrahi, oculorum inter angulos vastula aut angusta spaciola, interq; eosdem maiuscula aut minuscula interualla. Poterunt et inæqualiter magnitudine et loco designari oculi, palpebræ, supercilia, Cernes et nasum hic distendi illic contrahi, supra inq; vel infra Eundem et rectum et incuruum, glomeratulum aut acutulum, teretem aut nodosulum, qua parte nares subsunt angustiorem naribus ipsis amplis. Vel contra supra nares distensiorem, naribus ipsis contractis, Idem licet dicamus de distensione aut contractione buccæ, menti, maxillarum. Idem et de singulis partibus quæ supra cōtrahantur, infra distendantur aut contra. Hac via inæqualis distributionis efficiuntur gibbosæ aut distortæ et alienæ multis modis facies, Veluti aut angusto aut sparso ore. Curuis, crassis, paruis, magnis labris, aut etiam inæqualibus. Maxillis distentis, contractis, acutis, obtusis, apparente iunctura aut minus, Hæc omnia et huiusmodi diuersitates studiosus et experiens lector debebit enucleare, Unde multa admirabilia poterit eruere, quæ sub his latent. Hoc vero certo nihil est certius, Intelligentes deformitatis et turpitudinis facile perspicere, quid sibi in opere ad venustatem instituto vitandum sit. Quo quis autem longius a prauitate recesserit, hoc propius ad pulchritudinem accedat necesse est. Cui hæc erunt manifesta, Is quid a quo et qua ratione differat facile et plane intelliget, Idq; non solum in picturis, sed illis etiam operibus quæ celo et scalpello elaborantur accidere necesse est. Quæ qui tentarit hac ratione ignorata, quamuis aliquid concordans et æquale expresserit, tamen id fortuito non ex arte effectum constat.

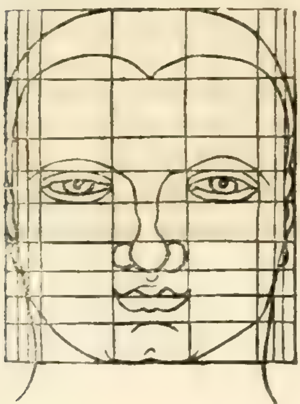
Sed ad propositum reuertamur, Aliter apparet facies imposita collo procero et gracili, aliter breui et crasso, Præterea animaduertenda lineamenta oris, quæ alicubi sunt grandia et plena oculis, naso, mento, alicubi teunia et pressula. Facies etiam aliter apparent, Si capillatum sit aut rasum caput, capillo crispo aut recto, denso aut tenui, promisso, tonso, cincinato, laxo, humido, sicco, Si barbatum sit os aut imberbe. Deq; barba eadem quæ de capillo diximus intelligenda, Horum nonnihil exemplis subiectis declarauimus, Cæterum virilis et muliebris capitis mutandi ratio eadem est, Tantum custodiri debet, vt sui sexus naturam vtrumq; referat. Talibus etiam mutationibus percurri totum corpus poterit, et illius omnes partes perquiri. Sed quod monui, videndū ne virilis ac muliebris sexus confundatur, Neq; etiam ita mutabitur effigies viri, vt quasi virilitas ipsa effeminetur, neq; muliebris, vt ex illo genere imago in virile transeat, absq; enim etiam hoc latissima est mutationum via.

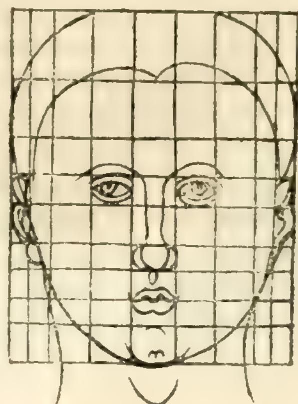
Cum autem omnes animantes in suo genere similes inter se reperiantur, Sexus tamen discrimen fere euidens est, vt in hominum genere et bestiarum. Præterea danda opera, vt hæc etiam sexus discrimina in imaginibus hominum humanum modum retineant, Sicut et omnes bestias naturæ suæ quendam modum retinere videmus. Nunq̃; enim Leo ita dissimilis est aliorum leonum, vt asinum referat, Neq; vulpecula, vt lupus esse videatur, Quare vbiq; generis et naturæ proprietas conseruanda.

Quid autem dicunt? qui sic loquuntur, vt inquiant leoninam aliquem tueri aut vrsinum, Lupum esse vel vulpeculam, vel canem, Cum non certe quadrupedem esse sentiant, Neq; etiam simili corpore, aut membris similibus esse aiunt, Sed ita notant animorum quandam similitudinem, Dum significant sic se illos gerere vt certorum animalium naturas ingenijs suis referant, Quod ipsum ad membrorum statum minine pertinet, neq; permisceri hæc debent. Non autem negari potest quin hominum maxima sit inter ipsos dissimilitudo, Sed tamen ita vt generis similitudo sibi constet, Idipsum in canum etiam genere apparet, Alij enim grandes, alij parui sunt, et sexcentis discriminibus inter se differentes, glabri, pilosi, diuersorum colorum, Sed non ita tamen dissimiles inter se sunt, generis vt similitudinem amittant, vtiue vulpes aut lupi esse videantur. Ex his patet mutationes et varietates rerum non statim etiam naturas illarum euertere neq; confundere, itaq; facile est canis figuram a feræ bestiæ figura internoscere, De qua differentia, ne iusto sim verbosior disputandi finem faciam. Sed redeo ad illa quæ initio monui, vndeq; hæc sunt nata vitandam confusionem sexus, et in muliere virilitatem formæ, in viro muliebritatem.

Nunc deinceps monstrabo aliam viam ad mensuram nouam propositæ imaginis, Si quis facere crassiorem graciliorem ue, distensiorem vel contractiorem voluerit. Hæc duabus lineis continetur, quibus mutatio efficitur, quomodo supra de longitudine et breuitate ostendimus, sed aliter, hocq; modo. Si propositæ imaginis altitudinem habueris, vt illam quæ est eius vnde nouã effingere voles facturus per transuersas crassiorem aut graciliorem, distensiorem contractiorem ue, Jam nota igitur est altitudinis habitæ linea. Aliam igitur constitues ad mensuram densitatis et latitudinis, Si quidem imaginem volueris exire ampliorem, erit ea linea longior, breuior autem si angustiorem, quam diuides in suas præcipuas partes beneficio Variantis, atq; ita mensurationes accommodabis ad mutationes imaginis propositæ, Jta conuenienter exibunt de linea longiore omnia crassiuscula et distensiora, de breuiore gracilia et contracta magis. Harum linearum duum figuram inferius expressimus, Jndidimusq; nomen Geminis, propter modum vsumq; duplicis lineæ ad vnam mensurationem. Hæc descriptio ita se habet. Primum Lineam statues rectam ad perpendiculum altitudinis notæ, quæ sit.a.b. hæc debebit omnium partium suarum distinctione esse insignis, Tum infra transuersam ad normam adiunges, eaq; erit breuior aut longior pro arbitrio tuo, sintq; huius notæ.b.c. Jta habebis trilaterum rectangulum designatum.a.b.c. Hac transuersa, beneficio Variantis, aut sane diuidentis cuius ratio in primo libro explicata est, de nouo distincta conuenienter secundũ altitudinis lineam, figura iam erit Geminorum perfecta, qua poteris ad mensurationem omnium partium densitatis et latitudinis vti.

Geminorum etiam vsus ad mensurationem altitudinis pertinebit. Nam linea erecta.a.b. si prolixior facta et beneficio Variantis de nouo distincta per altitudinem suam fuerit, Jam habebitur mensura longioris imaginis sed gracilioris. Vtra igitur cunq; harum duum linearum fuerit mutata, in mensuratione propositæ imaginis diuersitatem afferet. Si igitur voles suã propositæ imagini altitudinem constare, sed graciliorem aut crassiorem modo fieri, Transuersa mutata pro voluntate tua vtere, Sin densitatem et latitudinem retinere volueris, sed longiorem aut breuiorem staturam facere, vteris altitudinis linea ad expositum modum mutata. Jta vides vtrumq; latus Geminorum, rectum inq̃ et transuersum, suas peculiares sortiri diuisiones, pro diuisionis modo exposito initio statim libri primi, hoc etiam loco caue obliuiscaris harum particularum nimis et parum.

Hac in parte studiosum lectorem admonitum velim, vt animaduertat, sicut de vsus crebritate facile apparebit, q̃ admirabiles mensurationes de duarum linearum vnius breuitate, alterius longitudine perfici possint, Multoq; adeo si magis alterutra in metiendo punctim moueatur, multoq; maxime si vtraq;. Perspicuũ hoc erit perito architecto quod dico, Et mirifice difficultates, vt videntur, hac ratione facillime explicabuntur.

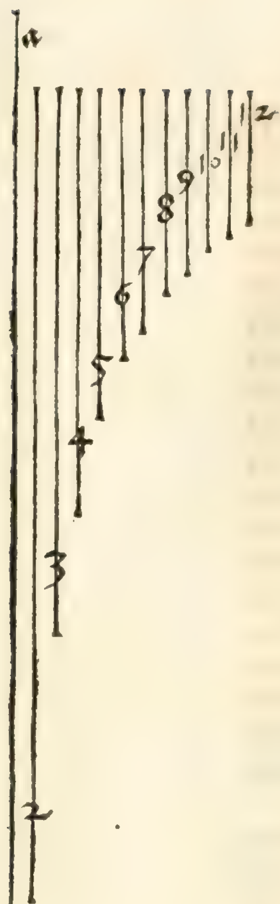
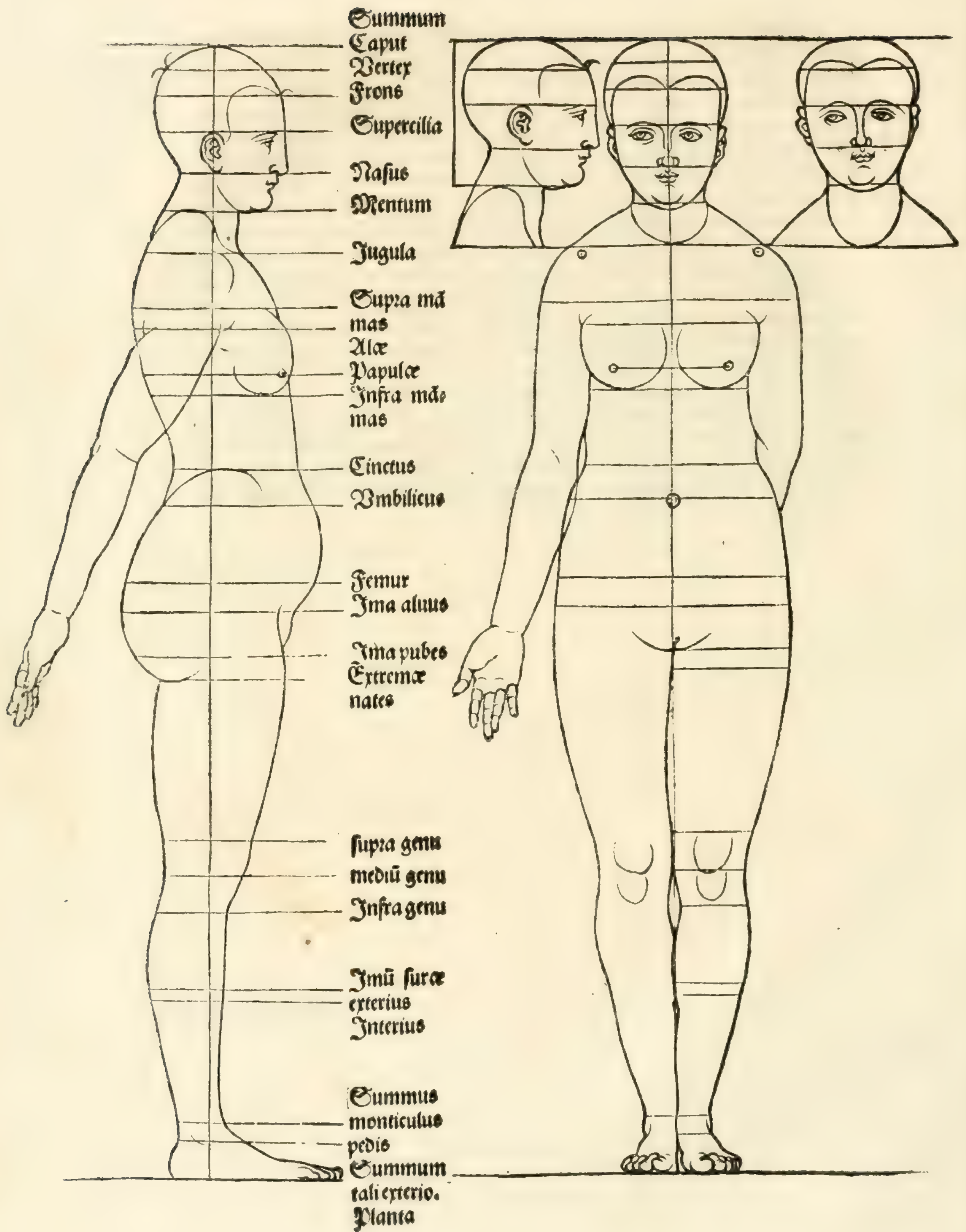
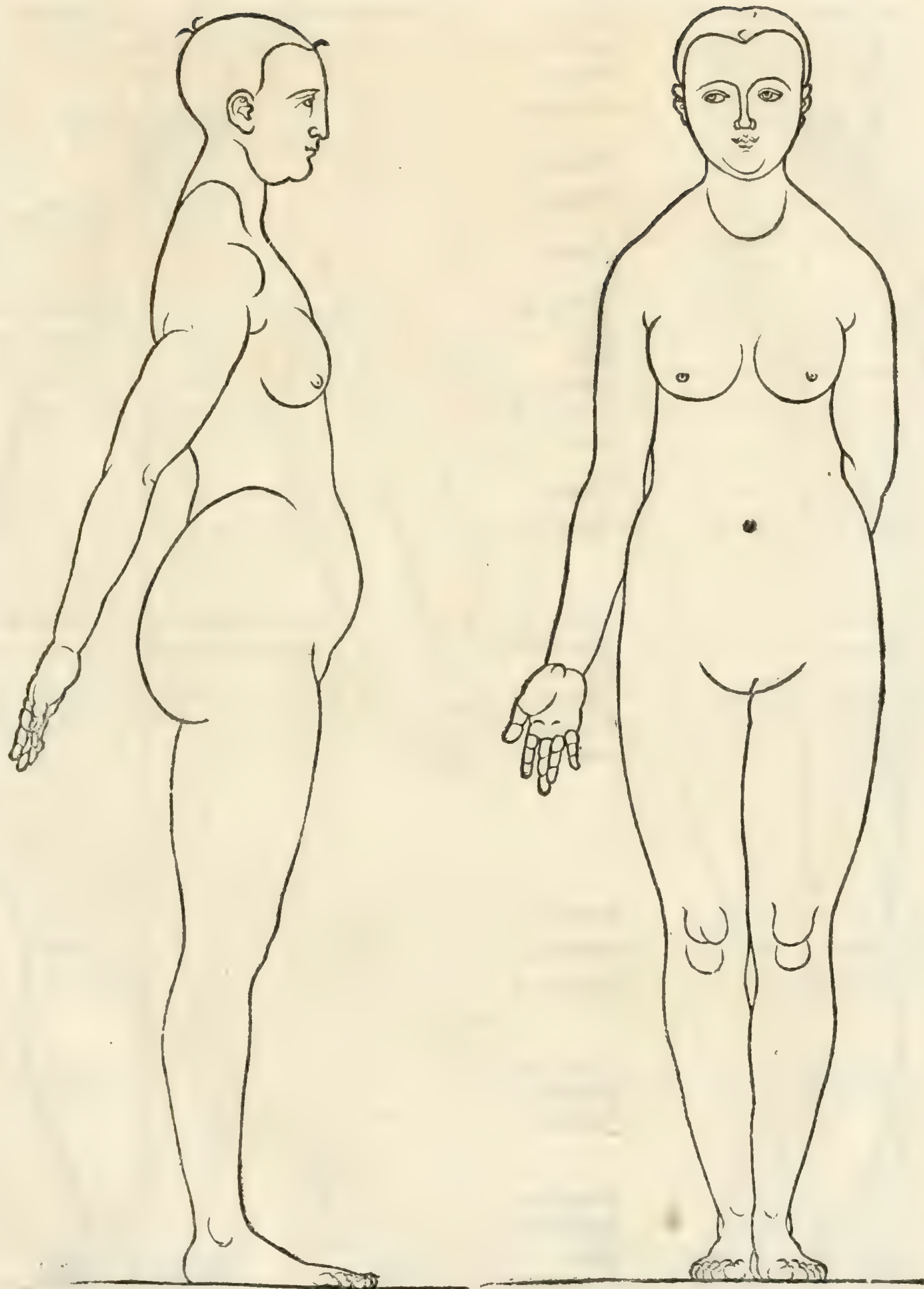

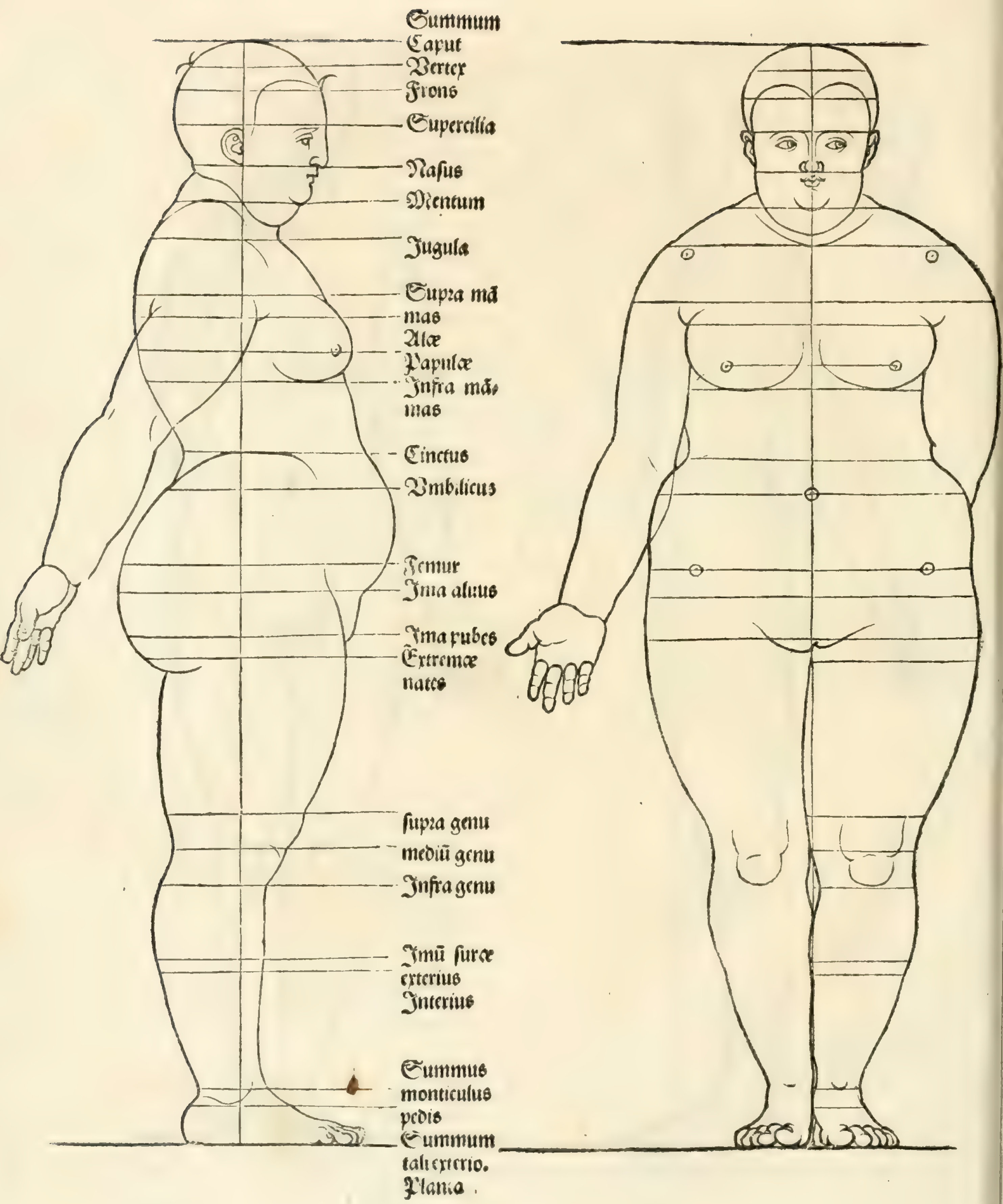
Figura Geminorum.

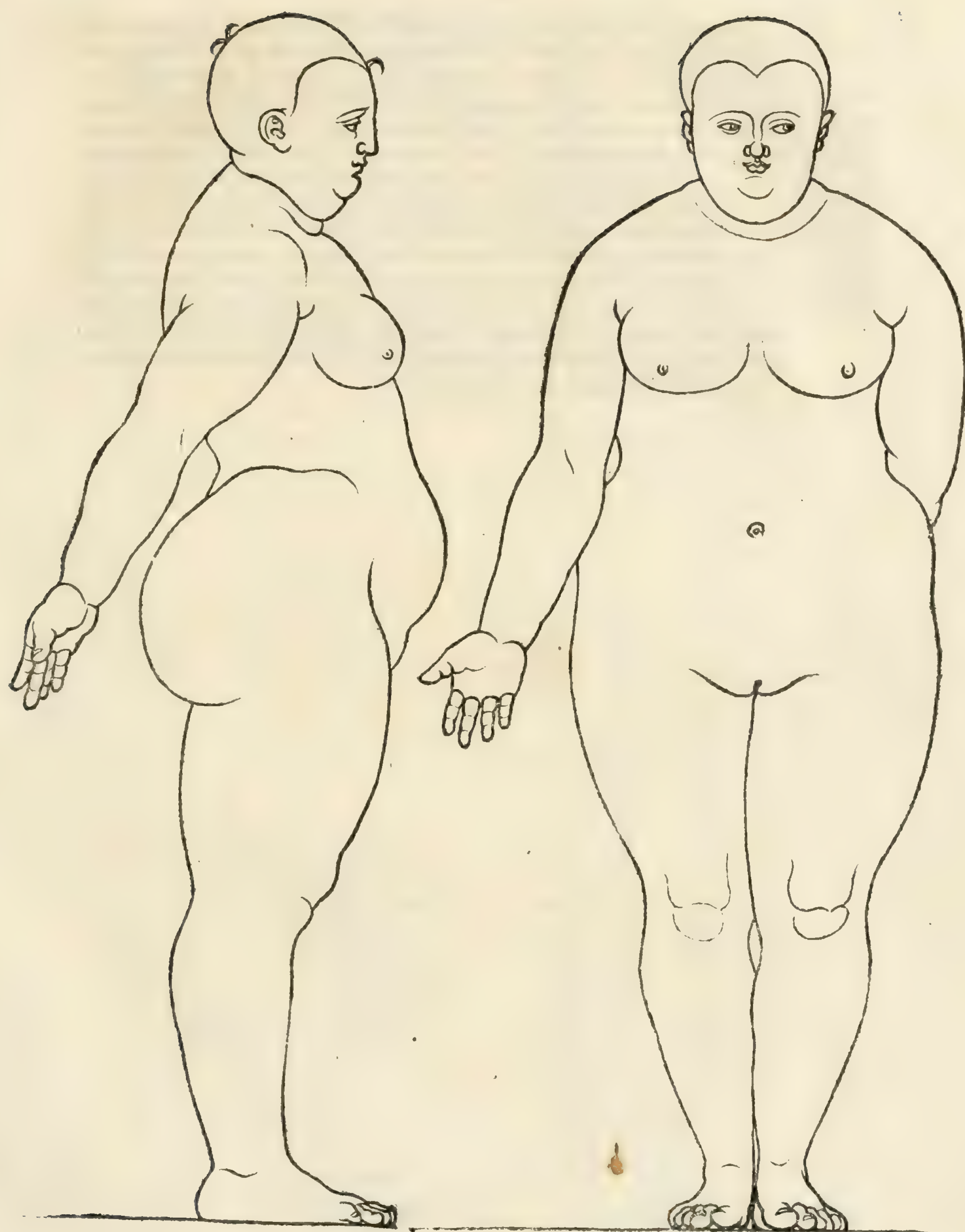

Ponatur autem a nobis exemplum huius rei. Sitq; proposita effigies illa in libro primo muliebris post primam virilem effecta. Hanc igitur Geminorum auxilio primum densitate et latitudine contractiorem, deinde extensiorem facere propositum sit. Sed sciendum si his mutationibus figura humana nimium forte a vero alienata fuerit suumq; modum amiserit, vt si quæ partes densitate ac latitudine auctæ nimium, aut eisdem minutæ sint, Tum correctione harum corruptam figuram instaurari debere, addendo minuendoue, quod quale sit de supradictis planum esse confido. Sic ergo principalem illam effigiem ad gracilitatem et crassitudinem perfectam correximus, primum vt de capitis aliquantulum altitudine abscinderemus, Non quidem supra deminuendo, sed inferne sursum contrahendo, vt fieret a summo capite ad imum vsq; mentum altitudo duarum. 15. Inq; hanc altitudinem partes faciei æqualiter distribuimus. Scapulas a linea menti ad humeros apte protraximus. Sed pedem cuius quadrilaterum esset hac ratione abbreuiatum, produximus ad vnam. 13. et vnã 14. Femur etiã ac crus castigatiuscula accomodauimus. In exemplo crassioris imaginis reliquimus fere descriptionem principalis imaginis, Illud modo sub mento palearculum maiusculũ fecimus, Et scapulas sursum ab humeris ad collum abduximus, Sed et nates infra suam lineam aliquantulum rotundauimus, ne succinctiores iusto essent. Crura etiam obliqua nonnihil castigauimus. Similiter et aduersa iuxta talos. Pedis autem longitudo obtinet vnam. 6. Cæterum de capite idem facere poteris, quod de virili modo factum a nobis ostendimus, Vtriusq; autem modi gracilis inq̃ et crassi effigies subiecimus.

Summum
Caput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Jugula
Supra mā
mas
Alæ
Papulæ
Infra mā-
mas
Cinctus
Vmbilicus
Femur
Ima aluus
Ima pubes
Extremæ
nates
supra genu
mediū genu
Infra genu
Imū suræ
exterius
Interius
Summus
monticulus
pedis
Summum
tali exterio.
Planta

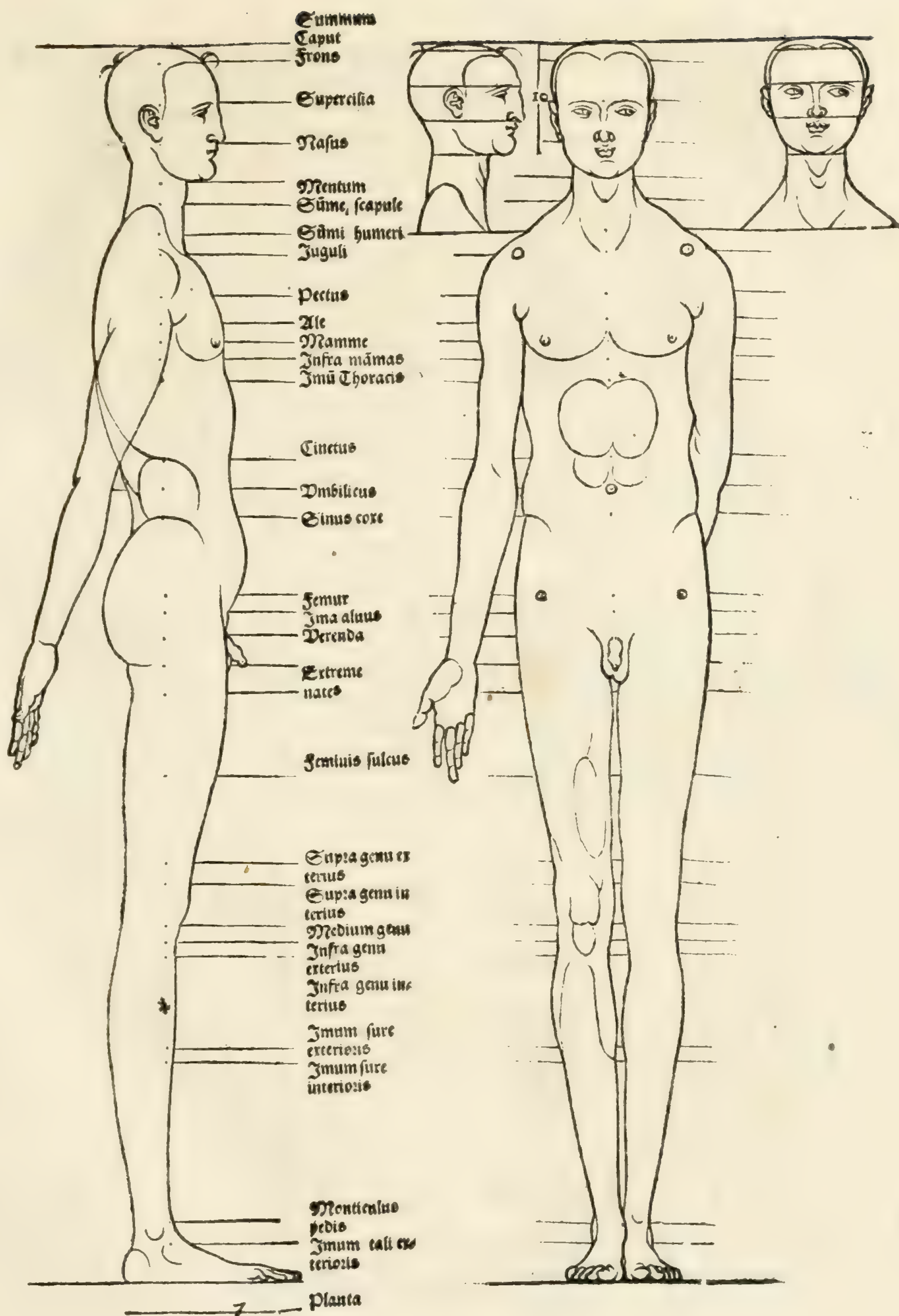

Summum
Caput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Jugula
Supra mā
mas
Alæ
Papulæ
Infra mā-
mas
Cinctus
Vmbilicus
Femur
Ima aluus
Ima pubes
Extremæ
nates
supra genu
mediū genu
Infra genu
Imū suræ
exterius
Interius
Summus
monticulus
pedis
Summum
tali exterio.
Planta

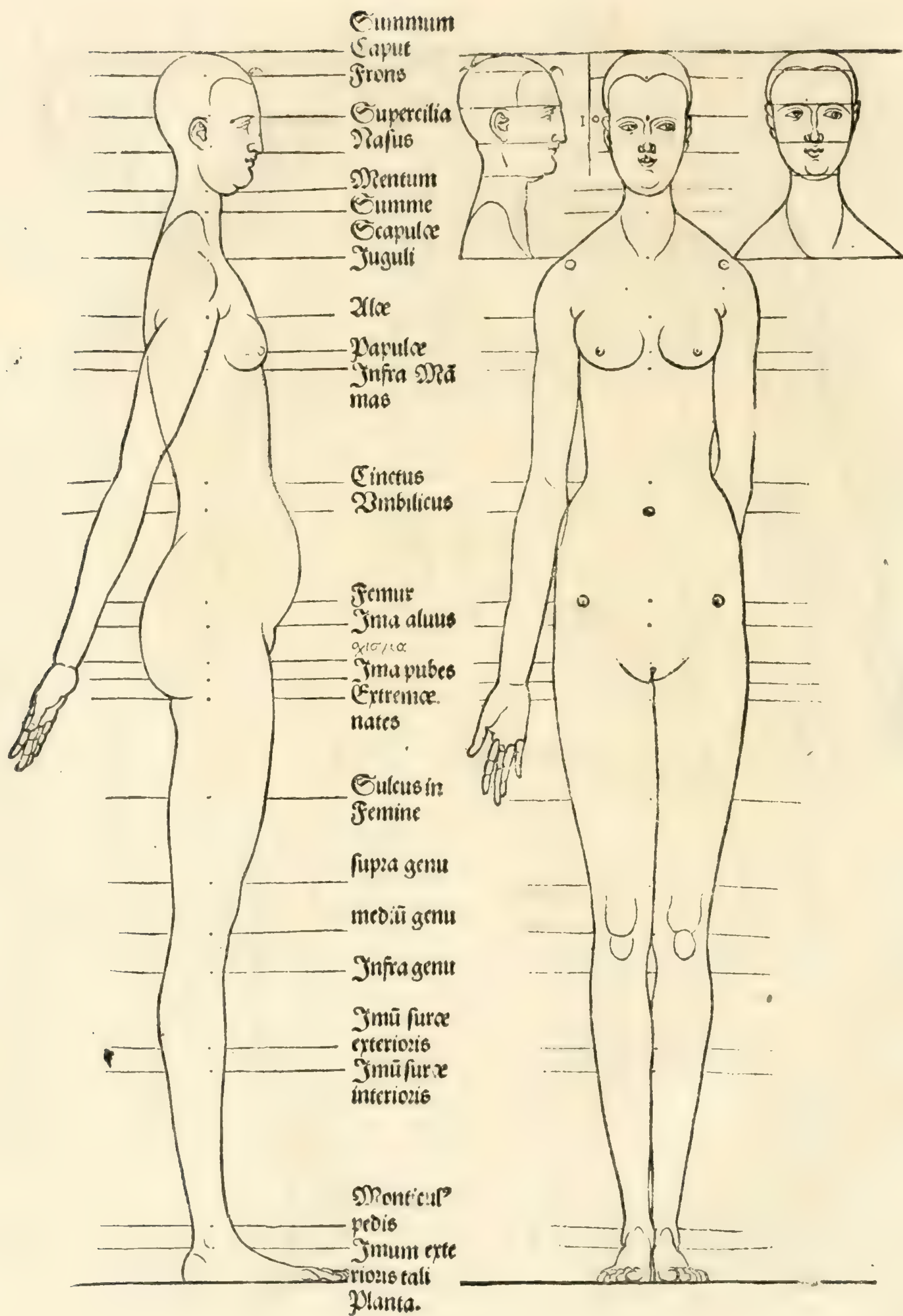

Ponam etiam exemplum gracilitatis alterum. Sit principalis effigies vilrilis illa quarto loco exposita in libro primo, Ad huius altitudinem adiunctam transuersam, facies parte vna. 6. q̃ꝫ illa sit breuiorem, Atqꝫ ita partiere de nouo beneficio variantis. Altitudinis quidem per transuersas distinctæ partes remanent, vt designatæ sunt, Tantum alæ sursum nonnihil attrahentur, vt humerorum sit congruens effictio, neqꝫ nimia crassitudo. Pectoris etiam inferior linea omittetur et mammæ in alarum pristina describentur linea, vt superiuscule sint. Transuersas etiam supra pedem nonnihil deprimes, ne monticulus altior iusto existat. Atqꝫ ita attribues imagini de Geminis densitatem et latitudinem suam, eamqꝫ gracilem et exilem effinges. Quam si longam esse volueris capitum propriorum. 10. licet ita facias, Sed sic vt frontis linea valde sursum moueatur, reliquis altitudinis huius æqualiter distributis. Hoc vero modo summoto capite, exit admodum proceri colli effigies, pedis autem longitudo esto vnius. 7. Quæ quo facilius assequi quisqꝫ posset, secundum nostram doctrinam expressa subiecimus. In muliebri etiam effigie fiet de motione et omissione in transuersis similiter, vt de virili ostendimus.

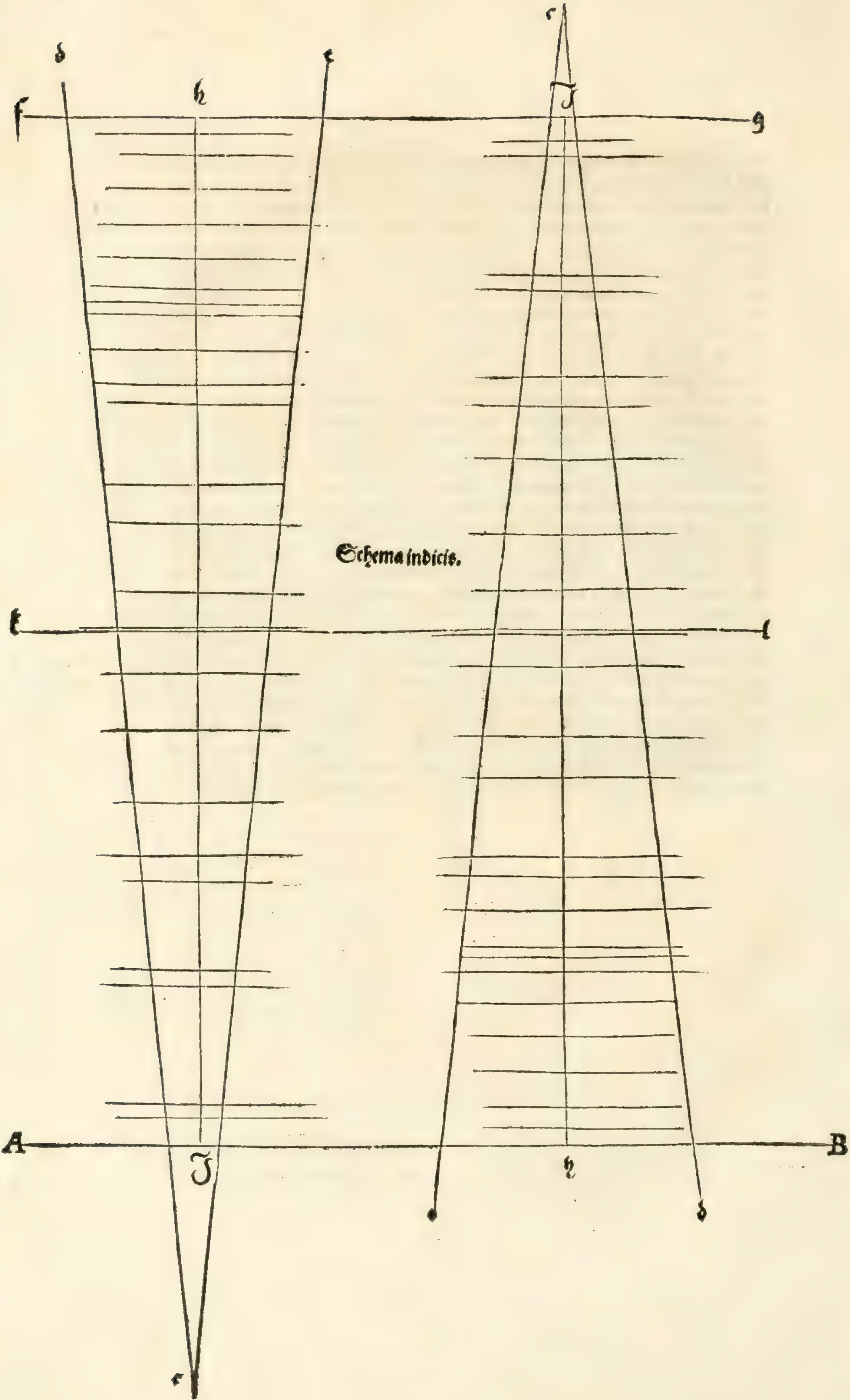
Neminē offendat plures nominari transuersas in exemplo hoc quā in principali propter illius proceritatē etsi disertius poterant hec dici.

Summum
Caput
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Sūme, scapule
Sūmi humeri
Juguli
Pectus
Ale
Mamme
Infra mām as
Imū Thoracis
Cinctus
Umbilicus
Sinus coxe
Femur
Ima aluus
Verenda
Extreme
nates
Feminis sulcus
Supra genu ex
terius
Supra genu in
terius
Medium genu
Infra genu
exterius
Infra genu in-
terius
Imum sure
exterioris
Imum sure
interioris
Monticulus
pedis
Imum tali ex-
terioris
Planta

Summum
Caput
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Summe
Scapulæ
Juguli
Alæ
Papulæ
Infra Mā
mas
Cinctus
Umbilicus
Femur
Ima aluus
Ima pubes
Extremæ
nates
Sulcus in
Femine
supra genu
mediū genu
Infra genu
Imū suræ
exterioris
Imū suræ
interioris
Mont'cul'
pedis
Imum exte
rioris tali
Planta.

In sequentibus alium etiam modum ostendam mutandi imaginem proposi- tam, qua illius altitudo, certa tamen ratione et via peruertatur, Eaq; mensurationū in singulis partibus pro cuiusq; voluntate, supra aut infra altitudines extollūtur aut astringuntur, Remanentibus densitatis et latitudinis per transuersas spacijs inua- riatis. Posset tamen imago quæ esset supra facta elatior, conuenienti etiam modo at- tenuari et contrahi, Sicut quæ ibidem esset facta astrictior, densari et distendi. Quod quidem quo pacto futurum sit primum exponemus. Ducatur linea transuersa quæ sit. a. b. Infra hanc ponatur punctum. c. Quod si volueris supra partes valde dilata re, facies esse. c. punctum propius lineam. a. b. Sin mediocriter voles dilatare facies longius abesse. Scies autem lineam. a. b. designare plantam imaginis. Tum aliam duces transuersam παράλληλον, Ita longe remotam ab illa inferiore. a. b. quantæ volueris esse imaginem altitudinis, ea sit. f. g. Ex hac perpendiculariter demittetur in inferiorem linea, in qua distinctio partium altitudinis constituatur, Ea sit. h. J. Post hæc transuersam facies transire hanc perpendicularem, quæ erit media intra. f. g. et a. b. sitq; hæc. k. l. Quibus factis ducentur lineæ transuersæ partium, per omnia pun cta distinctionis in perpendiculari. h. J. Deinde ex puncto. c. quod stet infra perpendi cularem educes sursum duas lineas tam longe q̄ȝ videbis ferre ipsam rem. Has opor- tet sic se habere vt fixæ in puncto. c. supra discedant a se mutuo, mobiles enim esse de- bent. His mensura amplitudinis et angustiæ cōtinebit̄, hae notæ sunto. d. e. Propo- sita igitur parte quæ amplior angustiorue effingatur sic facies, Partis illius mutan- dæ lineam transuersam densitatis aut latitudinis, vbicunq; illa sita fuerit, sistes in mediam. k. l. Ita vt. h. J. mediam secet transuersam illam mutandæ partis lineam. Postea vtrinq; mobiles illas lineas, quas diximus in puncto. c. fixas a se mutuo disce dere oportere, Illarum igitur vtrinq; vnam applicabis ad extremum lineæ trans- uersæ partis mutandæ, Ita iacentis, vt est dictum in linea. k. l. Cum ergo illæ mobi- les hanc transuersam tetigerint vtrinq; designabunt dilatationem partis in illo loco qui erit proprius huius transuersæ cuius partem mutari volueris. Ita grandescunt et minuuntur omnes partes supra et infra lineam. k. l. Horum etiam inuersorum vsus esse poterit, tum scilicet et diuersa et contraria omnia existent, pro eo vt schema quoq; huius descriptionis nostræ expressum subiecimus, cui nomen fecimus Indici.

d
c
h
f
g
c
Schema indicis.
k
l
A
B
h
d

Sed vt redeamus ad peruersionem imaginis præpositæ, ad quam et Indicis cuius figura et ratio exposita est, vsus requiritur. Proponatur exempli caussa Effigies virilis eidemq; adiuncta muliebris quinto loco expositæ in libro secundo. Harum vtriusq; linea altitudinis insigniatur punctis distinctionum suarum partium, Huiusq; notæ sunto.a.b.postea producatur ex puncto.b.normalis, cuius fini apponatur punctum.c.postremo obliqua linea.a.c.latera iungantur. Tum vero de omnibus punctis distinctionum lineæ principalis deduces lineas recta in punctum.c. vbi omẽs hæ concurrere debebunt. Itaq; erit instrumentum perfectum ad peruersionem imaginum, supra infraue extollendarum aut astringendarum. Hoc placuit nomine peruertentis appellare. Nam per ipsum dependente linea mensurationes peruerti consueuere. Sed vsus erit talis.

Quærendũ num verius sit sexto loco

Sumatur alia linea altitudinis eaq; sit.d.e. Hæc constituatur inferius cum puncto suo.e.in transuersam.b.c.punctumq;.e.remotum sit ab angulo.b.vna parte.8.altitudinis effigiei faciendæ, supra autem debebit puncto suo.d. incumbere obliquæ.a.c. Ita cernes hanc nouam lineam et ipsam de nouo conuenienter distingui, per transuersas ductas ex pũctis distinctæ altitudinis in linea principali, sed cum peruersione, partibus supra elatis, infra astrictis. Proponatur hæc igitur de nouo distincta linea, et transuersæ per singula puncta distinctionis trahantut densitatis et latitudinis principalis, et effingatur forma, et apparebit hæc, de qua loquimur, mutatio. Hoc instrumentum peruertentis infra bifariam figurauimus, priore quidem loco secundũ monstratam rationem, posteriore vero inuersum. Nam si quis mutationem instituere velit contrariam expositæ, Is debebit et instrumenti contrario priori positu vti, cætera autem omnia facere similiter vt ostensa sunt. Subiecimus et exempla mutatæ imaginis virilis ac muliebris, sed neq; supra neq; infra ampliora angustioraue fecimus, quod quomodo fieri soleret, schema componentes Indicis docuimus, Et sequi vnicuiusq; voluntati permittitur. Peruertente autem siquis appositæ et cum singulari diligentia vsus fuerit, In cuius scilicet ratione discriminum supra expositorum omnium significationes necessariæ ad occulta artis inueniunt̃, Is in admirabilib.rebus successum non pœnitendum experietur. Sed in opere tam longe a vero additionibus et detractionibus, vt in exemplis factũ est, discedere nemo debebit. Iam et has licet aliquis ita demutatas effigies de nouo et ipsas mensoria perticula dimetiatur, et fere vt supra a nobis factum est describat, Corrigenda autem vbiq; deformitas quæ nimium abductis a veritate figuris extiterit. Hæc enim ad istum modum a nobis proposita non sunt quasi aliter fieri non debeant, sed magis docendi caussa vt essent omnia tantopere abhorrentia a vero notabiliora, Omnino autem sentiendum totius huius doctrinæ vsum necessitatis comodo, non deprauationibus applicandum. Cauebis igitur ne vnq̃; illam pendulam lineam nouitatis, siue vt priore loco descripsimus, seu etiam inuersam, nimis longe remoueas ab angulo. b. Ne talis peruersio monstra pariat, Quantam autem vtilitatem rationis huius necessarius vsus afferre poterit, tantam immittet prauitatẽ operi curiositas superuacanea, cum non curabitur Ne quid sine caussa nimis. Sciendum autem tam solere vsurpari hanc peruertentis rationem in partibus q̃; in toto. Cæterum de talibus mutationibus humanæ imaginis, perspiciuntur et diuersitates naturæ Roboris, Imbecillitatis, celeritatis, tarditatis, alacritatis, pigritudinis. Quare q̃; non ignorari hæc, a studiosis huius artis debeant, cui dubium erit? maxime cum immensum quantum latius pateant atq; hoc loco explicatum fuerit.

Supra.

a d

Si quis forte nouitatis caussa vsurpare virilem peruersam imaginem cum sua pare voluerit, Is debebit superius elatis summum caput valde deprimere, et monticulum pedis altiusculum, Sed inferius productis, tibiam et monticulum breuiorem facere, Et tum beneficio Variantis omnia congrue dispertiri. Nos tamen in exemplis omnia reliquimus ita vt de hac ratione exierant.

Schema peruertentis.

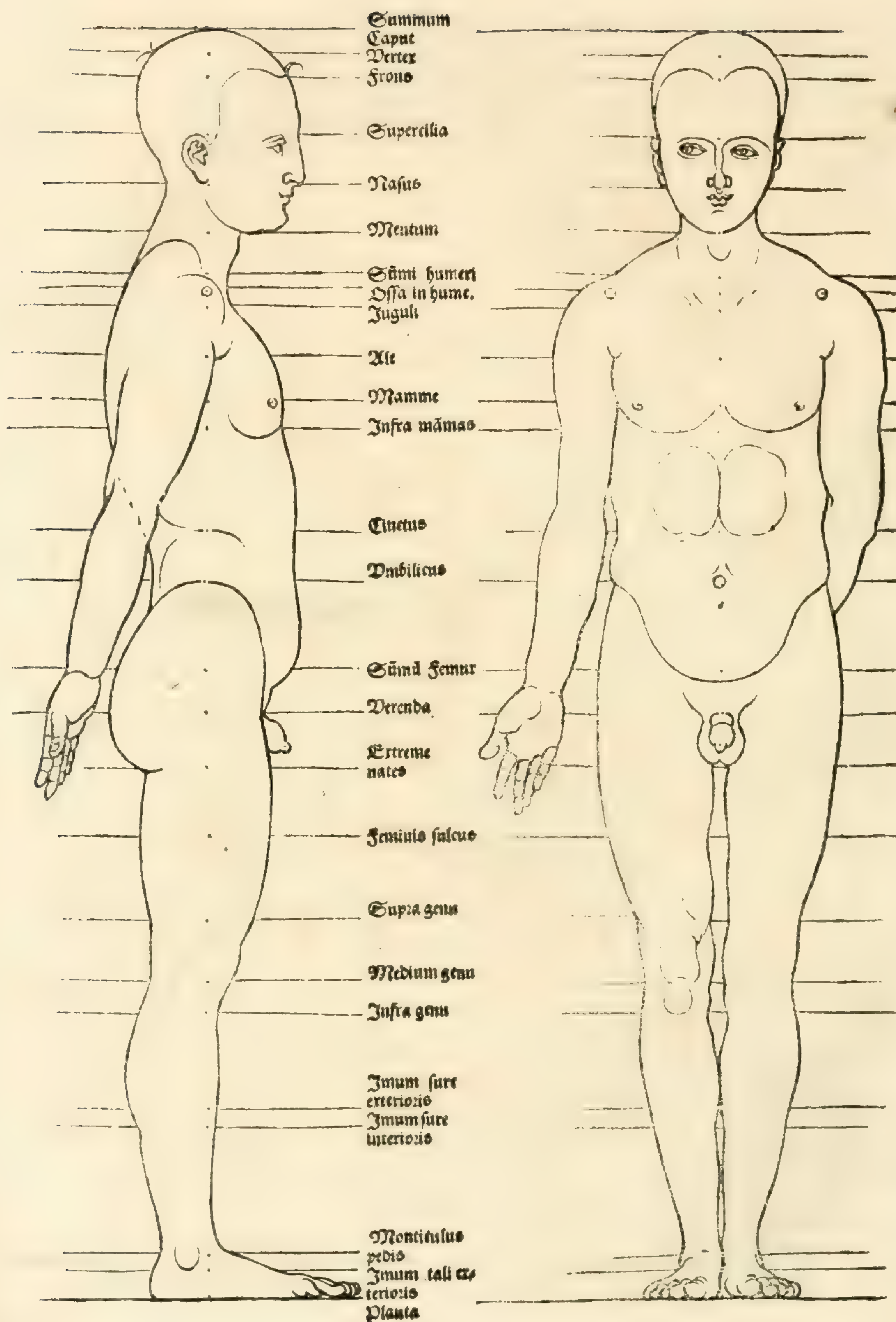
b e c

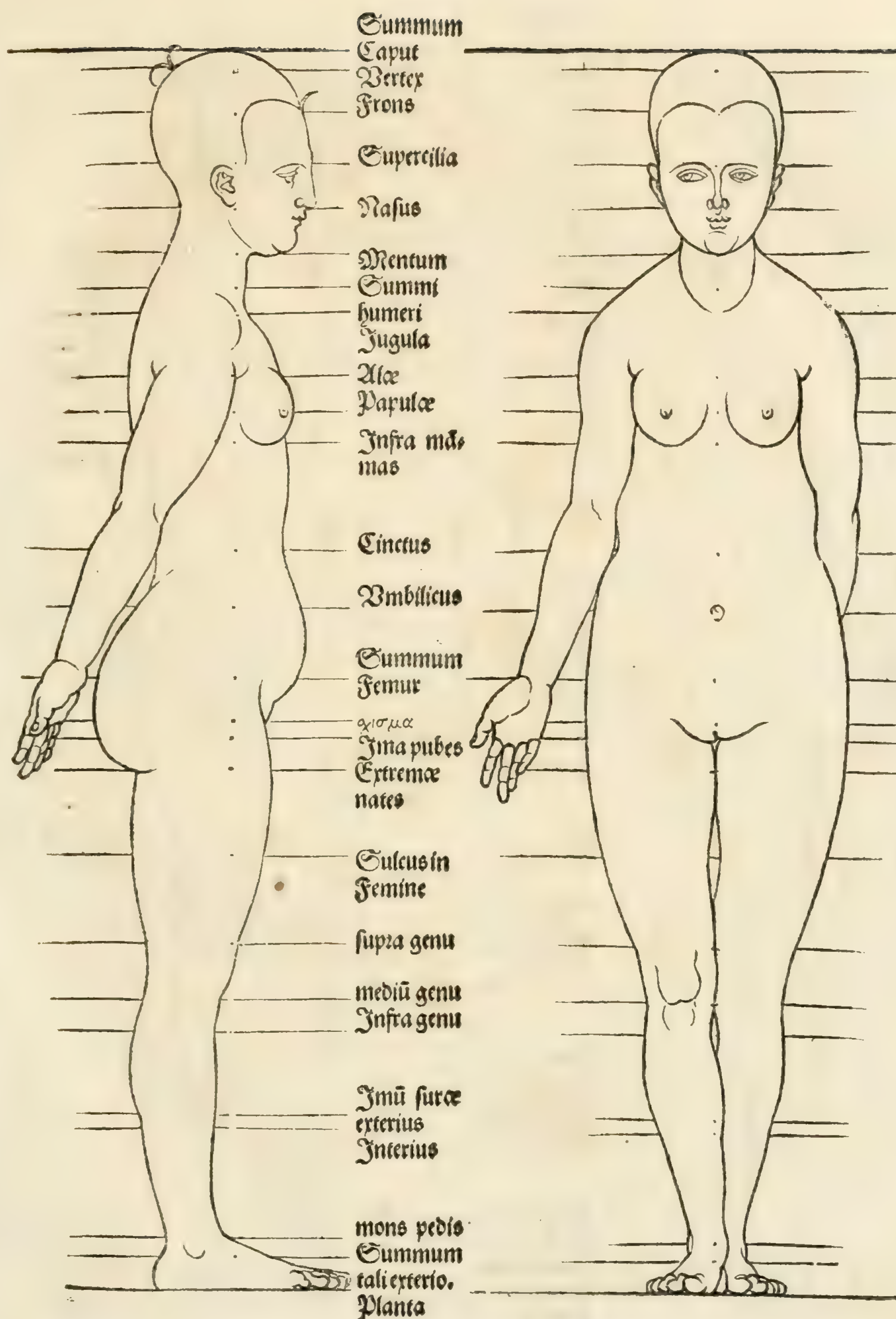
Infra.

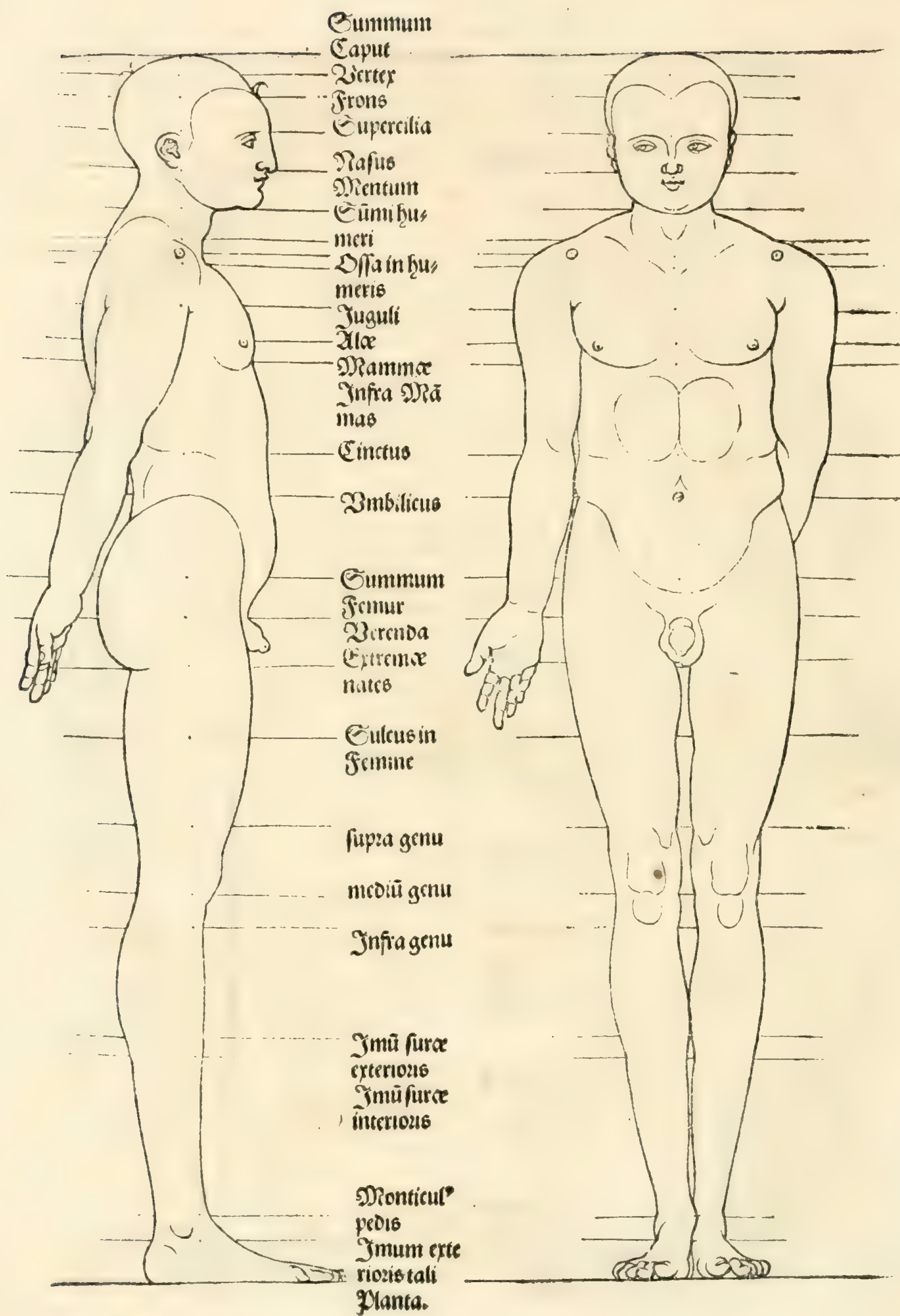
Infra.

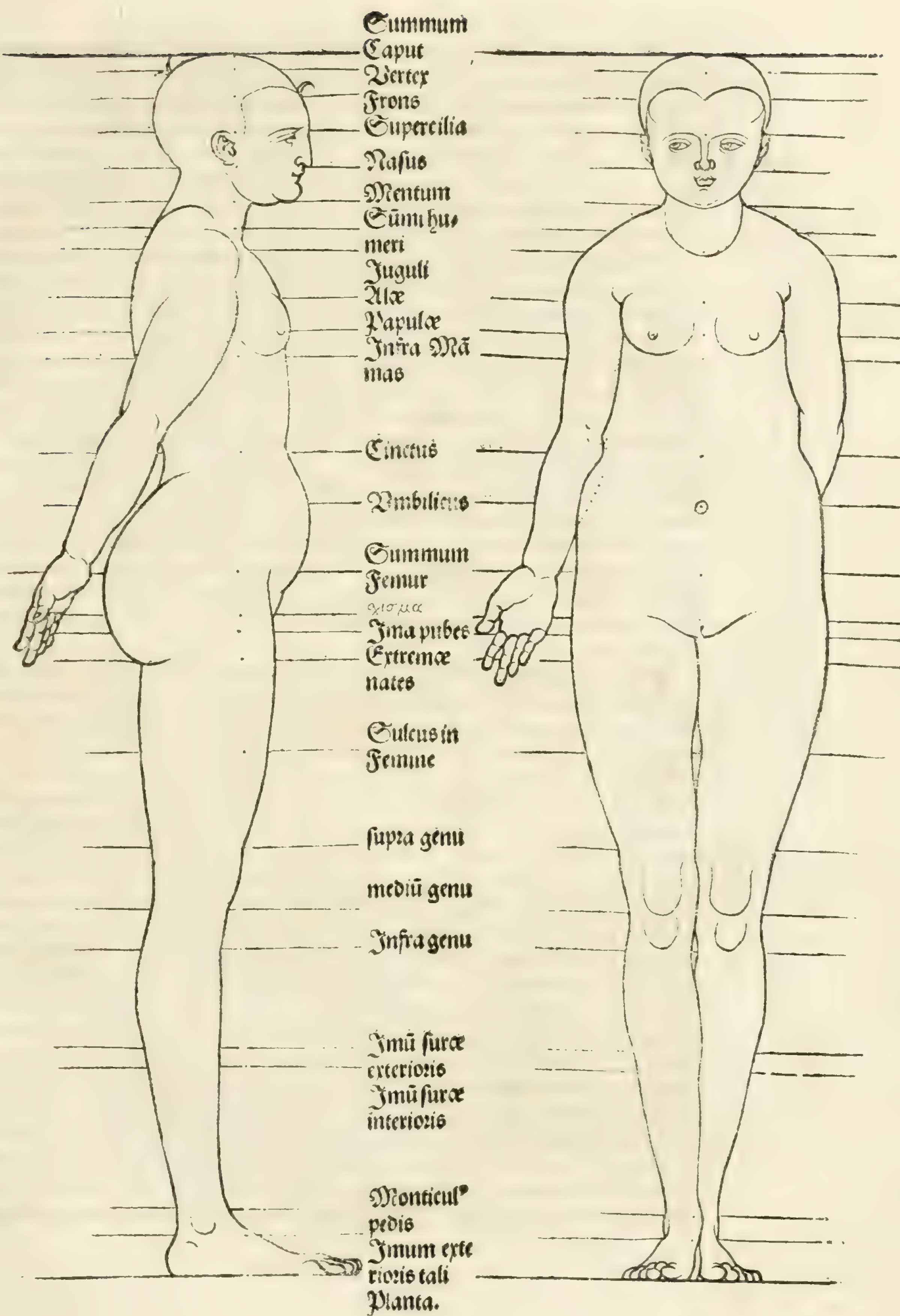

Supra.

Summum
Caput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Sũmi humeri
Ossa in hume.
Juguli
Ale
Mamme
Infra mãmas
Cinctus
Umbilicus
Sũmũ Femur
Verenda
Extreme
nates
Feminis sulcus
Supra genu
Medium genu
Infra genu
Imum sure
exterioris
Imum sure
interioris
Monticulus
pedis
Imum tali ex-
terioris
Planta

Summum
Caput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Summi
humeri
Jugula
Alæ
Papulæ
Infra mã-
mas
Cinctus
Vmbilicus
Summum
Femur
σχισμα
Ima pubes
Extremæ
nates
Sulcus in
Femine
supra genu
mediũ genu
Infra genu
Imũ suræ
exterius
Interius
mons pedis
Summum
tali exterio.
Planta

Summum
Caput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Sũmi hu-
meri
Ossa in hu-
meris
Juguli
Alæ
Mammæ
Infra Mã
mas
Cinctus
Vmbilicus
Summum
Femur
Verenda
Extremæ
nates
Sulcus in
Femine
supra genu
mediũ genu
Infra genu
Imũ suræ
exterioꝛis
Imũ suræ
interioꝛis
Monticul⁹
pedis
Imum exte
rioꝛis tali
Planta.

Summum
Caput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Sūmi hu-
meri
Juguli
Alæ
Papulæ
Infra Mā
mas
Cinctus
Umbilicus
Summum
Femur
χισμα
Ima pubes
Extremæ
nates
Sulcus in
Femine
supra genu
mediū genu
Infra genu
Imū suræ
exterioris
Imū suræ
interioris
Monticul⁹
pedis
Imum exte
rioris tali
Planta.

Superius demonstratis peruertenti humanas imagines rationibus etiam nunc vnam adijcienmus, qua propositæ imaginis altitudo varietur, Sed mutatio densitatis ac latitudinis ducetur recte ex Deligente. Huius igitur peruersionis vbiq; esse vsus poterit, quæ est duplex, Vna habet circuli segmentum in cuius mensurationes conuexo, Altera in cuius cauo colliguntur. Qua vtraq; in via quam quisq; longe voluerit progredietur. Qui autem perspexerit hanc doctrinam facile vsum horum cognoscet. Hinceq; etiam aperitur caussa propter quam in conuexo speculi regula erecta arcuata videatur, In medioq; sui latiuscula, contractior in extremis flexuris, circulo enim vt et aliæ res, obsequitur. Hæc intelligat qui conuenientibus picturis testudines et lacunaria insignire voluerit, necesse est. Etsi perspectiuæ hoc scientiæ nondum est, prope tamen accedit cum in speculo consideratur, Sed nos de mensurationibus per se verba facimus. Peruersio enim ista quam exponere instituimus mensuram recti ad conuexum aut concauum segmentum circuli complectitur. Cum vero quid de quoq; hac ratione efficiatur contuebere, caussa quoq; statim apparebit, inq; se opere ipso proferet. Hæc autem, quamuis mirifica in designatione et descriptione videantur, vsui accommodetur, Necessaria tamen est talium cognitio artifici, qui ex multiplici scientia deligat apta et conuenientia proposito ac voluntati suæ, licet hæc et præstantiora fortasse etiam imperiti derideant, Sed huius nunc deinceps peruersionis ratio explicetur, qua si quis scite vsus fuerit, multa de principali aliqua figura meliora facere poterit. Dabitur ergo hac in parte quoq; diligens opera Ne quid nimis. Quod autem nostra exempla secundum præscriptū doctrinæ expressa, quod nimium esset non fugerunt, Non solum propter cartæ paruitatem, sed etiam quo esset differentia mutationis euidentior factum est, In magno igitur opere qui vsurpare volet, modum seruet, Sed ad rem.

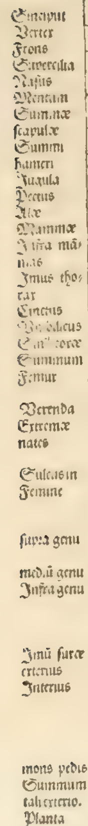
Principio proponatur linea altitudinis imaginis principalis distincta punctis suis hæc supra esto. x. infra. y. Seceturq; in medio puncto. c. Ex quo linea transuersa ad angulos æquales protrahatur cuius extremum notetur litera. z. Postea claudatur triangulum ἰσοσκελὲς. x. z. et. y. z. cuius acies sit. z. Mox protrahes lineas ex omnibus punctis lineæ rectæ. x. y. punctum. z. versus quam longe protractis fuerit opus. Deinde constitues παράλληλον post lineam. x. y. versum punctum. c. quā quidem longa vsus indiguerit, nam multo erit quam prior illa, id est basis trianguli altior. Post hæc circuli pro ceriusculi vnum pedem figito in punctū. z. et altero describe arcum, qui radat punctum medium lineæ trianguli principalis altitudinis et lunetur ad παράλληλον quam post illam lineam. x. y. trahi longe iussimus. Ad quam vbi se cornua huius arcus adiunxerint, ibi superius. S. inferius. t. notam exponito. Qua autem idem arcus secabit et quasi præcidet lineas ductas ex punctis altitudinis principalis versus punctum z. Ex illis omnibus sectionis punctis duces lineas transuersas omēs παραλλήλους per lineam. s. t. ita illa de nouo distinguetur ex linea principali, sed diuerse. Nam et fit breuior, et habet circulum authorem distinctionis suæ. Ita omnia sursum deorsumq; a medio puncto magis decurtantur. His peractis appones omnibus nouæ distinctionis punctis suas quasdam notas, Primum superius ita. Summi puncti transuersæ a. proximi. b. mox. c. atq; ita deinceps. d. e. f. g. &c. vsq; ad punctum medium. Inde vero ad imam vsq; transuersam notis numerorum vtere. Ea igitur ima sit. 1. et ab hac sursum. 2. 3. 4. 5. &c. Hæc erit igitur de nouo distincta altitudinis linea. a. 1. Quam duplicem propones vnam ad effigiem obliquam, alteram ad effigiem aduersam, sicut sæpe præcepimus fieri, Et ita per distinctionum omnium puncta suas transuersas

Indiscerte hoc est dictū

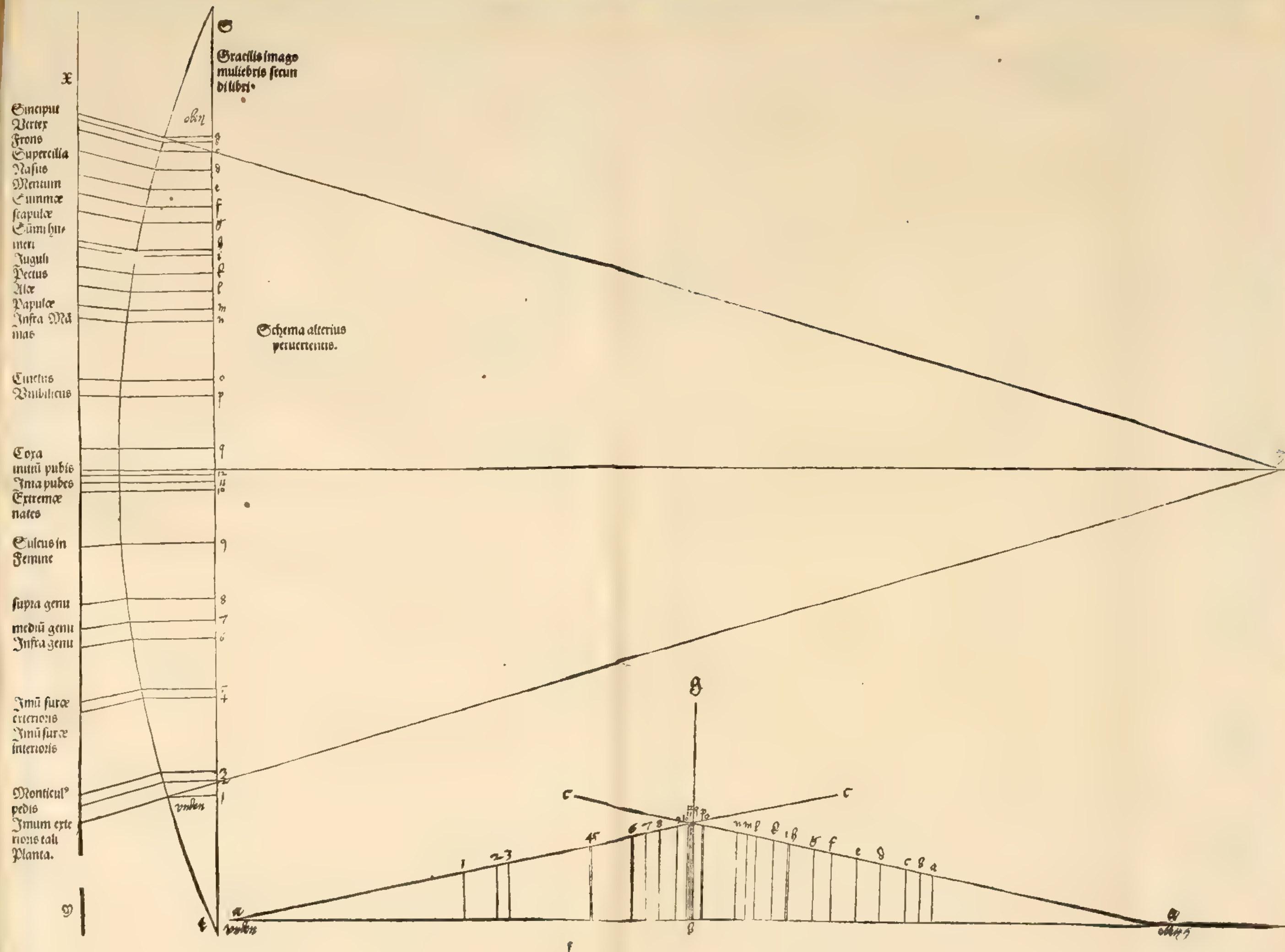
protrahes, Sed inuentis altitudinis partibus restat exquirenda latitudo et densitas, quam constitues Deligentis beneficio de illius mobili linea, cuius vtrimq; vsum accipies, vt conuenientia superiora ac inferiora designari possint, ad hunc modum. Primum producatur linea transuersa quae finiatur notis. a. a. In hanc mediam demittes aliam perpendiculariter, haec esto infra. b. supra. g. Tum deinde accommodabis vtrimq; mobilem lineam. a. c. Quibus ita vteris. Excipe ex praescripto peruertente mediae lineae quae recta, vt dictum est, tendit in punctū. z. longitudinē quanta est illius maxi. intra lineam rectam eductam contra punctum. z. et arcum, Hanc igitur longitudinem, vt dixi, maximam, constitues rectā super transuersam. a. a. in perpendiculari. b. g. et in summitate illius applica vtrimq; mobiles. a. c. vt cancellatim ibidem disparentur. Post haec eximes omnes longitudines superioris partis linearum transuersarum intra arcum et rectam lineam, et notabis diligenter quibus quaeq; literis inscripta fuerit, Easq; institues rectas in transuersam Deligentis. a. a. sic vt omnes supra παραλλήλως attingant impositam lineam. a. c. Ita fiet vt breues omnes tendant ad punctum Deligentis. a. quemadmodū in arcus linea proxime fuere puncto. S. Sed spacia intercedentia non manent eadem propter diuersitatem recti et curui. Vt autem praecepi in vnam partem Deligentis imponendas longitudines partium notatarum literis quae essent superiores, ita simili modo et inferiores in eiusdem alteram partem constitues quas notari iussi numeris. Tum deinceps vnamquanq; partium singularum principalis imaginis latitudinem impones rectam in mediam lineam quae in Deligente erigitur notata literis. g. b. Sic vt infra insistat transuersae. a. a. Tum lineā mobilem siue filum. a. c. admoue ad hanc vt supra ipsam attingat, Ita fiet vt ordine omnes aliarum partium latitudines ad hanc consequentiam definiantur, Et quancunq; principalem latitudinem in hanc imposueris. Illius mensura in suo loco literis numerisue notato conueniens mutationi suae reperietur, definita per memoratam impositionem in transuersam. a. a. et accomodationē lineae seu fili. a. c. Quae ipsa q̄ potui euidentissime descripta subieci, Et ad hanc rationem binas viriles itemq; muliebres imagines effinxi, quarum supra esset in fine libri secundi commensuratio exposita. In brachijs tantummodo et pedibus hinc discessi secutus congruentiam formae, Nam peruersio haec in summis et imis seductionem immodicam complectitur.

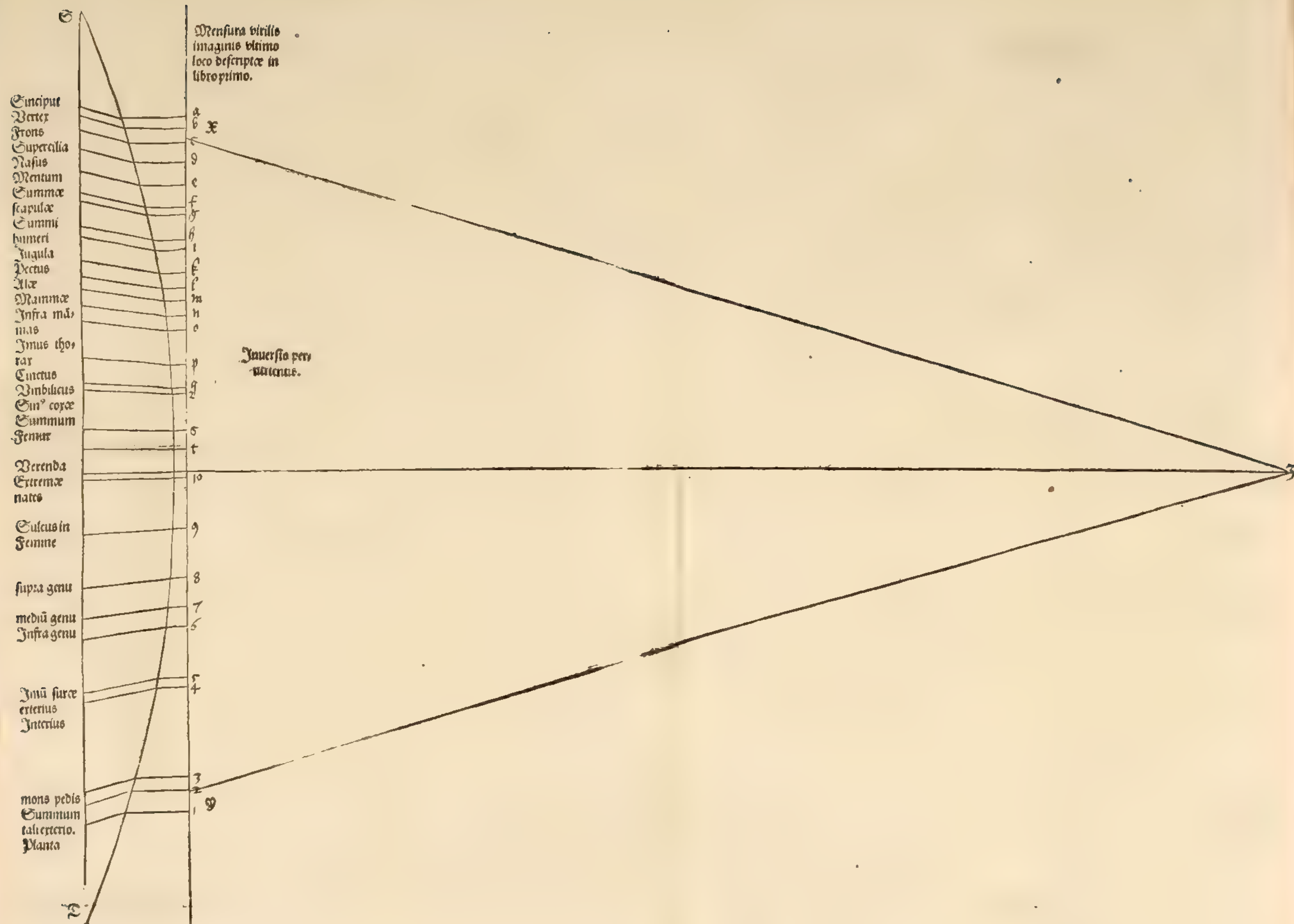
Hoc instrumentum peruertentis etiam cum inuerteris exibit de vsu imago in inferioribus et superioribus partibus productior, In medijs contractior, vt in superiori quoq; visum. Haec inuersio sic fiat. Resumat̄ linea distinctionis altitudinis, Et propositae apponatur productionis. S. t. vt ante. Postea constitue et punctum. z. Et adiunge duas lineas. x. z. et. z. y. Mox producito lineas ex omnibus punctis distinctionis lineae. x. y. in punctum. z. Postea scribito et punctum. c. respondentem a sinistra puncto. z. Tum longioris circini ita pedem vnum figito ante lineam. s. t. vt segmentum circuli describatur quod puncta. s. t. attingat, et arcuetur intra. x. y. et punctum. c. Quibus autē in locis cernes arcum transire lineas ductas in punctum. z. Ex illis ducentur lineae παράλληλοι, quae in linea ducta per ipsas post arcum versus. z. Nouam et de integro comparatam distinctionem explicabunt. Quibus perfectis latitudines et densitates beneficio Deligentis exquirendae sunt ratione superius demonstrata. Ad hanc peruersionem quisq; imaginem qui volet effingat, nos instrumentum expressisse satis habuimus.

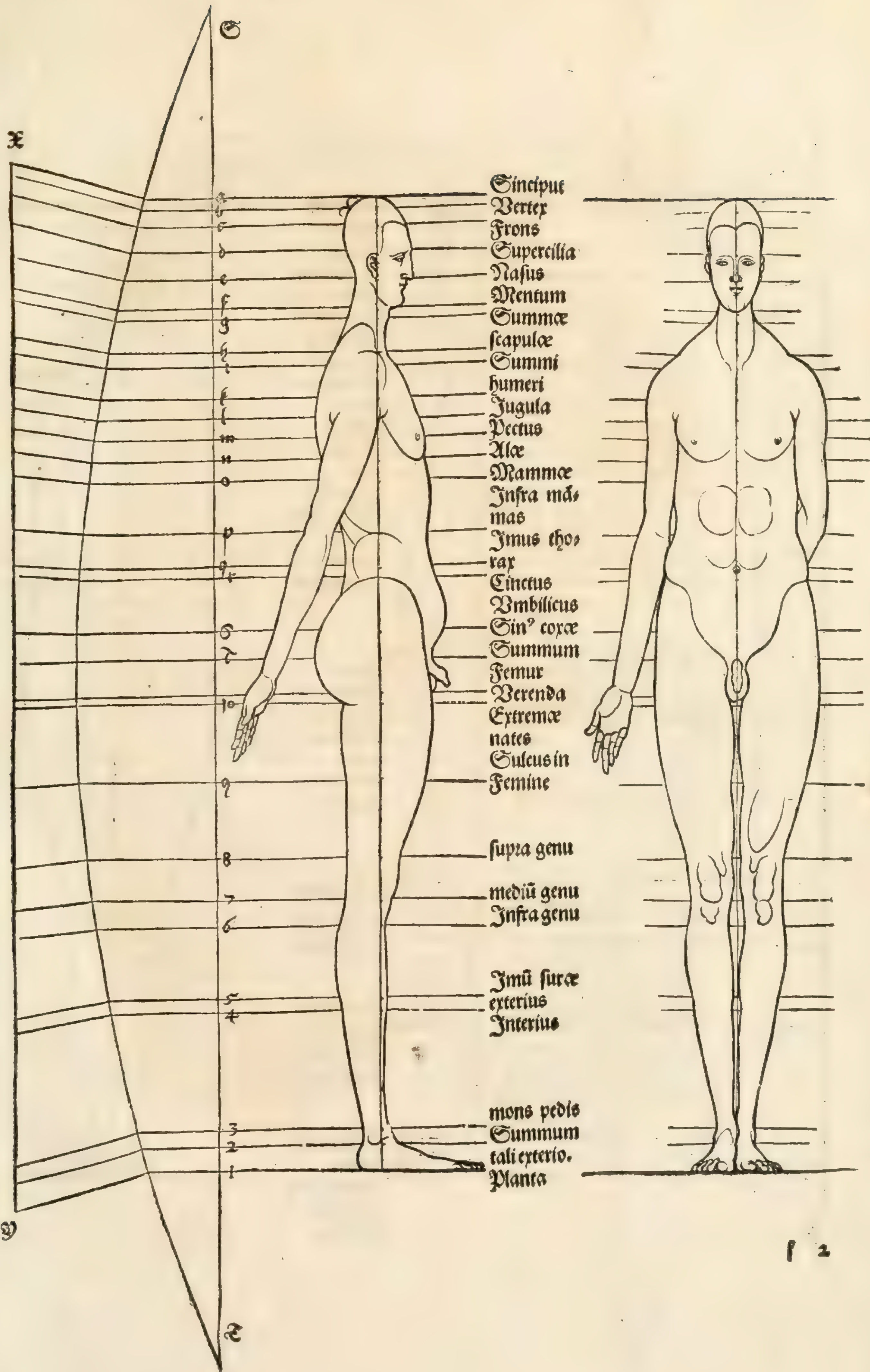
t r

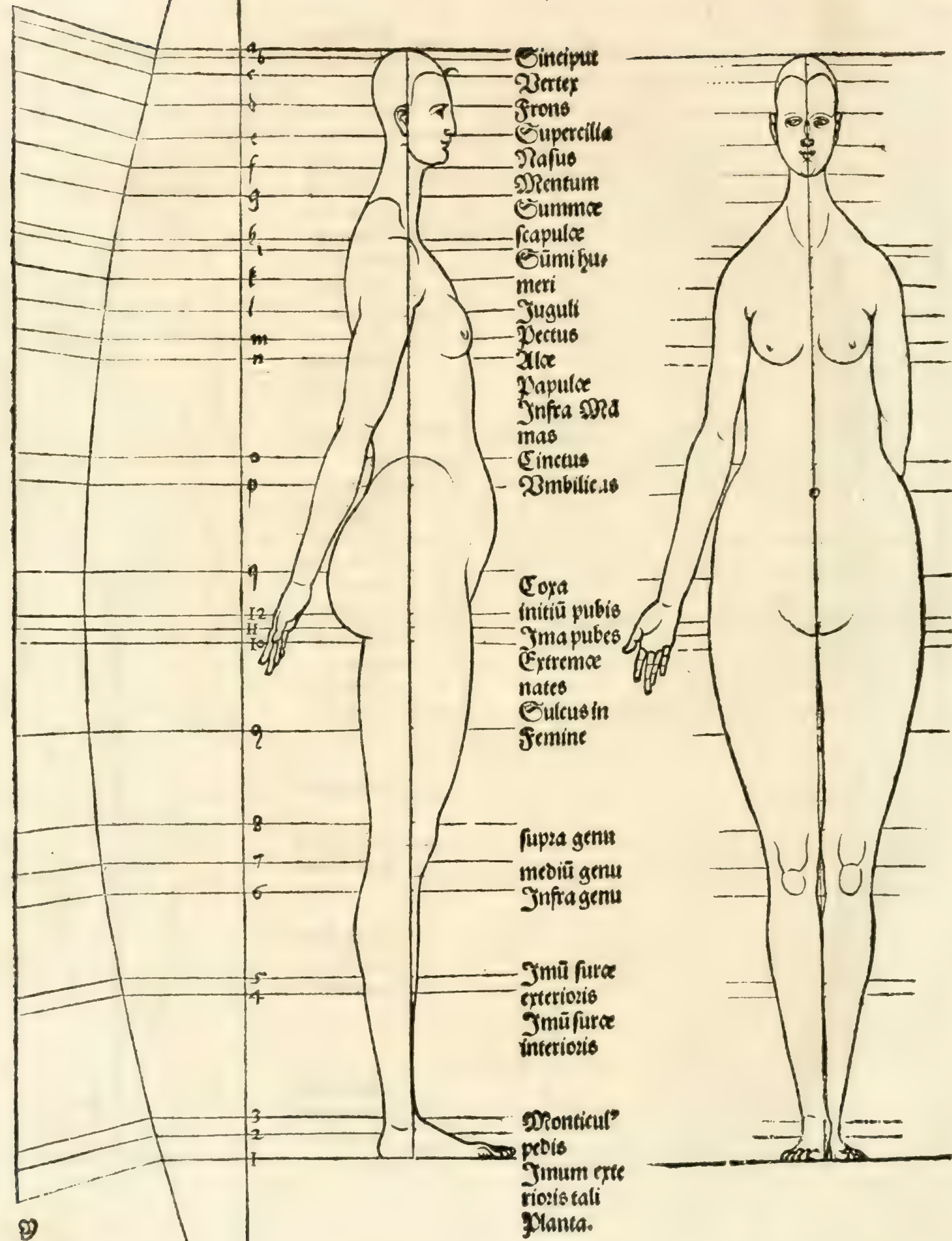

Mēsura lōge et gracilis imaginis virilis de scriptæ li. 2.
Sinciput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Summæ scapulæ
Summi humeri
Iugula
Pectus
Alæ
Mammæ
Infra mammas
Imus thorax
Cinctus
Umbilicus
Summum Femur
Verenda
Extremæ nates
Sulcus in Femine
supra genu
mediū genu
Infra genu
Imū suræ exterius
Interius
mons pedis
Summum tali exterio.
Planta
oben
unden
Schema alterius peruenientis.

Gracilis imago
muliebris secun
di libri.
Schema alterius
pervertentis.
X
Sinciput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Summæ
scapulæ
Sūmi hu-
meri
Juguli
Pectus
Alæ
Papulæ
Infra Mā
mas
Cinctus
Umbilicus
Coxa
imū pubis
Ima pubes
Extremæ
nates
Sulcus in
Femine
supra genu
mediū genu
Infra genu
Imū suræ
exterioris
Imū suræ
interioris
Monticul⁹
pedis
Imum exte
rioris tali
Planta.
Y
S
T
C
C

S
Mensura virilis imaginis vltimo loco descriptæ in libro primo.
Sinciput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Summæ scapulæ
Summi humeri
Iugula
Pectus
Alæ
Mammæ
Infra mammas
Imus thorax
Cinctus
Vmbilicus
Sin⁹ coxæ
Summum Femur
Verenda
Extremæ nates
Sulcus in Femine
supra genu
mediũ genu
Infra genu
Imũ furæ
exterius
Interius
mons pedis
Summum tali exterio.
Planta
T
Inuersio perpendiculi.
a
b
X
c
d
e
f
g
h
i
k
l
m
n
o
p
q
r
s
t
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
Y
Z

X
S
Sinciput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Summæ
scapulæ
Summi
humeri
Jugula
Pectus
Alæ
Mammæ
Infra mā-
mas
Imus tho-
rax
Cinctus
Vmbilicus
Sin⁹ coxæ
Summum
Femur
Verenda
Extremæ
nates
Sulcus in
Femine
supra genu
mediū genu
Infra genu
Imū suræ
exterius
Interius
mons pedis
Summum
tali exterio.
Planta
Y
T

Sinciput
Vertex
Frons
Supercilia
Nasus
Mentum
Summæ
scapulæ
Sūmi hu-
meri
Juguli
Pectus
Alæ
Papulæ
Infra Mā
mas
Cinctus
Umbilicus
Coxa
initiū pubis
Ima pubes
Extremæ
nates
Sulcus in
Femine
supra genu
mediū genu
Infra genu
Imū suræ
exterioris
Imū suræ
interioris
Monticul⁹
pedis
Imum exte
rioris tali
Planta.

Atq; hæc quidem variationes ita se habent, vt exposuimus, Quas etiam ipsas effectas vel per variantem vel Deligentem, Geminos Indicem peruertentemue, conceditur vlterius etiam variare, accomodanti siue totis imaginibus seu certis partibus illarum, Quin et diuersarum imaginum commensurationes miscere quis poterit, qua ratione rectissime hoc futurum iudicarit, dum quod sibi quodq; alijs placiturum sit, exquirat. Sed euadent de huiusmodi mistionibus monstrosa, Quare attentione erit opus, et magna cura forma in mensuratas partes altitudinis latitudinisq; ac densitatis inducetur. Nam in extrema notatione altitudinis itemq; per finientes illam transuersas indices latitudinis ac densitatis, oĩa certam descriptionem obtinent. Sed intra has procliues sunt lapsus, quatenus aut interiora iusto aut exteriora lineamenta exprimentur, Vnde partium consequitur indebita crassities aut attenuatio, distensio aut contractio, quæ a nobis breuitati studentibus penitus explanata descriptione nostra non sunt, sicut manu ductione demonstrari possent. Venit inter hæc igitur nobis in mentem, aliquot imperitos tentantes a nobis ostensam viam ingredi, et in opere aberrantes, facturos vt nobis culpam ascribant, nostramq; doctrinam repræhensuros, Et omnino intelligo volentibus hanc nostram rationem vsurpare primum omnia difficilia visum iri. Verum his censeo faciendum vt tum viuum corpus ob oculos ponant q̃ maxime conueniens ad institutæ effigiei commensurationem, atq; ita contemplantes naturæ opus studeant artis ipse suum ad veritatem exprimere, pro viribus et intelligentia sua, Laudantur enim imagines in quibus quasi vita agnoscitur, et similitudo in exemplari enitescit, præsertim si venustas quoq; assit, nã ita maxime apographa laudantur et magni fiunt vt merentur. Sed in illis discriminum appellationibus quæ sunt a nobis superius expositæ, Quisq; versetur vt lubet. Nam et artem sequi quæ veritatem complectitur, asuescere poterit, et absq; illa libertate quadam seducendi omnia vti, Qui labor intelligentibus ridiculus est, Vt contra bene et diligenter facta, Deo ipsi honori, vtilia hominibus, perq; se grata ac iucunda esse solent, Ille vero contemnendus labor prauitatis in arte culpandus et noxius, et odiosus tam in paruis q̃ magnis operibus inuenitur. Quare cum cura et ratione perfici ea par est quæ in lucem quisq; emittere cogitet. Videndumq; Nequid naturali veritati vel detrahatur vel apponatur intolerabile. Inuenias etiam qui variationes ac mutationes suas ita astringant, vt ægerrime illæ appareant, quod cum sensum subterfugiat, non minus q̃ vbi excessu peccatur, improbandum videtur. Media igitur quæq; optima sunt. Nos vero quod in exemplis tantas contrarietates exposuimus, Eo consilio fecimus, quo esset in paruis euidentia maior et illustrior, quod ipsum in grandibus imitari velle non fuerit rectum. In iis enim illa rigiditas corrigenda et molliendi erunt ductus, vt feritas vitetur et artificiositas appareat. Quis autem differentias praue et absq; arte designatas animaduertat? Cæterum nemo miratus sit tot et tam diuersa artifici perito in mentem venire posse, quibus elaborandis non vitæ ipsius spacium sufficiat, quasq; cogat omittere breuitas illius. Sunt enim illa quæ incidunt innumerabilia, et animus artificum simulacris est refertus, Quæ omnia incognita prius cum in humanis tum aliarum rerum effictionibus, indies prolaturus sit, Si cui forte multorum seculorum vita, et ingenium ac studium artis huius vsusq; diuinitus contigerit. Diuino enim beneficio periti cum huius tum aliarum artium plurimum possunt. Sed cum de diuersitatibus ac variationibus

multum verboꝝ fecerimus. Constat tamen et est in comperto, nullum opus nullamq; omnino rem quam homines efficiant, inuariabilem similitudinem alterius operis aut rei obtinere, quin sua sponte discrepent, vt nemo viuat tam absolutus artifex, qui duo opera per omnia similia, et quæ discerni inter se nequeant, efficere possit. Nihil enim prorsus nostrarum rerum ad tantam similitudinem peruenerit, quantumuis annitamur. Quin hoc videmus si in typum eundem vnam cartam imprimamus, et mox alteram, aut in eandem argillam æs fundamus, quæ exeant in illis differentiæ notas inesse quibus discerni multis de caussis possint. Quod si hoc vsu venit in hac certitudine, quid in alijs accidere putandum. Verum de tali differentia non loquimur in præsentia, Sed intelligi aliquam volo quam exprimendam aliquis sibi studiose proposuerit, deq; hac superiora omnia sunt accipienda, Quotiens enim animo opus quis amplexus fuerit, subeunt statim simulacra differentiæ, non illius ineuitabilis et necessariæ, sed huius qua pulchra et turpia discernantur, Quam consequatur, de illis differentiæ vocabulis superius expositis. Perfecto autem opere sequitur contemplationem oculorum animi iudicium, In quo sententiæ diuersorum fere diuersæ sunt. Proinde in nostris tantum volo esse cuiq; concessum vt si ita visum sit, mutet nostra et moueat omnia, de quo paulo post disertius loquemur. Hoc modo caueatur ne opus ad nimis alienum ac innaturalem modum adducat̃, nisi forte propositum sit monstra et quasi somniorum gentem effingere, vbi omnium rerum naturæ confundãtur. Sed vt ad institutum veniamus. Constituatur principio Effigies distincta per transuersas suas in spacia altitudinis, Illæ igitur transuersæ sunt cercerto numero a nobis compræhensæ. Sed conceditur cuiq; plures paucioresue describere. Plures quidem facere exquisitioni et certitudini seruit, quod diligentis artificis fuerit. Pauciores vero qui fecerit laborem sane molestiamq; minuerit, sed ad eximiam certitudinem non poterit peruenire, Jam licet valde exercitati ne lineas quidem ducant, sed punctis in distinctionibus solummodo vtantur, si hoc ipsorum intellectui satis fuerit. Atq; hæc vna est linearis mutatio nostræ rationis, Altera similis est mouendarum linearum per totum corpus, demonstratæ a nobis in varietatibus facierũ in capitibus. Eodem enim et illæ totius corporis transuersæ aut admouebuntur propius, aut longius dimouebuntur. Quoꝝ illud effecerit breuiores partes, hoc elatiores idq; totum differentiæ est breuitatis et longitudinis.

Nõ autem negligenda densitatis et latitudinis differentia, quæ et ipsa cum per, tum intra transuersas variat. Si enim transuersas longiores feceris, per illas igitur aucta erit latitudo aduersorum corporum, et densitas obliquorum, Sin feceris breuiores, erit vtraq; imminuta. Idemq; plane et intra illas partibus accidet vt maiores minoresue fiant. Sed hoc loco iterum moneo, Videas per omnia differentiæ vocabula Nequid nimis. His autem nostris præceptis si quis forte contigerit ingeniosus Lector ac vsurpator, admirabiles perfecerit mutationes et variationes figurarum. Atq; ex illis hæc exeunt, Humeri lati, Astricta ilia, et contracta femora, vel contra; Aut breuiusculus truncus, crura longa, vel diuersa illa. Item recta corpora cum brachijs et cruribus vel distorta. Omnino per mensurationem natura hominum patescit. Quare inde formæ et deformitatis ratio petitur, vtq; opus venustum aut inuenustum fiat. Debet igitur artifici priusq̃ admoueat tabulæ manum constitutum deliberatumq; esse quid effingere velit, Vt cum fama quæratur opere, exquisitis opti-

mis quibusq; et conuenientissimis ad illud absoluendū vtatur. Et si peritus exercitatusq; artifex in minime subtili ac in exiguo quoq; opere quid possit ingeniū et ars magis ac melius probarit, q̃ alius in grandi et subtili. Hæc inusitata nouaq; aliis facile ac soli intelligent potentes intellectu et manu artifices. Unde fit vt ab aliquo diurno spacio de pennula in cartam coniiciantur, aut scalpello in surculo exprimantur quæ laudabiliora melioraq; sint, q̃ alterius grande et annui laboris opus. Quod singulare sane Dei donum putandum. Sæpe enim contigit alicui ingenium et is successus operis, vt neq; ipsius seculo, neq; multis sequentibus similem habeat, Quod intelligi potest de veterum monumentis, quorum etiamnum fragmenta eruuntur, In quibus tantum est artis, vt nihil nostrarum rerum illis comparari possit. Sed si quis quærat quæ sit ratio pulchritudinis in Imaginibus. Dicent fortasse aliqui, Quam iudicia hominum approbent, Quod alii non concedent, Neq; mihi videtur, si hominibus imperitis iudicium permittatur. Sed peritiam quæ sufficiat quis definiet? In ea enim ego sum opinione, Neminem viuere qui cōtemptissimi animantis summam perfectionem cogitatione animi sui possit complecti, Quo minus hoc facturum quenq̃ putarim in homine, quem Deus singulari consilio et modo fabricatus, omnibus aliis animantibus dominari voluit. Hoc non negauerim ab vno quam alio elegantiorem imaginem animo sæpe concipi et exprimi manu, quod quare ita sit optimis rationibus demonstretur. Sed non ideo ad maximam perfectionem peruentum fuerit qua melius fieri quicq̃ nequeat. Hæc enim Ingenii humani viribus non compræhenditur. Diuina mens nouit, quæ sola humanam simili scientia instruere posset, Veritatis enim hæc est regula, Quæ forma quæq; mensura pulcherrima et conuenientissima sit, ad quam vnum quiddam non multa congruere necesse est. Sed quærentibus hominibus multa et diuersa incidunt, sectariq; contingit pulchra non vna via, deformia tamen vbiq; se magis offerunt, Atq; in his nostris tantis erroribus, non inuenio quam demonstrare veri modi absolutamq; pulchritudinem possim, Cum nihil æque cupiam quam ruditatem et deformitatem nisi forte consulto illa affectetur a nostrorum hominum operibus recidi, ipseq; si quid possim adiumenti afferre studiose facturus sim.

Sed nunc ad illud de quo aiebam hominū iudicium reuertor, quibus quæ nunc imago maxime pulchra visa est, Ei mox aliam anteponūt. Is autem artifex laudem meretur, qui singulorum iudicio probatam effigiem perficere possit, ad quod multum vsus et experientiæ requiritur. Neq; quicq̃ melius ad hoc contingere illi posset, quam habere animo comprehensum veritatis modum, vt rectam et aptam proposito suo mensuram intelligeret, quam vnam et simplicem esse oportet. Hanc se si quis tenere profitetur, rem maximam præstiterit si demonstrauerit, Quod mihi in his tenebris et palpationibus nostris vix posse fieri videtur. Quicquid tamen operis geometrica ratione explicatum confirmatumq; fuerit, Id tantum habet certitudinis, vt repræhensioni nihil loci relinquatur, neq; enim illi contradici potest, Et talem artificem merito vt diuinum omnes venerabuntur, suntq; illæ explicationes auditu perq̃ iucunde, sed opus spectatu multo iucundius est. Sed dixerit aliquis, Quin igit̃ in hac optimorum a te inducta desperatione studium scientiæ ponimus? Inhumanum hoc, neq; par fuerit propositis bonis malisq;, non meliora capessere, q̃uis optima negata sint, Atq; vt quid melius sit in nostra re, id est, effigie quapiam demonstremus, facien

dum ante omnia vt mensura omnium partium certa et conueniens exquiratur, qua constituta ordine suo ac modo, singilatim partes tam minimæ q̃ maximæ cum magna cura et diligentia perpolientur, si forte vere aliquid pulchritudinis reperire, et propius ad metam pertingere possimus. Cum autem, vt dictum est, humanum corpus multis ex partibus collectum compositumq; sit, quarum singulæ suum quendã rectitudinis habent modum, Magnopere annitemur vt intelligamus quid illi ipsi modo contrarium sit, quo melius vitare, et ad naturalem constitutionem quam proxime accedere concedatur, ad quam quasi recta via omnibus viribus contendemus, vt opus arte decorẽq; conspicuum efficiamus, quæ omnia non mediocrem curam attentionem ve vulgarem postulant. Primum enim animaduertat aliquis mihi illam separatam descriptionem faciei in capitibus superius expositam, certe subtilitatem deprehendet mirabilem, curuarum rectarumq; linearum et aliarum notationum quæ de regulæ ductu non possint describi. Neq; oscitantẽ perfecturum intelliget illas frontis, genarum, nasi oculorum, buccæ et menti, rotundationes ac quasi globulos aut lacunulas, vt ne quid minutarum particularum omittat, quod non simili cum maximarum cura tractet. Neue minorem diligentiam in singulis effingendis, q̃ in vniuersorum compositione et quasi coagmentatione adhibeat. Sequitur collum, hoc quadrare ad caput debet, neq; breuitate aut proceritate, crassitie aut gracilitate deformari. Atq; ita consequenter videndum vt in pectoris, alui, tergi, natium, item crurum pedumq;, brachiorum et manuum lineamentis omnia diligenter et articulate effingantur. Quæ cum ipsa tum in his minutissima quæq; omnibus suis numeris absoluenda sunt diligentia maxima, neq; enim audiendi qui dicant se properantes non solere insistere operi. Quod nisi in necessitate cum res ipsa aut studium petentium moram non fert, concedi non debet. Hoc autẽ si forte acciderit, tum festinationi ignoscendum, si tamen in hac ipsa vera ratio custodita sit, et artis cognitio eluceat. Itaq; tota erit imaginis facies a vertice ad calcem consentanea, cuiuscunq; illa modi sit instituta, Seu rigidi, siue leuis, carnosi seu macilenti, ne hac in parte carnibus excrescere, illa vero deficere videatur. Vt exempli caussa, si brachijs tenuis, crura tumeant. Siue a fronte sint omnia plena, a tergo vero minime, aut contra, partium enim volumus esse inter se consensum, non temere prauẽq; illas coaceruari. Quæ enim conuenientia, eadem et pulchra videri solent. Quare etiam ætatis forma tenebitur, Neq; caput iuuenis, pectus decrepiti, manus pedesq; prouecta ætate hominis faciendum, Neq; a fronte adolescens, a tergo senex exprimetur, aut contra. Quæ enim naturæ non respondent, praua iudicantur. Proinde rectum fuerit in omnibus ætatibus constitutionibus et modis custodire conuenientiam partium, In effigie, iuuenis, decrepiti, prouecta ætate hominis, macilenti, carnosi, rigidi, mollis. Erit igitur adolescentiæ imago, nitida, succulenta, æquabilis. Senecta vero rugosa, distorta, inæqualis, consumpta carne. Ad hæc cum laude perficienda, expedit prius q̃ elaborentur ductibus et lineis ad mensurationem omnia describi, vt cognosci possit si quid forte rectitudini desit. Hoc qui cum attentione et diligentia seruauerit, non illum facile pœnitentia operis sui insequetur. Qua de re postulatur ab artifice, delineationum exacta notitia, hæc enim ad artem momenti plurimum habet, Quod si maxime vera mensuratio designata fuerit, nihil citius est factu q̃ corrumpi rem, ab indocti alicuius delineationum manu, grassante temere per altitudinem latitudinemq; ac densitatem Imagi-

nis. At peritus harum bonam veramq; mensuram nactus, rem etiam in exprimenda forma meliorem fecerit. Cæterum quo veritatem mensurationis aliquam adipisci, et quantum licuerit de illa in opera nostra pulchritudinem inducere possimus, Nihil ego quidem conducibilius inuenio q̃ multorum viua corpora ob oculos ponere, Eq; formosorum iudicio omnium mensuram colligere partium. Omnino enim artis intelligens non exquisiuerit nihil conuenientiæ partium in magna hominum multitudine. Quis autem vnum aliquem ostenderit in quo ad vnguem, vt dicitur, omnia perfecta sint, ita vt nulla quicq̃ in parte requiratur? Sed hac quoq; in parte memineris, ne naturæ modos confundas, Sed vt om̃ia congruant, quod fieri debere paulo ante diximus, Vtere ad iuuenum imagines obseruatione iuuenilium corporum, Similiterq; senilium ad seniles, Idemq; de prouecta ætate accipiendum, vt et ad macilentos, carnosos, rigidos, molles, robustos, imbecilles, similes in viuis naturas conferes. Non est dubium quin per singulas partes huic rationi studentibus oblatura sese plura etiam sint quam quæ fuerint, et elaborare valeant. Nam formositatem rerum vix vnq̃ ars exprimit. Non iam dico eximiam et perfectam, sed exploratam nobis, et tamen exuperantem vires ingenii et effugientem gnauitatem manuum nostrarum.

Cum vero, vt diximus, diuersas ad imagines, diuersæ naturæ viuorum corporum exquirendæ sint, offerunt se hominum duo etiam quasi genera diuersitatis. Nostrorum inquam qui albi, et Australium qui nigri a Græcis Aethiopes perhibentur. Horum facies inter se dissimiles sunt, Neq; Aethiopum corpora tam grata sunt aspectu q̃ nostra, propter in illis nasi tantam depressionẽ, et labrorum crassitiem, itemq; manus, genua, tibiæ, pedes, nodositate deformes habentur. Sed ego vidi horum corpora aliis in omnibus partibus tantæ conuenientiæ, et quæ tanto studio naturæ perpolita essent, vt nihil perfectius fieri posse iudicarem. Verum et in suo genere multæ se diuersitates offerunt formarum, vtilis ad imagines obseruationis, pro constitutionum varietate. Ita robustiorum grandia sunt in trunco omnia, et quasi Leonina. At imbecilles leuia hæc habent, neq; torosi sunt, perinde vt illi. Minime igitur robusti imagini mollitudinis, neq; imbecillioris, lineamenta rigiditatis accommodabuntur. Etsi autem macilentiæ ac carnositati interdum seruiendum, tamen huius rigiditatis et lenitudinis modus pro arbitrio cuiusq; conseruari poterit. Horum veritas in natura et vita patescit, Quibus insistens et oculos intendens, neq; inde ad tuas opiniones discesseris, quasi melius quid effecturus, scito enim futurum vt fallaris. Prorsus enim in natura demersa est ars, quam si extrahere potueris, iam adeptus errores multos vitaueris in opere tuo, Cuius rectitudinem etiam magna ex parte Geometricis rationibus demonstrare poteris. Sed si quo illæ non accesserint, hoc communi hominũ iudicio et sententiæ relinquendũ est, Ita tamen vt vsum plurimum posse sciamus. Nihil autem certius q̃ quo propius ad vitæ similitudinem opus tuum peruenerit, eo maiorem illud esse rectitudinis laudem inuenturũ. Quare aberit a te opinionis falsitas, Melius te facturum quicq̃, quam fabricato a se Deus operi suo largitus sit. Ad hæc enim comparati conatus tui sine viribus inuenientur. Ex quibus colligi potest, Neminem posse vnq̃ de proprio sensu et excogitatione, formositatem exprimere. Sed necesse esse vt quod ex animo suo formositatis deprompserit, id totũ ante in illum repositum fuerit, studio et sedula diligentiq; imitatione. Quod proprium putandum non est. Sed acquisitum ac comparatum studio diligentiaq; artificium,

quod consitum animo hos suos fructus protulerit. Atq; hinc ille reconditus in mente thesaurus, Et intus conceptæ species in opus producuntur, Qua etiam de caussa exercitatis artificibus opus non est semper habere viua et animalia exempla ob oculos posita ad quæ imagines suas exprimant. Jam enim longo vsu ac studio tantum in animum illorum confluxit, vt hauriri inde quamuis multum possit. His sunt omnia in expedito, sed perpaucis tanta intelligentia cōtingit, Cōtra aūt sunt plurimi, quibus magna assiduitate prauitas elaboratur. Illi vero, quos aiebam, exercitati artifices, iam arte et meditando exculti, etiam ad nullum aspicientes exemplum præclarum opus facile effecerint, etsi profecto reddit omnia respectus ad vitam et naturam meliora. Verum indoctis ac imperitis talis successus desperandus est. Nihil est enim harum rerum fortuitum. Itaq; inuenire est aliquem interdum, qui per se deq; sola animi sui intelligentia, in nullum intuens oculis animale exemplum, præstantiores effingat tamen imagines, q̄ alij quamuis sedulo et studiose vitam et naturam coram contemplantes. Artis enim cognitio his deest. Laudem autem petenti cauendum est in primis ne qua deformitate opus implicetur, quam ob rem superuacua ab ijs imaginibus quas esse pulchras voluerit recidet, his enim illæ dedecorantur. Quod sic licet intelligas, cœcitas, debilitas, tabes, claudicatio, contorsio deformis est, propter defectionem naturalis vsus, Sed non minus turpe fuerit ternis aliquem luminibus aut manibus pedibusue totidem conspici, non ob defectionem sed superfluitatem. Quo magis igitur huiusmodi vitaris proq; illis effinxeris necessaria, recta, conspicua, valentia, quæ omnibus grata sunt et probantur, eo maiorem laudem conciliaris operi tuo. Ipsum quidem pulchrum in natura absconditum, nostra iudicia fere turbat. Inuenire igitur est duos aliquos per ambos pulchros et venustos, quorum tamen neutri quicq̄; cum altero cōmune sit, neq; mensuræ nec constitutionis, neq; tamen planum est vter pulchrior dici debeat. Eæ sunt tenebræ intellectus nostri, quis igitur pronuntiarit verum de formæ excellentia? Sed quamuis nobis non appareat, verisimile tamen est illorum peræque formosorum vnum certarum partium perfectione alterum antecedere.

Ex his conficitur Ingenioso artifici cauendum ne quod vnum modo genus in picturis sequatur, sed pertinere ad illum, vt multiplicibus et diuersis modis exercitatus sit. Vnde hoc consequetur vt cuiuscunq; constitutionis hominum imagines exprimere possit. Vt sunt iracundorum mitiumq; aut aliorum quorumcunq;, quæ omnes in suo genere affabrefactæ probantur. Venit igitur aliquis et petit imaginem hominis insidi ac Saturnini aut Martialis, vel magis veneream amabilem et blandā, quid erit exercitato facilius, quam de supra expositis præceptis inuenire conuenientem et veram cuiusq; illarum imaginum mensuram? inuentamq; apta forma illustrare? Nam omnium ita naturæ effingi possunt, Quæ sint igneæ, aereæ, terreæ, moderante scilicet opus artis potentia. Neq; sane diu intuentibus manifesta est peritis artificibus operis laus et decus, sed et primo se momento ostendit, et in sui amorem incredibilem adducit intelligentes. Qui his in rebus multū versati sunt, ijs perspicuum est quod dico, ijdemq; scientiam veri vsus tenent. Scientia autem veritatem semper complectitur, cum opiniones sæpenumero ab illa aberrent. Quapropter nemo etiam sibi confidere nimium debet, ne hac re in opere seduci ipsum contingat. Ideoq; fecerit studiosus huius artis precium operæ si multorum probatorum artificum opera

crebro contemplatus et depingendo imitatus fuerit, deq; illarum ratione artifices audierit disputantes. Non tamen quemq; existimare velim in quamuis laudabili opere non obseruandos errores si qui forte insint, quos et cognosci et emendari rectum fuerit. Neq; tibi quisq; persuadeat vt animum ad vnum certum genus et modum imaginum astringas quas aliquem artificem cognoueris fere factitasse. Fert autem natura vt opus fere tale sit quale est iudicium animi et ratio. Sed ego te varia iubeo contemplari, et ex multis eligere optima. Opinionum enim falsitas nemini ferme non obstrepit. Et quis ausit dicere opus aliquod ita esse perfectum vt nihil melius fieri queat, cum nemo pronunciare possit, quamuis formosum hominem viderit, non illo tamen formosiorem inueniri posse. Tutissimũ autem iter ingredi optimum fuerit, siue de aliorum doctrina, siue propria ad animale exemplum exquisitione. Sed magistros illos non probo qui de arte cum verba sine fine facere consueuerint, ipsi suum opus laudabile nullum habent proferre, quales ego scio me vidisse non nullos. Nam hos si fueris secutus, in errorem laberis. Quod me etiam tacente clamat prauitas operum ipsorum, Separata enim hæc sunt, de opere multum loqui, et illud facere. Non tamen ideo veto quenq; admittere instructiones imperitorum quoq;, fieri enim possit vt rustici tibi demonstrent peccatũ quodpiam operis tui, etsi qua ratione corrigas docere te nequeunt.

Hoc loco monitos velim ignaros huius artis et discere de nostra doctrina aggressos, vt diligenter cognoscãt quæ a nobis tradita sunt, primumq; pauca proponãt discenda et efficienda sibi, quibus comprehensis tum demum pergant ad alia. Debet enim scientia vna cum vsu crescere, vt manus voluntati et intelligentiæ seruiat, vnde tandem artis et vsus magna certitudo existit, Quæ duo et cõiungi debent, et separata nihil valent. Jam imperiti et vulgus vt max. meliora a prauioribus discernere posse videantur, Tamen nemo est qui vere iudicare possit, nisi peritus artifex, qui et ipse sæpe laudem operibus suis consecutus fuerit.

Sed dicent aliqui, Tantum ne igitur laboris ac operæ ponetur in his mensurationibus tantum impendetur temporis, vt singulatim omnes imagines ad hanc rationem exigantur? atqui paruo sæpe tempore faciendæ plurimæ incidunt. Non hoc ne nos quidem præcipimus. Sed hoc doceo parandam studio et diligentia quandã certitudinem quæ in his solum rationibus consistit, aq; illã adeptis, in manus quadam infallibili libertate, nemo exegerit omnium corporum aut rerum mensiones. Quin etiã de arte oculi instructi pro regula esse incipiunt, manus autem obsequiosa est arti, quæ confidentiam parit et potentia sua errores depellit, et falsitatem excludit operis. Tum et celeritas non deest, neq; scientia plenus diu queres quid facias, neq; ductum punctumue temere proieceris. Talia opera artis laudem merentur, quæ et amabilia, et libera, et minime anxia, rectaq; videantur. Talia probantur ab omnibus quod bonitatem diffusam per omnes partes suas contineant. Sed imperiti et artis ignari nihil boni rectiq; vnq; elaborauerint, quamuis manus libertatem quæ maxima esse possit consecuti fuerint, Quin illa tum libertas carcer putandus, cum ad errores deuinciat. Nihil igitur hoc potest absq; arte, neq; hæc multum sine vsu effecerit, coniuncta ergo, vt diximus, hæc esse debent. Vnde manifestum fit cognoscendam studiosis harum rerum, mensurationum rationem, qua perspectæ admirabiles successus consequuntur. Neq; enim humanam effigiem regulæ aut circini vno

ductu designatis, quare singulatim punctis per partes suas, vt ostendimus, describi necesse est. Nihil autem quod mensurationis rectitudine caret probari poterit.

Video accidere posse, vt hæc nostra præcepta aliqui in grandibus imaginibus secuti aberrent imperitia quidem ipsi sua, sed in me culpa translata, quasi de illis parua quidem recte perficiantur, sed grandia non item. Sed hoc fieri non potest. Nam si parua laudas, cur repræhenderis grandia? Si enim illa improba sunt, facile concessero grandia reijcienda, hæc enim dissimilitudinem illam bonitatis et prauitatis non admittunt. Vt circulus non minus exiguus rotunditatem suam tuetur quam ingens, et quadratum similiter breuibus et prolixis lineis recte clauditur. Congruunt enim proportionum rationes in magnis non secus ac paruis, velut in cantibus quam enim octauam vocant, vnius cuiusdam toni est, siue vox tinnula seu obscurior fuerit.

Postremo sciendum demonstratas imagines etiam insuper ac multipliciter quidem variari posse, sed ita vt mensuratio prorsus eadem et imperturbata relinquatur.

Finis libri Tertij.

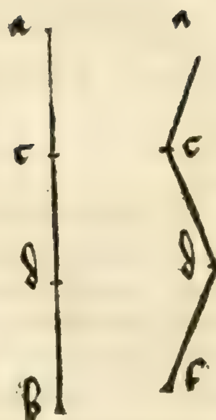
Alberti Dureri liber Quartus picturae de flexionibus et gestu descriptarum Imaginum.

Demonstratis superioribus tribus libris aliquot rationibus effingendi imagines ad certos et debitos, easdemq; variandi ad diuersos modos, Superest vt indicetur etiam via flectendi illas pro cuiuscunq; voluntate, et vertendi in iuncturis artuum, inq; nexibus membrorum, sic quidem vt natura ferre videatur. Quis autem vsus quæue pulchritudo inesset illis rectis et rigentibus formis sicut doctrina nostra superiorum librorum designatæ fuerunt? Cæterum quamuis scitum membrum aliquod corporis præstansue sit, tamen deformi gestu dehonestari, et ignobilius contemptiusq; eleganti quasi compositione commendari solet. Jam membrorum tractatus, q̃ admirabiliter a natura in se coagmentata et innexa illa sint, non est huius operis neq; propositi nostri. Eumq; relinquens anatomicis istis, nusq̃ nisi forte necessitate coactus attingam. Sciendum igitur sic quemadmodum docuimus factas imagines, quæ quidem obliquæ sint flecti solere in spina tota a ceruice vsq; ad coxam per et intra omnes transuerse ductas lineas. Ita tamen vt magis pronas q̃ supinas efficias. Hæc flexio vniuersa designari debet in vltima parte 4. densitatis versus tergum, per et intra omnes, vt diximus transuersas, præter q̃ vbi coxendicum flexura est in summi femoris media linea. Ipsum in sua linea genu, pes iuxta tali lineam, et si vsus fuerit in medio sui, Digiti per articulos suos flectentur. Brachium flectes in humero, cubiti nexu, iunctura manus. Digitos autem in suis quosq; articulis siue nodis. Sed imago aduersa vtrumq; in latus flecti consueuit a collo per totam spinam dorsi, quæ vt facilius animaduerterentur flexionum notas in rectis imaginibus, suis vbiq; locis apposuimus figura paruulorum triangulorum aut orbiculorum. Quia vero simplex flexionum ratio non est, quo disertius omnia explicari possent, Differentias illarum aliquot proponendas duximus, de quibus pro intelligentia nostra totam hanc doctrinam exponeremus. Est etiam magna cum cura animaduertendum status ipse et facies imaginis quam velimus esse, siue seueram seu blandam, quarum illa horridior et asperior, hæc amabilior et suauior esse debebit. Sed flexionis differentiarum hæc fere nomina sunt.

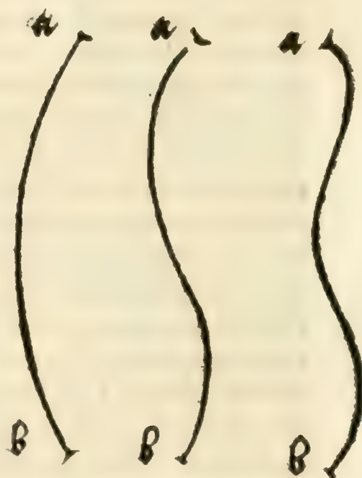
Inflexum	Directum
Curuatum	Contortum
Versum	Dimotum.
Implexum	

Secundum has differentias quas sex nominibus appellauimus corpus humanum flectitur, pluresq; ac pauciores simul pro motu suo. De quibus quæ fuerit sententia animi mei lineis in sequentibus declarabo.

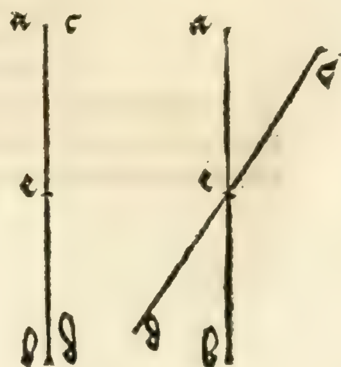
Primum igitur sciendum me sensisse, Inflexum aliquid dici ad talem modum. Esto linea recta .a.b. inq; illa notentur duo puncta .c.d. in quibus si inflexeris de rectitudine sua lineam in quamlibet partem, sic tamen vt intra puncta designata particulæ non curuentur, sed ipsis quasi articulis punctorum fiat inflexio, inflexum te fecisse de nostra intelligentia scias.

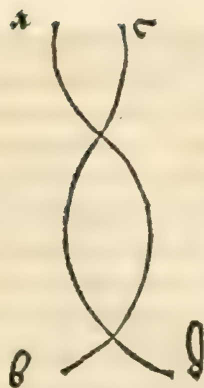
Secundo curuari aliquid accipiendum, quod rectitudinem suam prorsus amiserit quocunq; modo, late enim patet. Vt esto linea .a.b. circuli segmentum, aut supra ac infra, aut supra, in medio, et infra, proq; omnino vnius cuiusq; arbitrio.

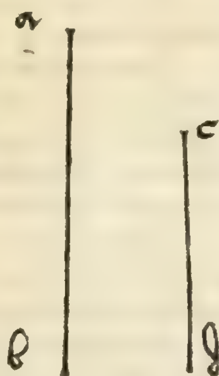
Tertio versum dicimus tale. Esto linea .a.b. et .c.d. quarum vna imponatur in alteram, vt ambæ vna esse linea videantur. Postea notetur in medio illarum punctum .e. et in illo cohærentes vertantur, sic vti supra atq; infra diuaricentur.

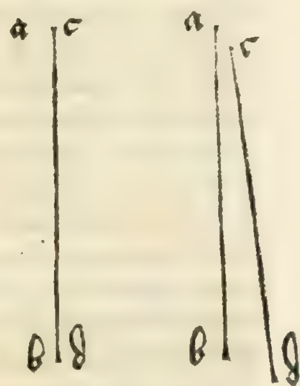
Quarto Implexum dico, vt. a. b. c. d. Implexas descripsimus quasi terebellatim.

Quinto, Directum et contortum hoc voco, cum linea vel explicatur et erigitur, vel quasi complicatur et corripitur, vt fiat aut longior aut breuior, quod aliter q̃ȝ duabus lineis vna longiore, breuiore altera, ostendere non potui.

Sexto, Dimoueri intelleximus, cum duæ lineæ in se impositæ vt vna viderentur, ita separatæ essent vt neutra contingeret alteram. Quod ipsum diuersi modi est, Nam in paralelis in omnes partes et vna obliqua et in curuis accidere, et separatio pro cuiusq; arbitrio institui potest. Huius rei exemplum apposuimus, in designatis lineis. a. b. et. c. d.

Sed hæc vt in lineis demonstrātur ita memineris et in superficie quam planam et in mollibus corporibus quæ insuper lata densaq; intelligimus, accidere. Talia eñi similiter vt lineæ, quas et ipsas complectuntur, inflecti, curuari, verti, implecti, dirigi, contorqueri, dimoueriq; solent. In humano autem corpore quomodo singilatim vsur pentur nunc deinceps docebo.

Primum quod inflexum nominauimus, Est in corpore artuum, id est, iuncturarum. In illis enim membra inflectuntur, quæ tamen retineant rectitudinem suam, ossa si flectere velis, frangas. Quare demonstrauimus hoc de lineis mutilis quæ certis in punctis cohærerent et essent rectarum particularum.

Secundo curuantur in humano corpore neri et carnes. Nam cum in latus, aut prorsus retroue corpus flectitur, Nerui etiam et caro curuatur, vt alibi cauula, conuexula alibi appareat.

Tertio de membris versionem nominauimus, vt cum caput vertitur, similiter et brachia et pedes et truncus ipse, atq; adeo plæraq; omnia membra in corpore.

Quarto implexionem scies in neruis etiam et carne accidere in corporis versione, cum mollia implexa in corpore fiunt, vt in collo, trunco, brachio pede.

Quinto notabis directionem et contorsionem in humano corpore per sæpe vsurpari, quarū illa extenuat, hæc inspissat. Cuius rei tale detur exemplum. Si brachiū extenderis vt directum sit, Nimirum intenduntur et nerui, et carnem in longitudinē extenuant, Sed si idem contraxeris vt contortum sit, contorquetur etiam et comprimitur, caro ad spissitudinem, idq; vsu venit et aliis in partibus.

Sexto dicimus in corpore vnam partem ab altera dimoueri, cum quasi separatæ discedere videntur in latus, aut prorsus, retrorsusue. Itemq; in curuationibus et inflexionibus carnes dimouentur, et quasi a sese recedunt foras, intro, aut in latus.

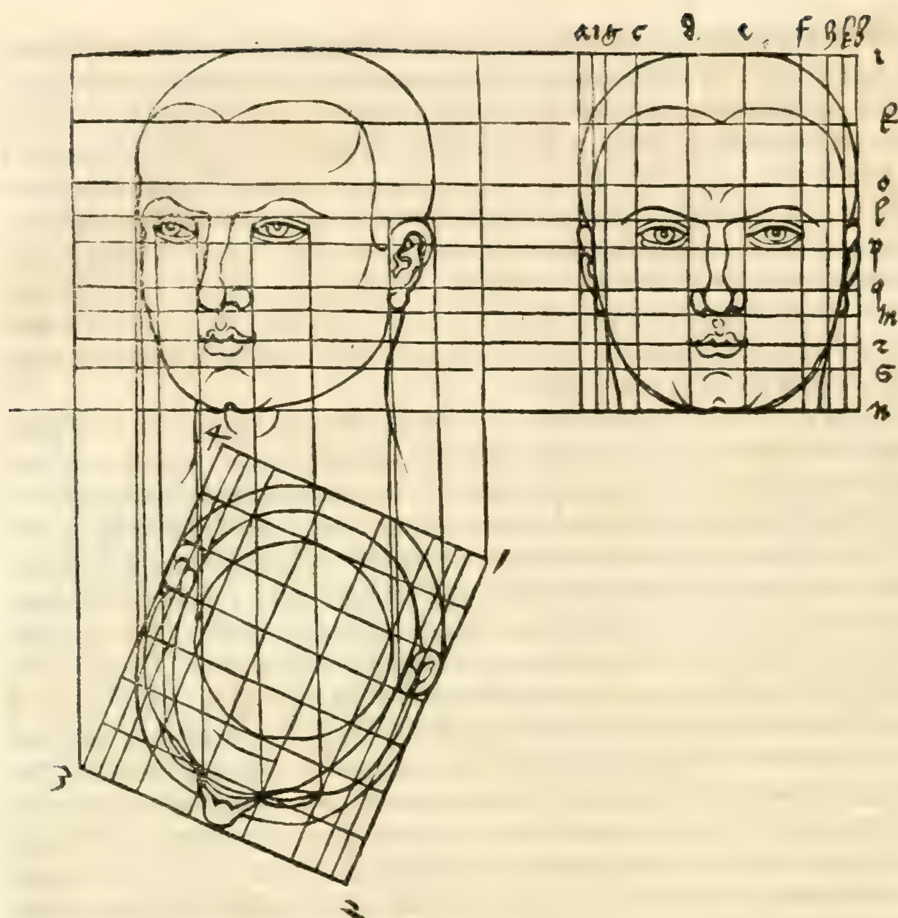
Cæterum sex istæ differentiæ possunt et semel omnes in corporis motu accidere, sic vti membra, inflecti, verti, et separari dicantur. Interea caro et mollia in corpore curuantur, implectuntur, contorquentur, partesq; a se mutuo naturaliter vrgeri cernuntur.

Ex his igitur quæ demonstrata sunt, suas quisq; imagines, in quo voluerit, et vt res poscet gestu constituere poterit. Sed cauendum ne a naturali constitutione discedatur. Quibuscunq; autem rebus vis affertur, illas deformari necesse est. Vitabitur etiam hoc loco nimium et parum. Quibus aut furiosa aut somnolenta imago reddatur, quod est culpandum, nisi in proposito forte faciendi ad hunc vel illum modum imaginem. Intelligendum autē horum omnium vsum esse in humanis et virilibus ac muliebribus, similiter et bestiarum, vt equoꝝ et aliarum animantum imaginibus.

Sciendum etiam supra descriptas imaginum staturas, Non retinere in flexionibus omnium partium, neq; æquabilem mensuram latitudinis et densitatis, Nam in motu apparet vni parti quasi decedere aliquid spacij et accedere alteri, ita consequitur in opere mutatio, quæ vt rectius perficiantur, elaborandum est studiosis harum rerum in multis exemplis, quæ ad viuorum corporum similitudinem exprimāt. Ita eñi facile depræhendent omnium partium modum, qui notissimus esse debet, ne in opere erretur.

Praeterea ad exquirendas flexionum effictiones, vna est maxime sculptoribus vellis via de multis, Si in designationibus praecipuae partes imaginis intra transuersas lineas, quadratis angularibus figuris includantur. Haec fiunt apte in delineationibus et prima operis institutione. Eodem autem modo et capitis spacium comprehendi solet, et colli, et particulatim totus truncus vsq; in cinctum. Inde ad summum vsq; femur, et hinc vsq; ad genu, et consequenter tibiae et calces, Idem et de brachijs intelligendum. Nam angularibus figuris aptissime declarari poterunt omnia omnibus in corporis partibus lineatim punctatimq;, vt singulorum situs de paralelis lineis erectis et transuersis intelligatur. Sed illae omnes quadratae aut rectangulae fieri nequeunt, suntq; lateribus ac angulis ad subiectas partes corporis adaptandae, vt intelligentiae verae adiumento esse possint.

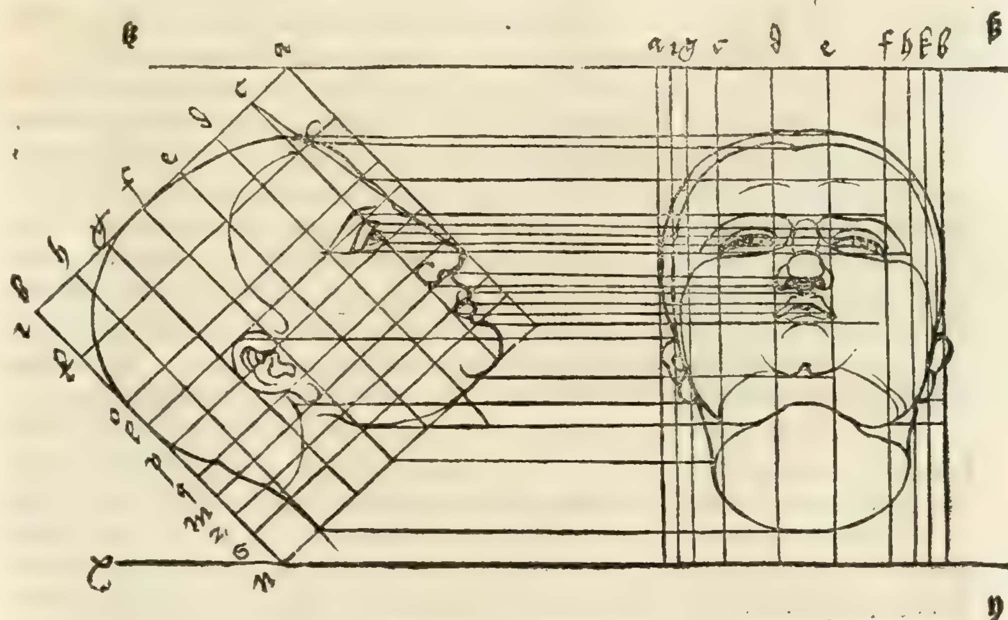
Verum vt praecepta flexionum exequar, faciam pro mea consuetudine, vt exemplis explicem. Proponatur igitur Effigies virilis primo libro ac loco descripta, Seorsumq; primum caput. Quod quidem rectum ad perpendiculum in latus vertatur. Illam supra expositam depressam faciem constitues ita vt te spectet, sed quasi circum agendo in angulum propemodum collocabis, non tamē ita vt plane angulo insistat, quo facto cum cernas angulos notatos suis numerorum notis. 1. 2. 3. 4. ex ijs singulis sursum lineas παραλλήλους duces quam altis illis vsus egere videbitur. Atq; ita descriptio latitudinis existet quadrilateri in quod versa facies includatur. Postea subijcies erectis istis lineis vnam longam transuersam notatam punctis. x. y. In quam impones faciem aduersam supra dextramuersus, et beneficio transferentis deducito transuersas omnes aduersae faciei per illas quatuor erectas, vt docuimus lineas. Habebisq; iam in hac noui quadrilateri distinctione designata omnia loca, frontis, superciliorum, oculorum, nasi, aurium, buccae et menti. Postea educito ex omnibus angulis depressae faciei suas singularum partium lineas et ipsas παραλλήλους sursum per transuersas iam inductas. Ita designabuntur et his, nasus, oculi, bucca, mentum, aures, frons, collum, capitis rotunditas, siue crauium. Apparebitq; in quibus et intra quas singulae partes exprimendae sint, quarum et expressione forma conueniens versae faciei et quasi respicientis inducetur. At haec ratio, vt error deuitetur, singularem poscit diligentiam. Nos ad certius omnia demonstranda ipsius descriptionis exemplum subiecimus.

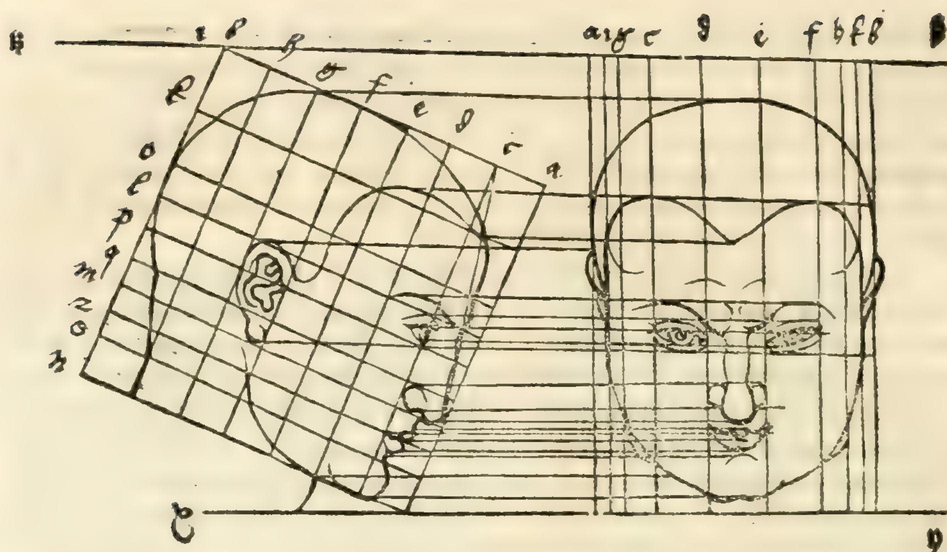

Eodem modo quo principalem faciem vertimus vt quasi respiceret, ita nunc deinceps ostendam rationem qua reclinata vertice et mento elato ita constituatur ille vt quasi suspiciat. Ea esto talis. Obliquæ faciei quadratum instructum de superiorum scriptorum doctrina, Constitues in posterioris lateris inferiorem angulum in lineam transuersam longiusculam. x. y. angulum autem inferiorem prioris lateris vbi mentum inest, eriges. Postea lineam transuersam et ipsam longiusculam παραλλήλως ad lineam. x. y. impones supra vt eminentem angulum quadrati attingat, ea sit. ꝫ. ß. Huic deinceps adijcies aduersam faciem suspicientem hoc modo. Intra transuersas illas duas longiusculas designabis totius faciei aduersæ latitudinis spacium lineis perpendicularibus duabus. a. b. Et intra has etiam distribues reliquas lineas suis notis, vt in principali sunt positæ, nempe. c. d. e. f. g. h. i. k. quibus ipsis latitudinis partes designentur. Tum deinde beneficio transferentis deducito ex obliqua facie omnes lineas transuersas in quadrilaterum iuxta positam aduersæ faciei, summi

capitis, frontis, superciliorum, nasi, aurium, buccæ, menti, colli, aliorumq; quibus opus fuerit. Ita cancelli isti facile ostendēt quas quibus locis partes suspicientis faciei imponere debeas, sed tuæ diligentiæ fuerit in formæ expressione, quæ in quem locum cadant infallibiliter animaduertere. Cæterum vt hac ratione quasi suspiciens facies ita et despiciens effingetur, Si ita feceris quasi despicientem, quadratum obliquæ faciei, Quæ quo melius declararentur, vtramq; faciem suspicientem ac despicientem effictam ad nostram doctrinam subiecimus.

In vtraq; etiam facie licebit vsurpare versionem, id est, facere quasi in hoc gestu respicientes, Quod ipsum illas mutare, et in opere mirabile videtur. Huic quidem in vtramq; partem rationi depressiones seruient, quæ fuerint harum facierum, suspicientis inq̃ et despicientis. In tali variatione depressionum, dictu mirum quantum artis comprehendatur, quantaq; omnium certitudo appareat. Neq; putandum his in faciebus solummodo locum esse, cum possint ad totum etiam corpus accomodari. Vt enim faciem docuimus deprimi, ita si res postulauerit, totius corporis depressionem faciemus. Sed hoc priusq̃ aggrediatur, imaginis gestus constituetur, flexusq; omnes pro voluntate cuiusq; componentur, atq; ita singulis e locis et partibus ad depressionem, demittentur perpendiculariter lineæ.

Vt autem rectius intelligi possit doctrina nostra flexionum, et quales exeant de his imagines, proponam nunc deinceps principalem imaginem virilem longam spaciorum capitis sui septem, flectendam ijs in locis in quibus flecti conueniens fuerit. Sumatur igitur descripta facies despiciens obliqua, et imponatur in aduersæ effigiei truncum, apparebitq; respiciens sinistrum latus suum, Sed faciem despicientem aduersam impones in obliquæ imaginis truncum, bifariam enim præparata principalis effigies esse debebit. Post hæc flectes supra lumbos in latus sinistrum, et apparebit elatior humerus dexter sinistro. Insuper flectes per spinam dorsi in aliquibus quidem transuersis, ne in vna recta linea corpus inclinandum sit, Et sinistrum brachium diriges, sic vt protendi videatur. Infra lumbos coxam inflectes paululum in sinistrum latus. Et pedem sinistrum respondentem ad caput figes vt illi insistere videatur. Rectum autem diriges vt in dextrum latus paulisper protendatur. Ipsamq; tibiam infra genu reflectes quasi retrahens, vt hac parte digitis insistere videatur.

Ad hunc modum delineata imagine aduersa, tum deinceps accomodatur, et obliqua traductis beneficio transferentis omnibus transuersis, quibus omnium partiū loca clare demonstrantur, Secundū quæ de nouo forma conueniens exprimi debebit.

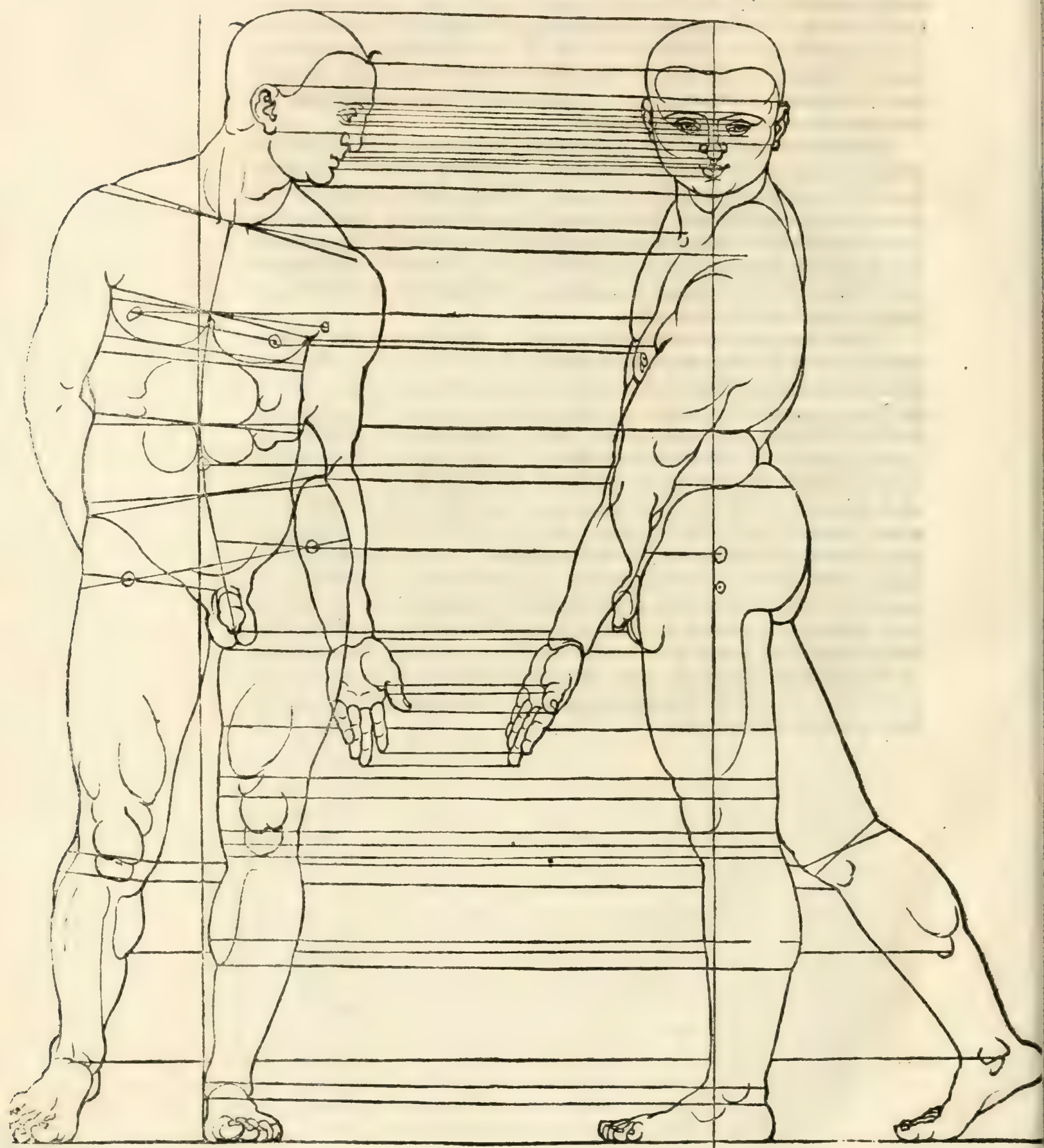
Similem rationem sequeris in flexione muliebris imaginis accomodatæ superiori virili, sed nos contrarium gestum exposuimus in exemplo. Hoc est suspicientis faciei, Quæ tamen et ipsa in sinistrum latus spectet, vt illa viri. Cuius quidem corpus vt in idem latus flecti iussimus, ita præcipimus hoc muliebre flecti in diuersum hoc est dextrum, conseruata tamen muliebris constitutionis modo, quo facto in traducendis lineis, decurres ad transferentis opem, faciesq; vt faciendum in virili imagine ostendimus. Horum exempla articulate infra expressimus, quorum quisq; contemplatione instrui possit. Sed intelligendum non ad hanc tantum vsus rationem hæc pertinere, Sed viam etiam monstrare ad alia atq; adeo diuersa faciendi, vt cuiq; libuerit. Præterea sciendum, flexas singulas partes in transuersis lineis, pro rei conuenientia verti quoq; insuper posse. Vt verbi caussa. Si humerus virilis sinister deflexus sit coram versus, conuertere etiam eundem et quasi versare retro, Dextrumq; velut promouere poteris, ipsa illa corporis parte tanq̄ se vna mouente et subsequente gestum. Ita vbiq; facias, et copiosius q̄ pro scriptura hac vsurpes omnia licebit.

Sed iam percursa ratione flexionis aduersæ imaginis in vtrumq; latus, proponam deinceps modum flectendi prorsus et retrorsus in obliqua imagine, quæ primũ constitui debebit. Vt autem supra principali effigie sum vsus descripta primo libro ac loco, Ita nunc sumatur flectenda eodem libro sed loco vltimo descripta effigies virilis ac muliebris cuius altitudo conficeretur ipsius capitum spacijs decem. Hæc contrarietas magnam euidentiam habebit, in comparatione breuitatis et densitatis, et altitudinis ac gracilitatis vtriusq; maximæ.

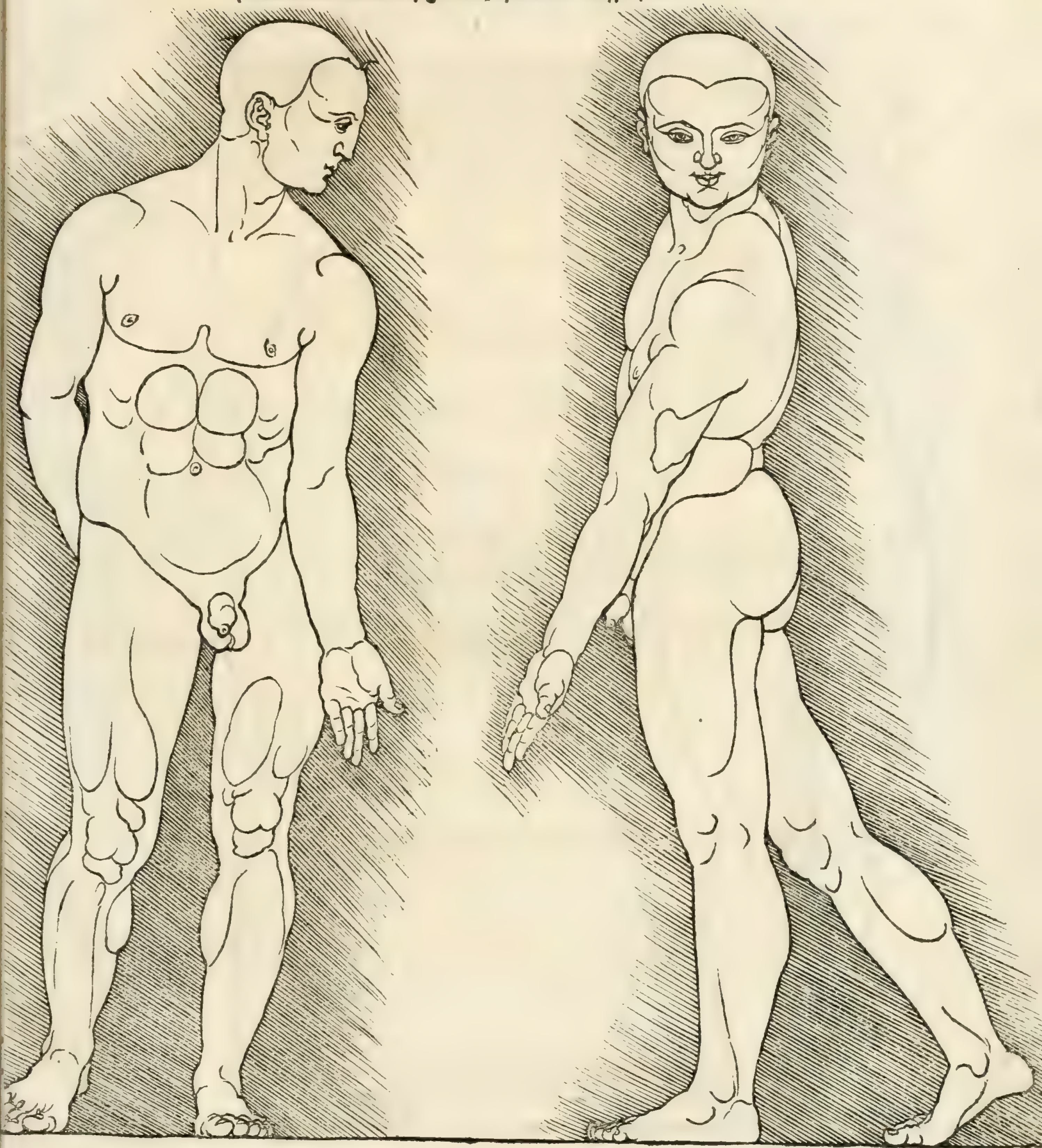
Principio hanc effigiem principalem facies quasi insistere pedi dextro, sed leuum retrahes quo cum ipso vna etiam nates sequentur, genu autem incuruato retrahetur et tibia, vt hac in parte digitis insistere videatur. Post hæc in linea vmbilici ordiere spinam dorsi flectere retro nonnihil incuruans, supraq; iuxta iugula producens curuaturam vltra rectam lineam designatricem altitudinis, vt hæc ipsa flexio segmentum circuli plane obtineat. Tum collum bene incuruabis, vt caput demittatur et facies sit despicientis, vt autem status æquabilis et quasi libratus maneat, fit directione sinistri pedis et brachij dextri retrorsum.

Virilis imaginis flexuram alicubi variabis in effigie sua muliebri, ad hunc modum. E cinctu retro inflectes per totam spinam vsq; ad ceruicem, et brachium dextrum retrorsum diriges. Postea e cinctu vsq; ad summum femur nates retro flectentur. In coxa dextra ita flectes vt femur genuq; dextrum prætereant lineam fixam altitudinis. Sed infra genu tibiam retrahes. Ita corpus libraueris, sinistro pede vt digitis insistere videatur. Deinde cum transferente traduces transuersas omnes lineas quibus altitudinum initia et fines notatæ sunt, ex aduersa imagine in obliquam. Et latitudinem ac densitatem prædescriptam accomodabis, et coxas vertes in dextrum paululum latus, habebisq; hanc de nouo imaginem in gestu designatam, quam inductione formæ perficies, sicut me fecisse videbis. Hæc iterum moneo in exemplis proponi a me vt generalem doctrinam, ne quis putet ad hunc vnum se modũ a me alligari. Flexiones enim imaginum pro suo arbitrio quisq; vsurpare, et sedentes ac cubantes, inq; omnibus aptis viuo corpori gestibus exprimere poterit, omnibus modis ac generibus. Itemq; vt ostendi quasdam flexiones in duabus propositis imaginibus vna breuitatis et crassitudinis, altera longitudinis et gracilitatis, ita licebit facere in omnibus alijs imaginibus, quarum commensurationes in superioribus libris a nobis sunt demonstratæ.

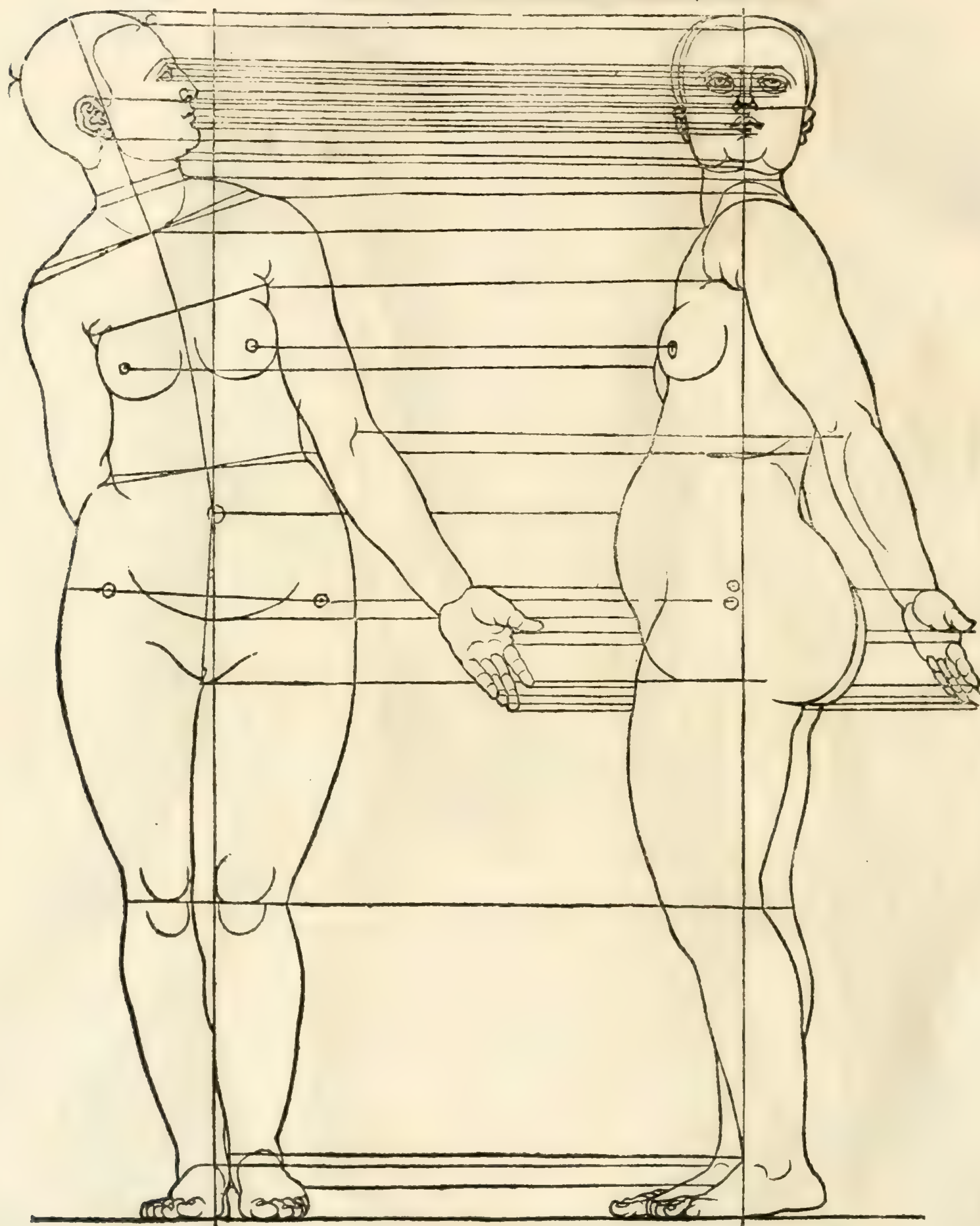
Imago virilis rustica, cuius altitudo continet septem capitis sui spacia.

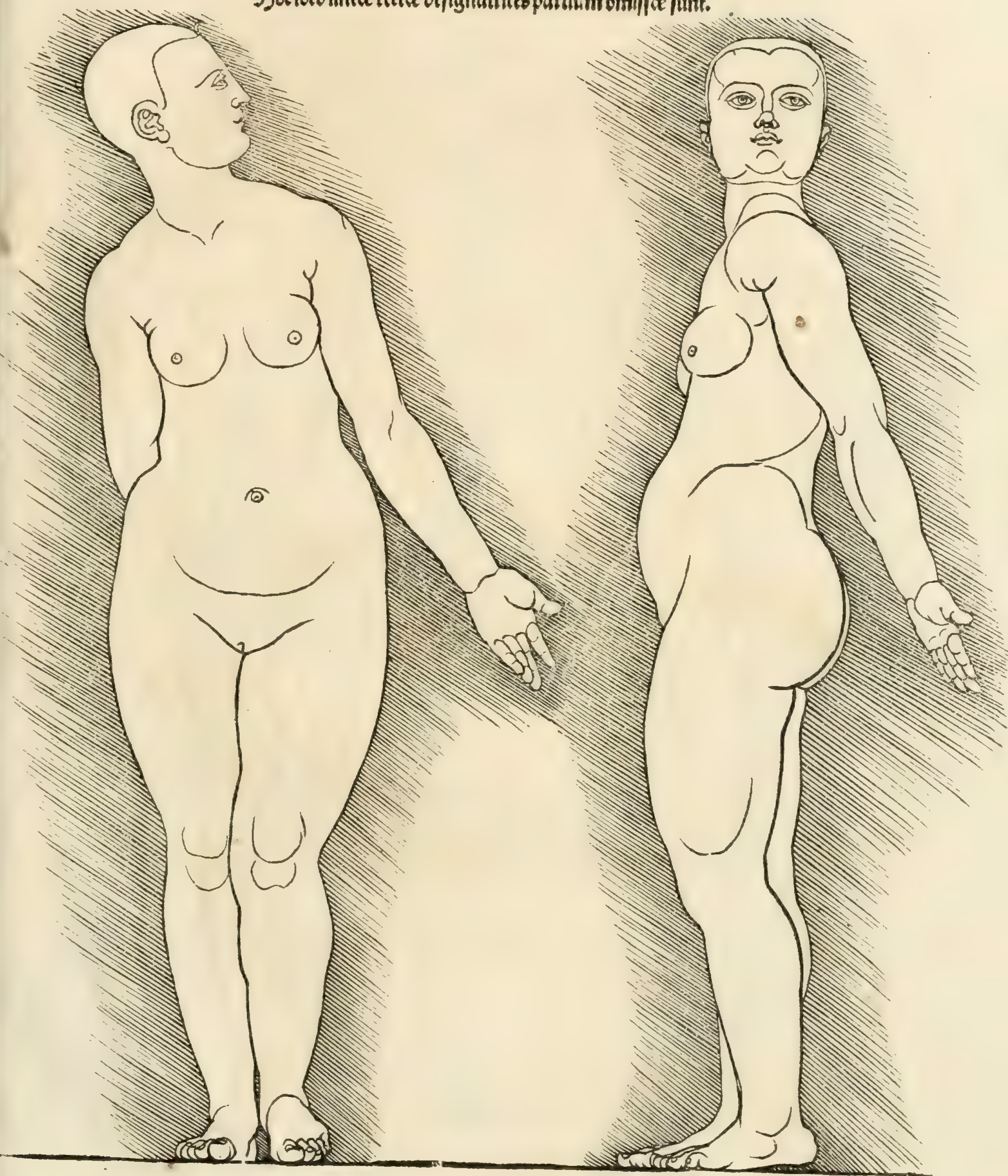
Hoc loco lineæ rectæ designatrices partium omissæ sunt.

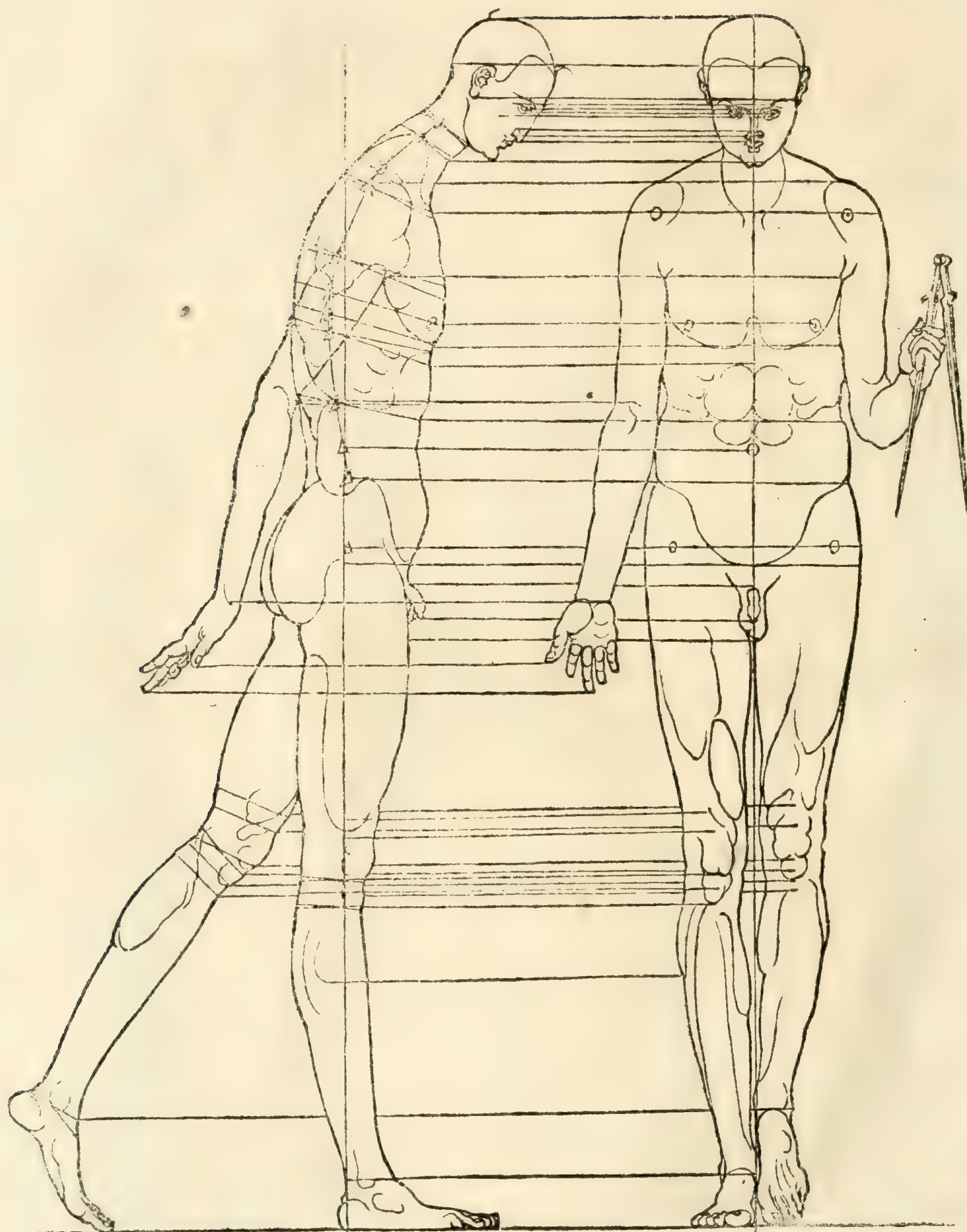

Imago muliebris rustica, cuius altitudo continet septem capitis sui spacia.

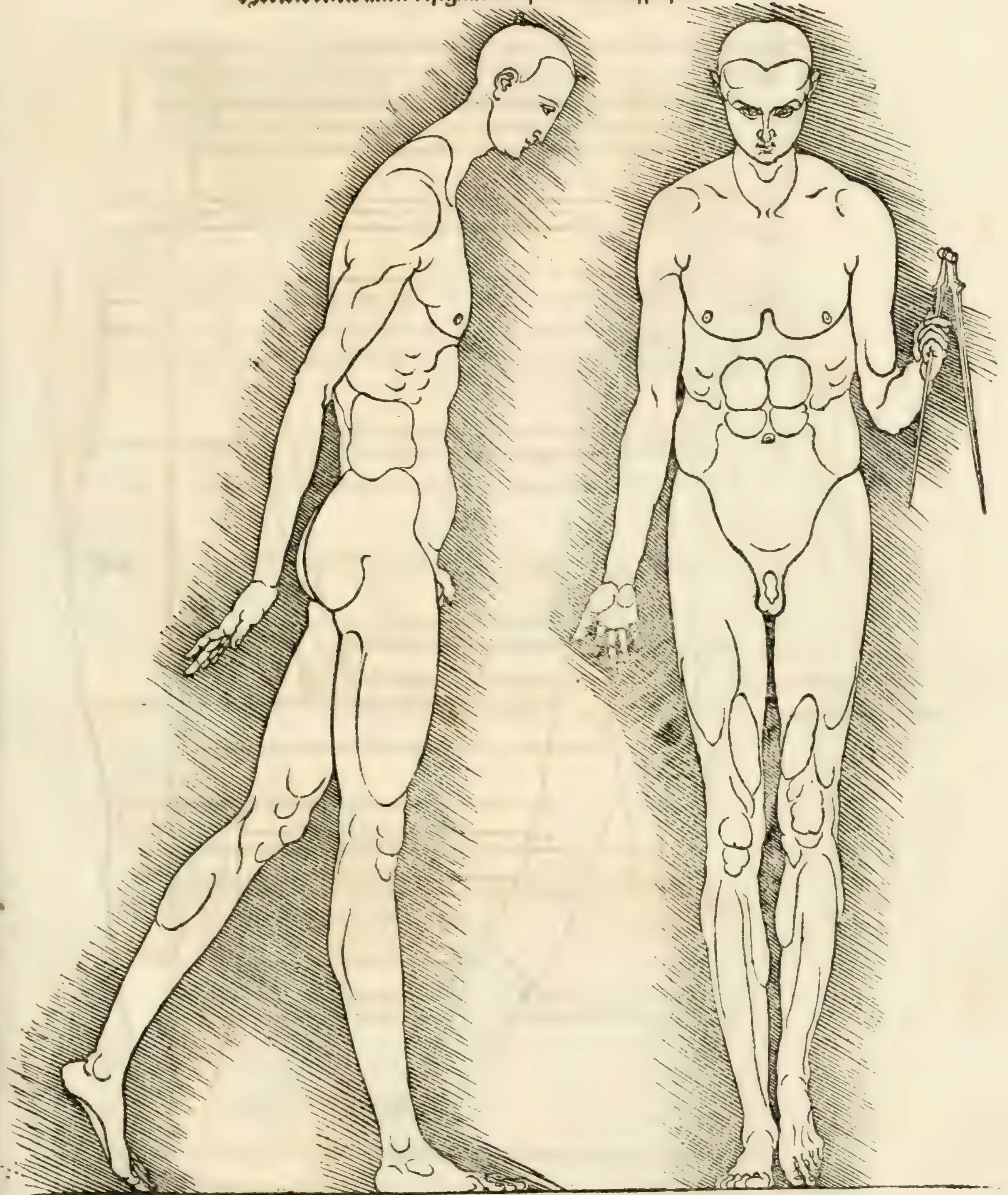

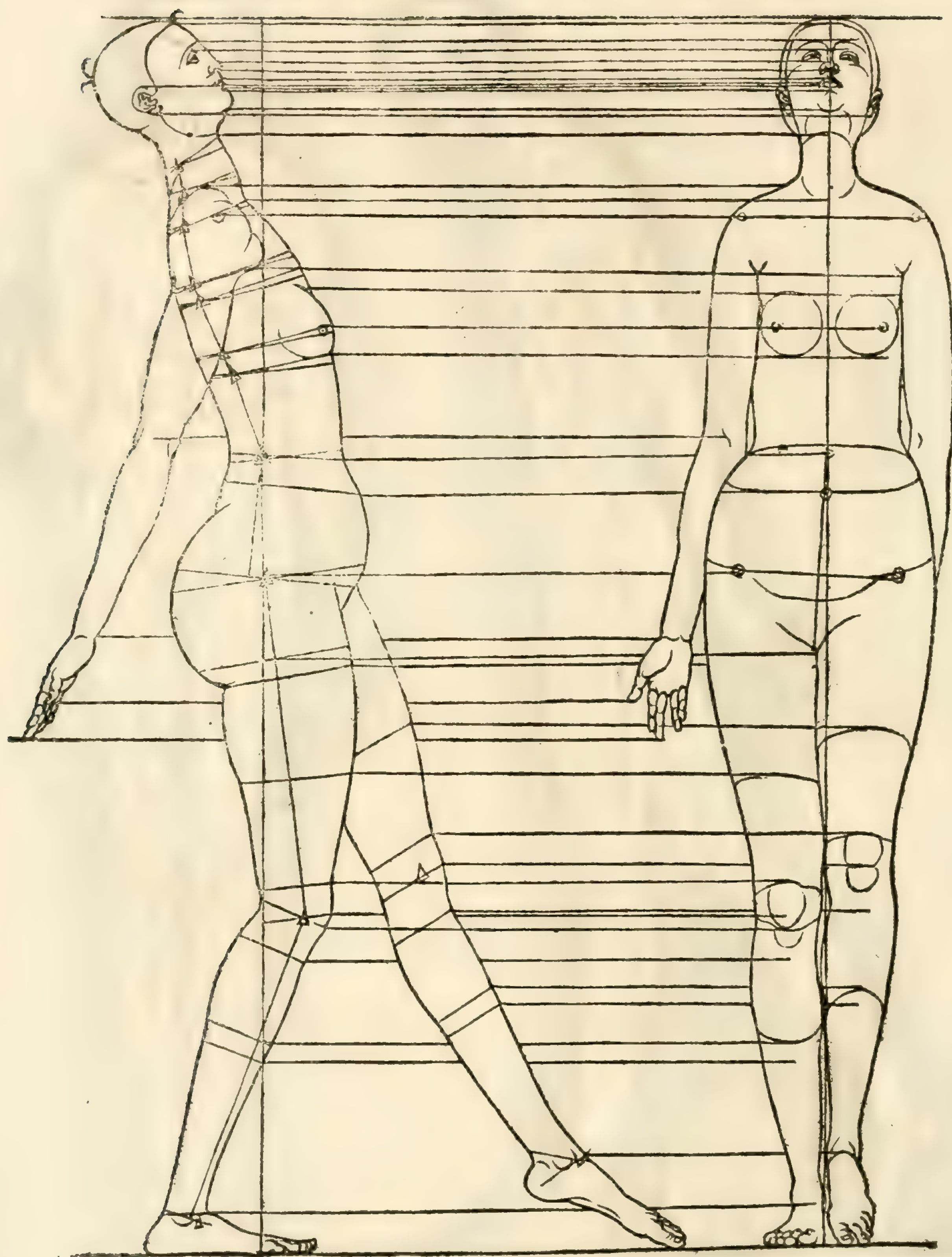
Hoc loco lineæ rectæ designatrices partium omissæ sunt.

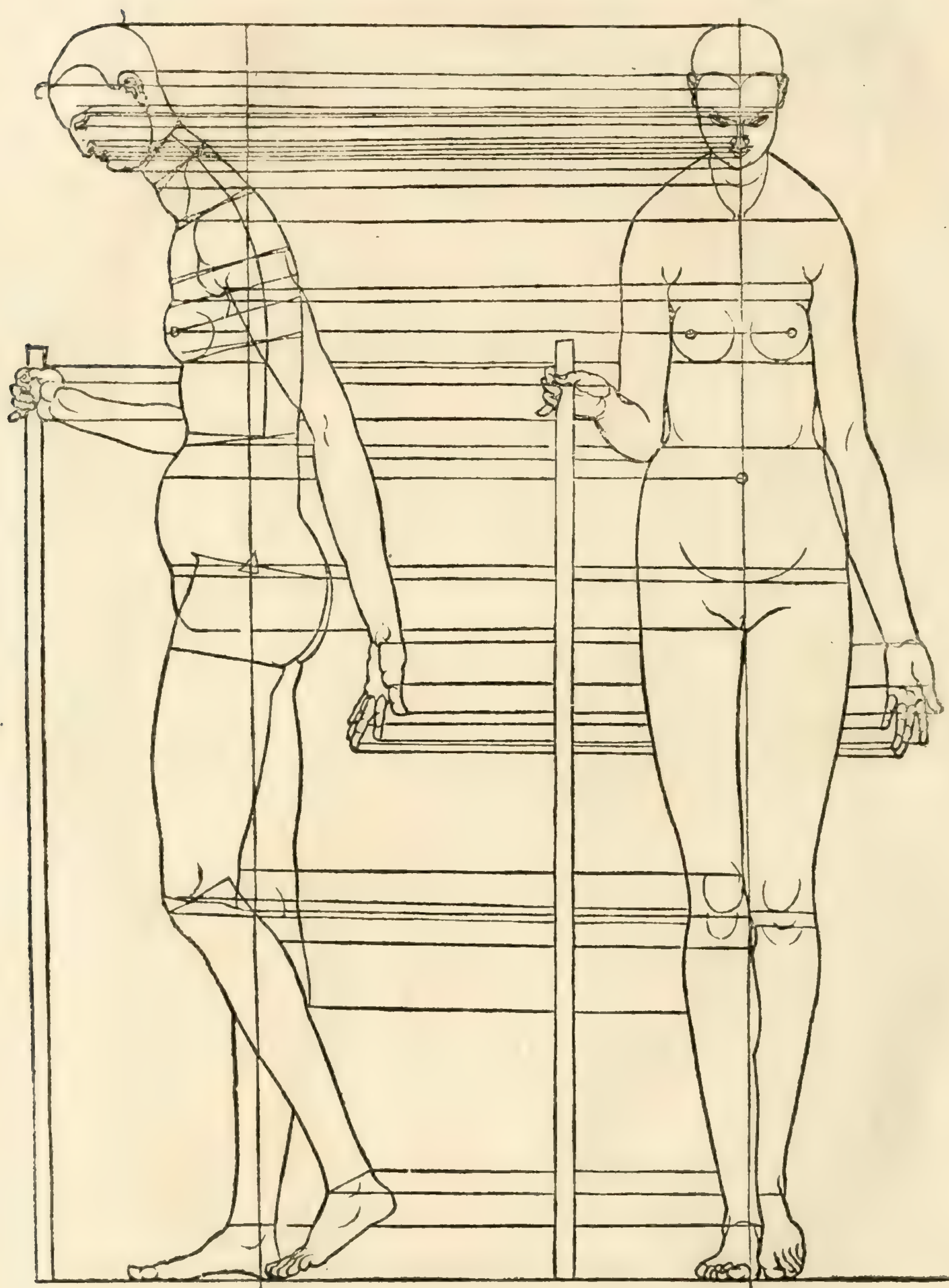

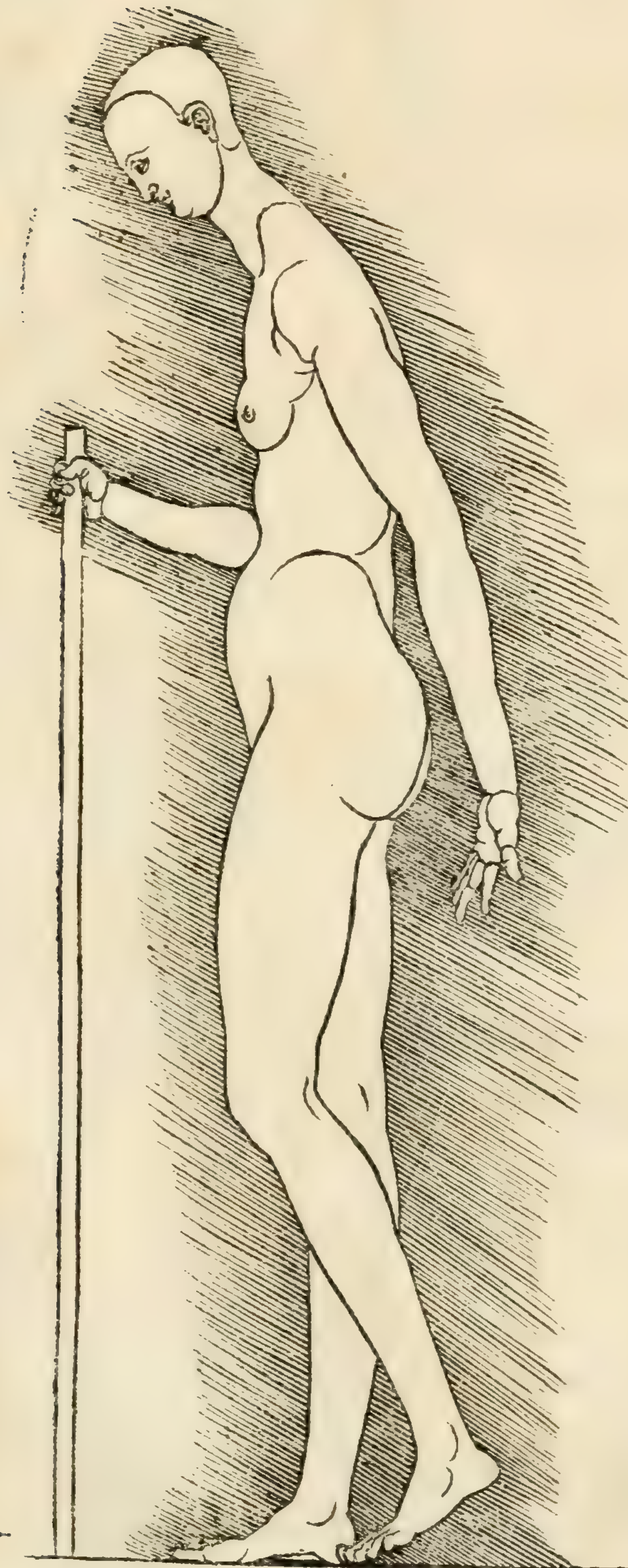
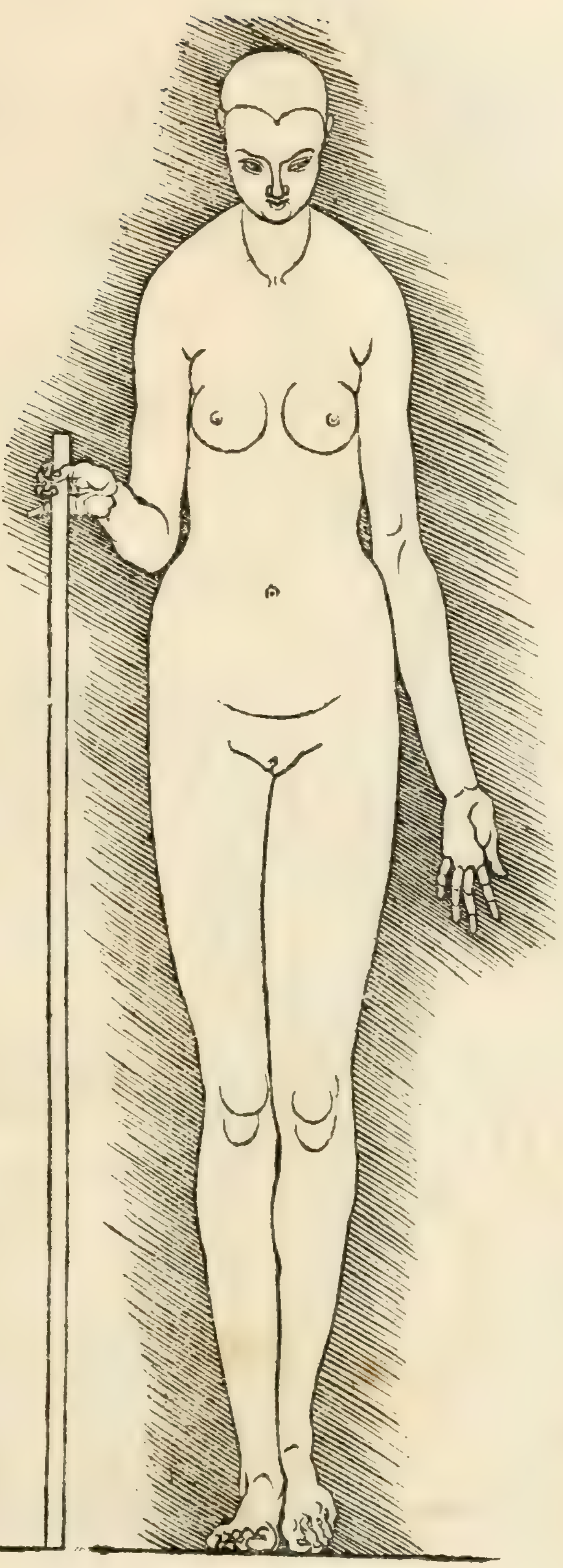
Hoc loco rectæ lineæ designatrices partium omissæ sunt.

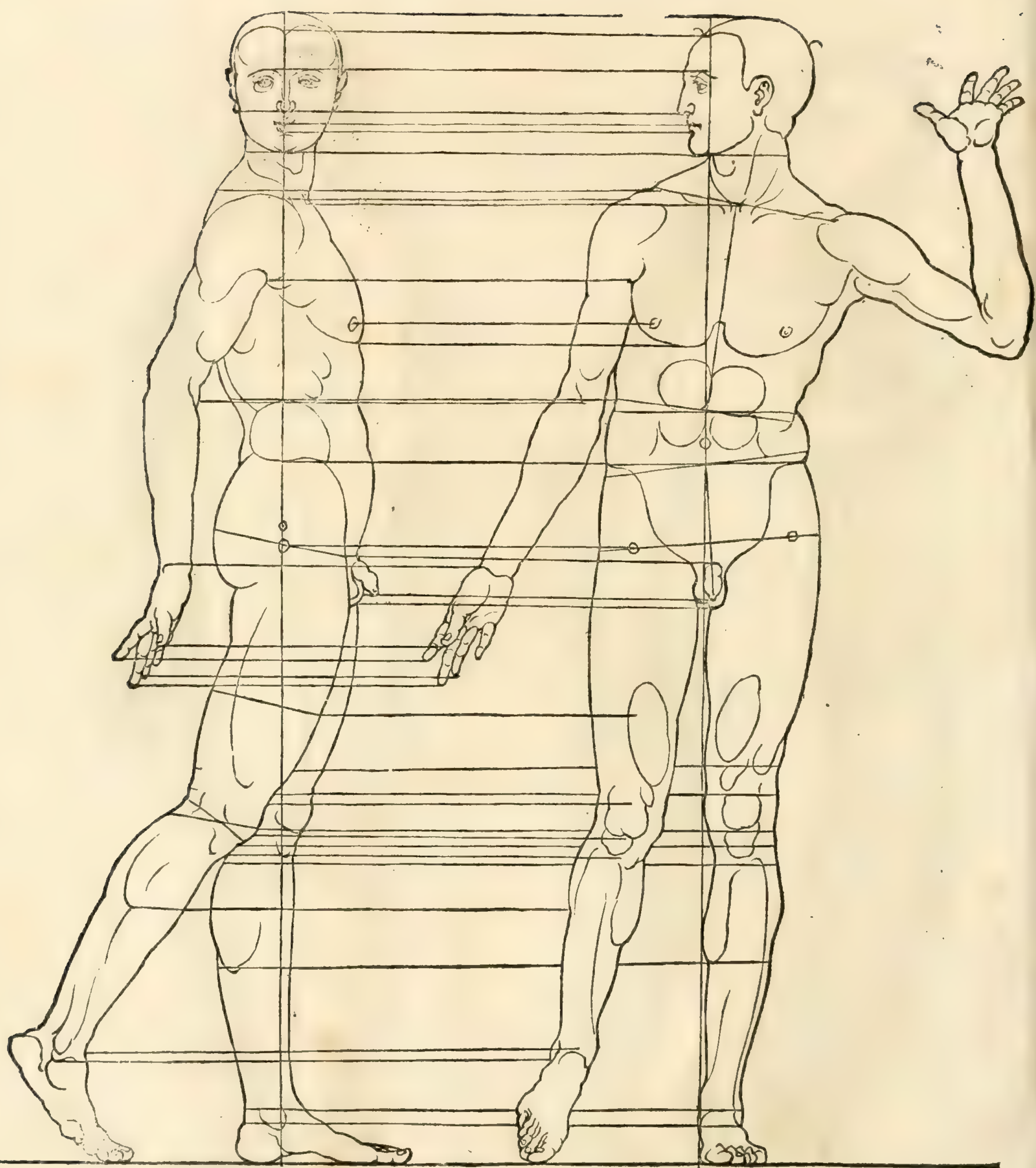

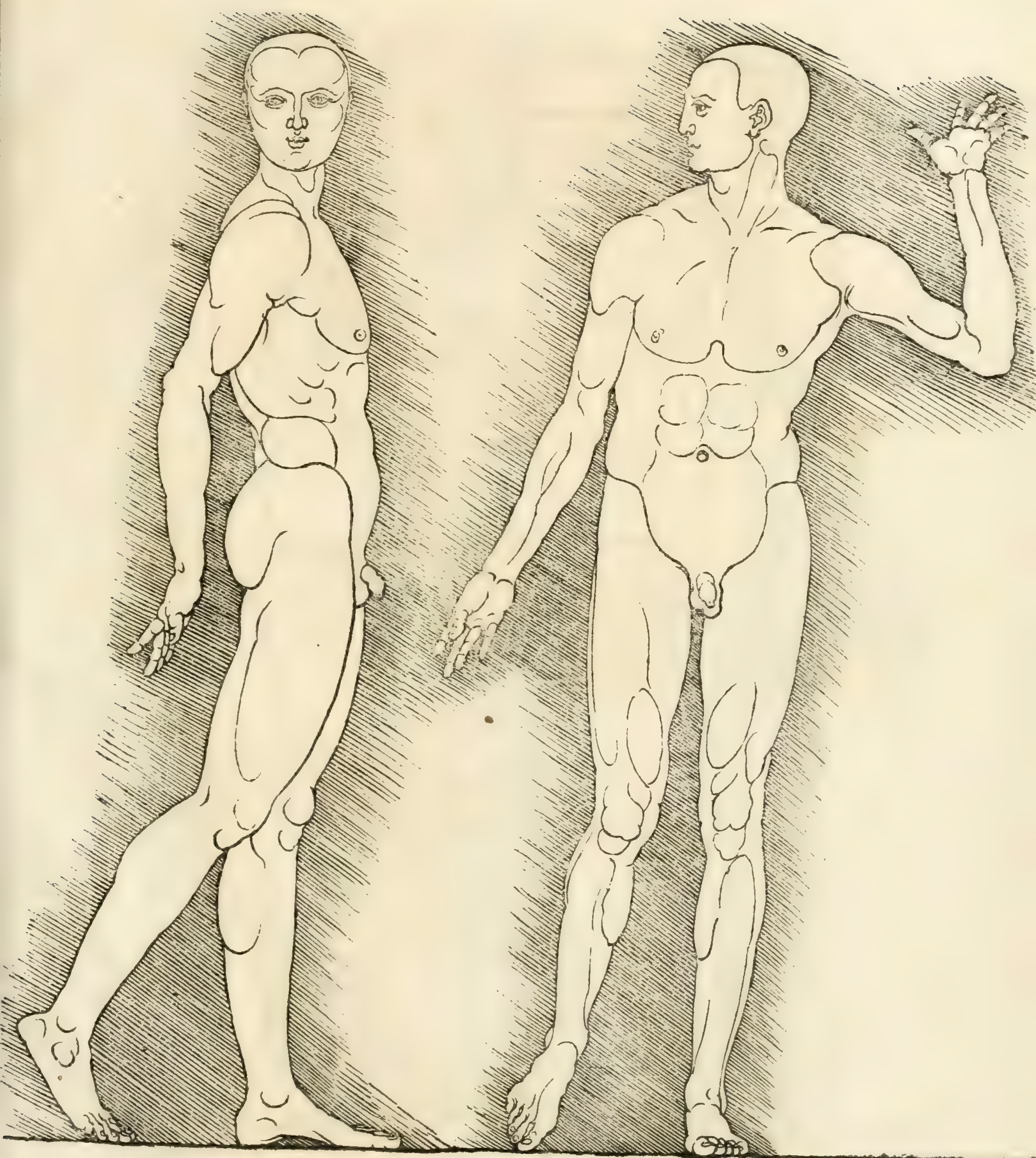

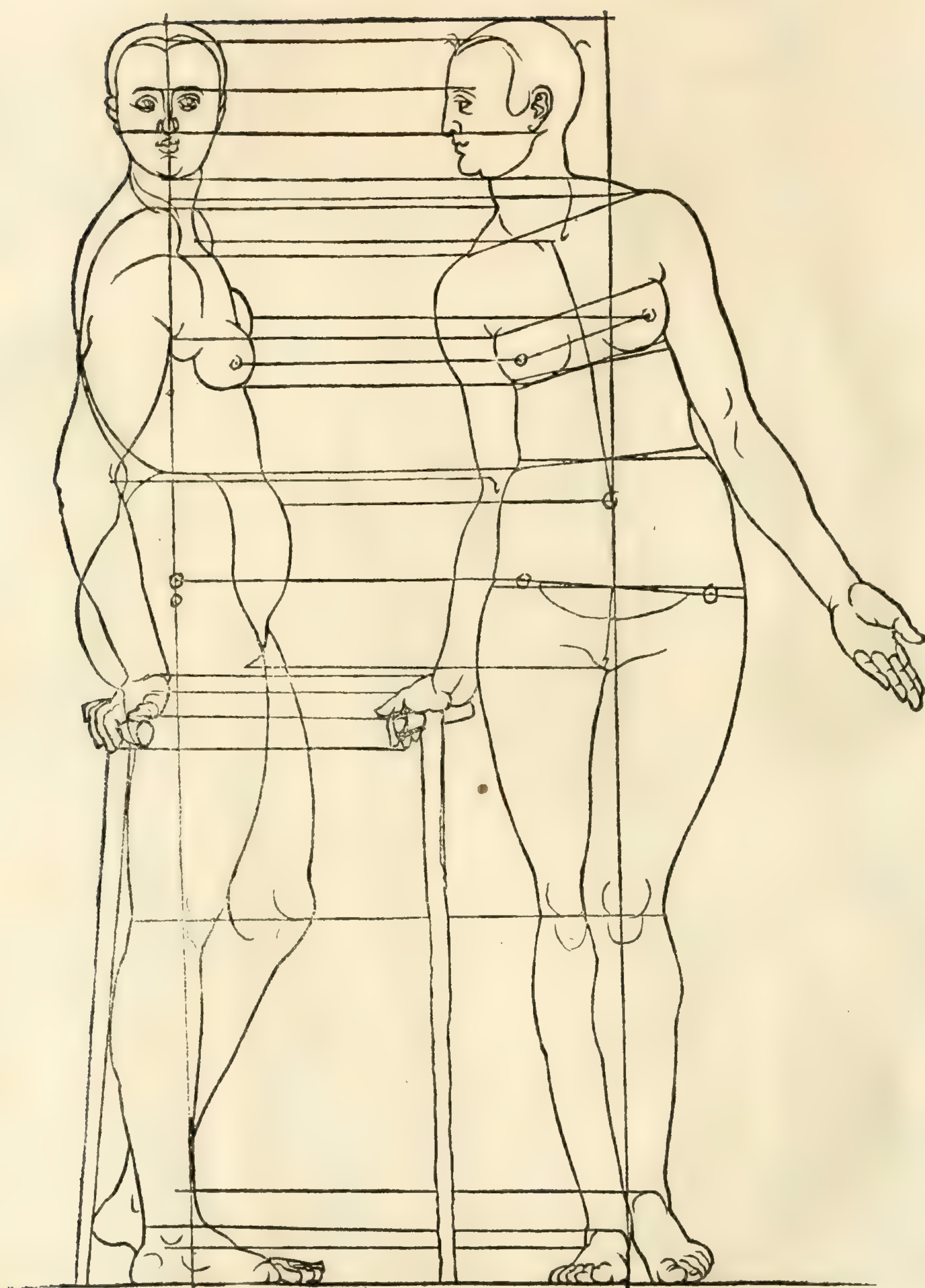
Sequentes imagines fere easdem flexuras quas ille priores acceperunt.

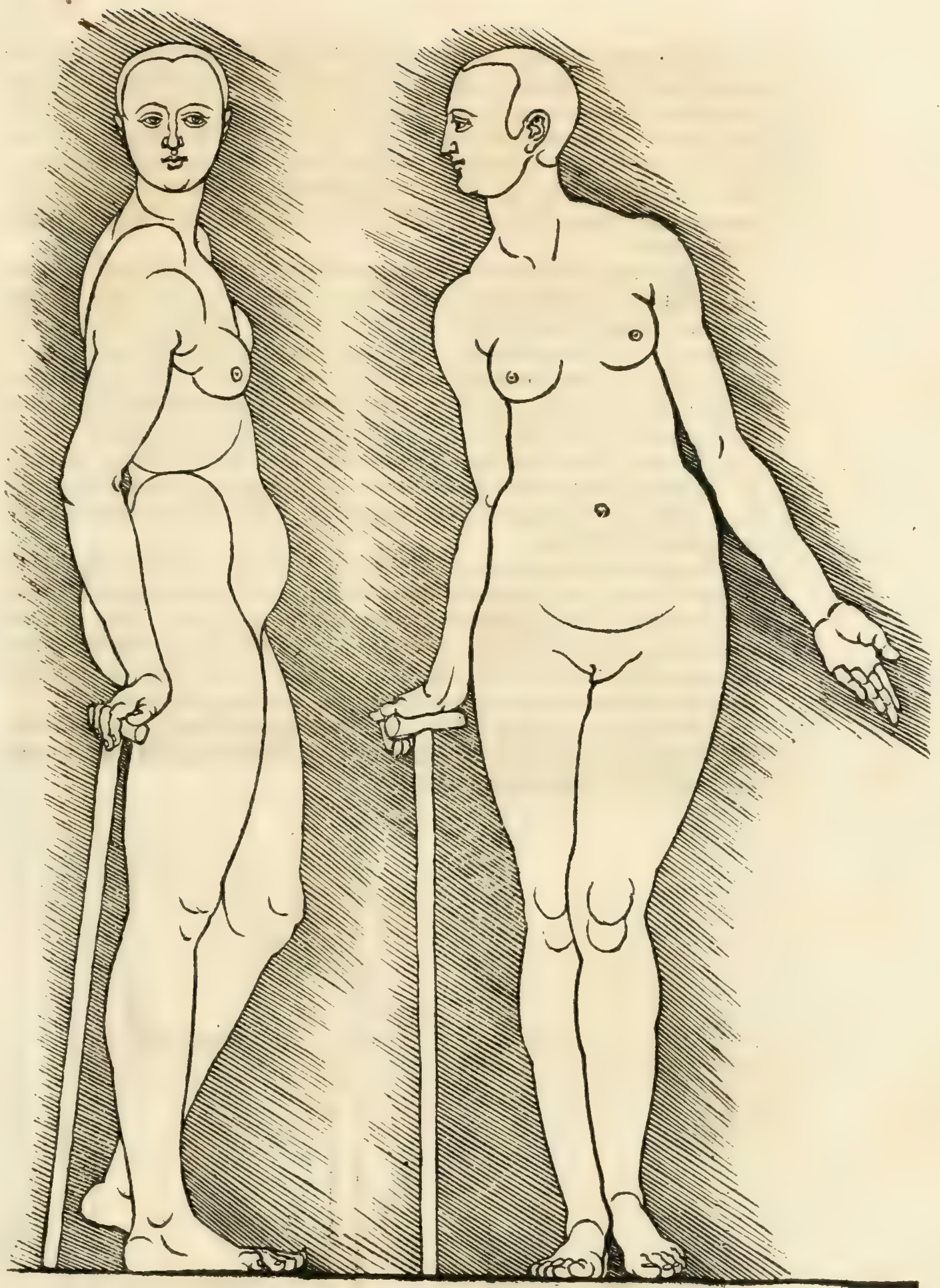

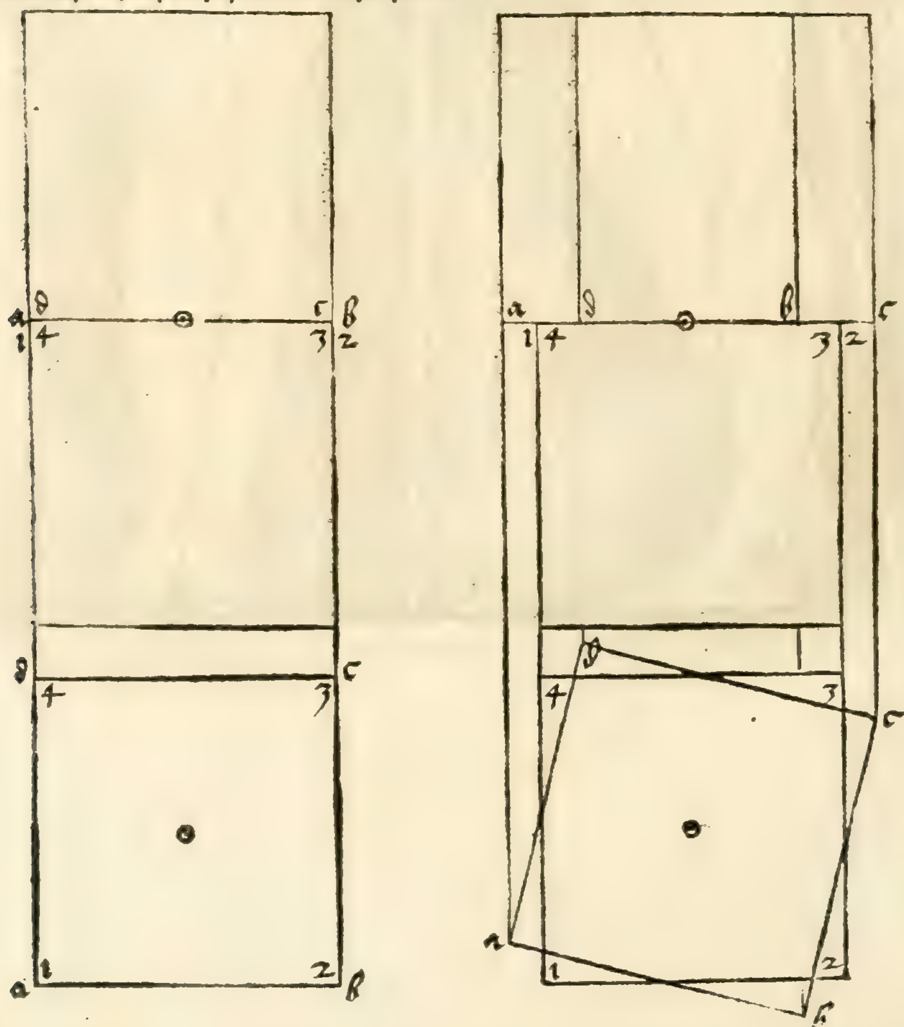

In sequentibus recipiam in manus rationem curuandi imagines, Itemq; dimotionis, versionis, implexionis, directionis et cõtorsionis, ostensurus aliquem vsum horum, vt in flexionibus et versionibus supra fecimus. Hæc declarabo duobus corporibus, ita enim rectissime intellectum iri confido, ea erunt quadrata impositumq; vni alteri. Meminerint autem lectores hac in parte aliud esse superficiem, aliud corpus. Nunc igitur cõsideretur, si intelligas hæc corpora mollia esse, quomodo quasi diduci, dirigi, contorquerive, et ad alios memoratos modos effingi queant. Horum demonstratio esto talis.

Statuantur alicuius membri loco duo quadrata corpora, vtriusq; autem superficiem contiguam alterius notabis suis quibusdam punctis, vt discrimen illarũ constet. Vt verbi caussa, angulos superficiei inferioris corporis superioris notato literis quatuor. a. b. c. d. Et angulos superioris superficiei corporis inferioris numeris quatuor. 1. 2. 3. 4. medius autem in his ambobus punctus ponatur. o. In quo semper iuncta illa sint et ex quo nunquam excedant, in omnibus tractationibus suis. Post hæc subijcies his quadratum quod sit quasi fundamentum, et illa depressio figuræ de qua sæpe diximus, cuius et ipsius angulos notabis literis et numeris, sicut ratio exigit deductarum rectarum linearum transferentis beneficio, ita vnus angulus sortietur notas. a. 1. vnus. b. 2. Itemq; tertius. c. 3. et quartus. d. 4. Quæ omnia subiecimus lineis notisq; suis expressa.

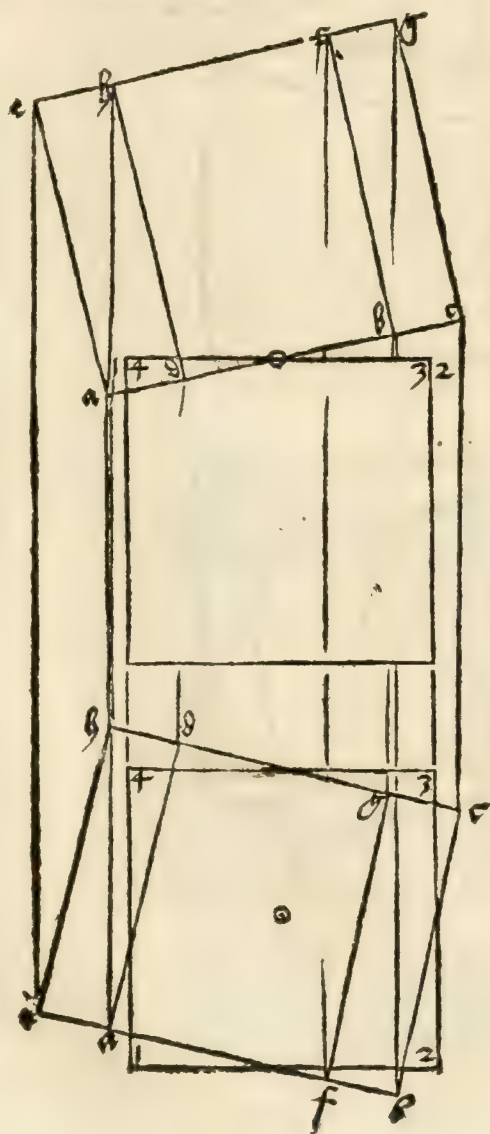
Sit nunc propositum superius corpus in latus vertere, qua versione omnes illius anguli dimoueantur ab angulis subiecti quadrati, igitur in fundamenti seu depressionis quadrato hoc fiat. Vt angulus. a. ab angulo. 1. et. b. ab. 2. c. ab 3. d. ab. 4. discedere videantur. Ex quibus dimotis angulis si sursum beneficio transferentis lineas erigas, apparebit statim superioris quadrati corporis versio, quemadmodũ et ipsum hoc iuxta ipsa insistentia sibi corpora et subiectum fundamentum, clare effinximus.

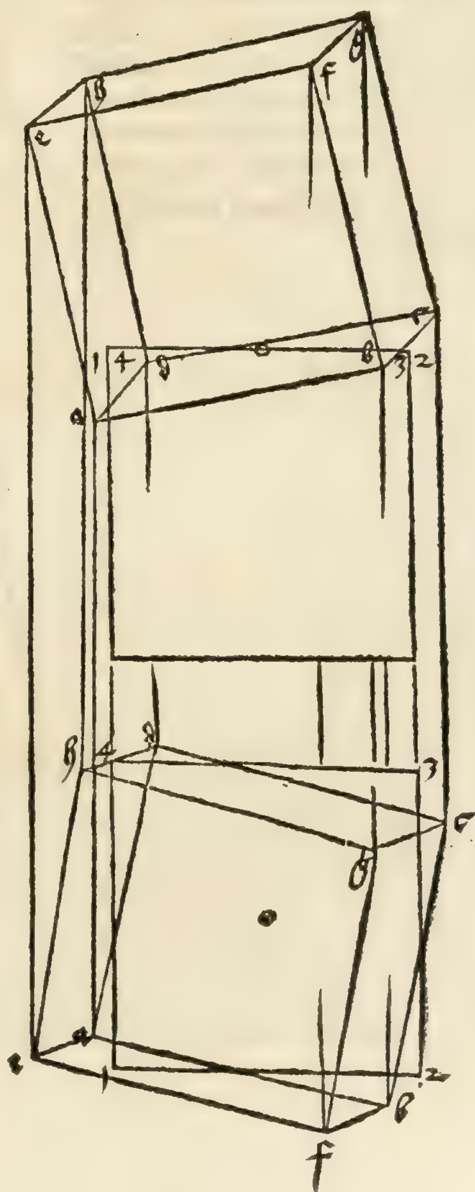
Versionis huic rationi locus fuerit in omnibus transuersis designatricibus partium humani corporis lineis, ad exprimendos naturales quosq; gestus, deq; hac ipsa ducta est descriptio superioris versæ faciei.

Sed ita verso superiore quadrato vt anguli dimoti fuerint, debebit studiosus harum rerum etiam inclinationem experiri, vt latera obliquentur, et mox in fundamento subiecto depressionem quoqȝ tentare. Vt autem omnes anguli in hac depressione notabiles sint, apponantur superioris etiam quadrati superiori superficiei literæ quædam, Illæ sunto. e.f.g. h. cum fuerint inferioris. a.b.c.d. Quæ si rite perfeceris, exibit figura omnium talis, qualis est a nobis subiecta, explicata in fundamento rectis lineis variatione, quæ perduci beneficio transferentis consueuerunt.

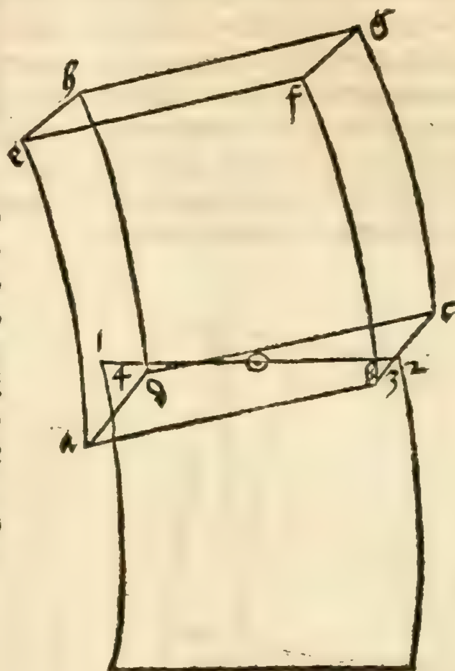
Deinde verso superiore quadrato vt ostendimus bifariam et in laus inclinato, tentetur tertia quædã ratio proclinationis in aduersum superioris quadrati. Punctus autem. o. quem medium fecimus debebit sempre immobilis remanere, nisi forte aliquis necessarius vsus com mouerit. Ita vertetur quadratum illud inqȝ latus ac prorsum simul flectetur, vnde cum fundamenti depressio beneficio transferentis exierit, tum talis erit figura qualem infra positum exemplum continet.

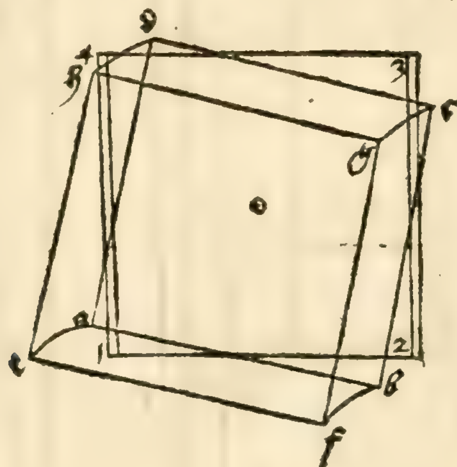

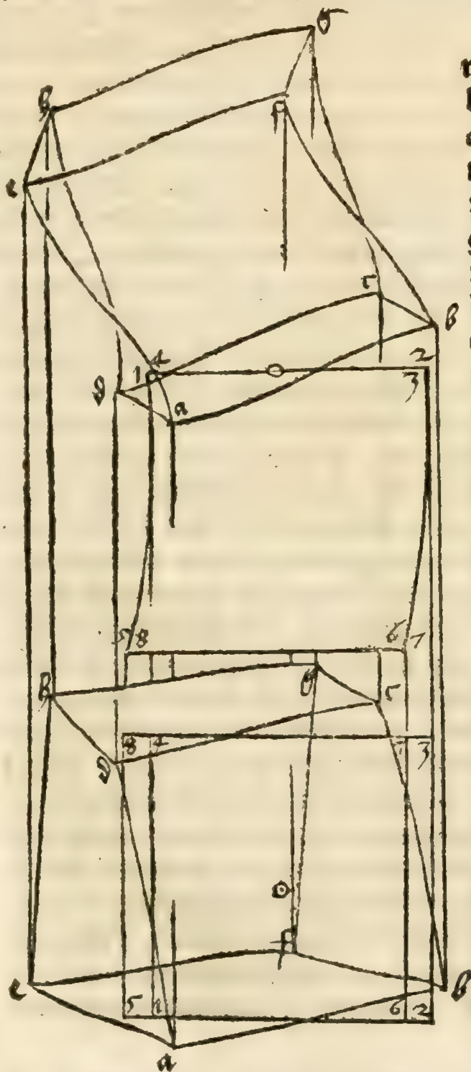
Sicut autem de superiore doctrina nostra, impositis in se duabus quadratis, ratio versionis flexionisq; in aduersum retrorsumue, et in latus, intelligi potuit, ita sciendum et inferioris quadrati tractationem vsurpandam, Atq; vnum altero fixo moueri, ita et moueri vtrumq; licebit, pro eo atq; vsus et res tulerit. Sed hæc cum descripserit aliquis, tum mirabilis videtur quasi discursus laterum, angulorum, superficierum, in ipsis stantibus et depressis corporibus, vt videre licet. Nam alicubi corpora sibi quasi insinuantur, alicubi diduci et explicari videntur. Quæ cum in mollibus accidunt, Directiones et contorsiones e contrario animaduertuntur. Vnde fit, vt quæ vni parti demantur attribuantur alteri, vt quæ decessisse putes expleantur.

Præterea non est ignorandum, similem rationem quam flexionis et versionis demonstrauimus in rectis lineis, Iniri etiam posse in molli corpore cum lineis, lateribus ac superficiebus, pro voluntate cuiusq; curuatis. Quorum declarandorum gratia, subijciam superiorum flexionum et versionum aliquibus in lateribus et superficiebus curuationes, Ne quid intelligentiæ cuiusq; obstare possit.

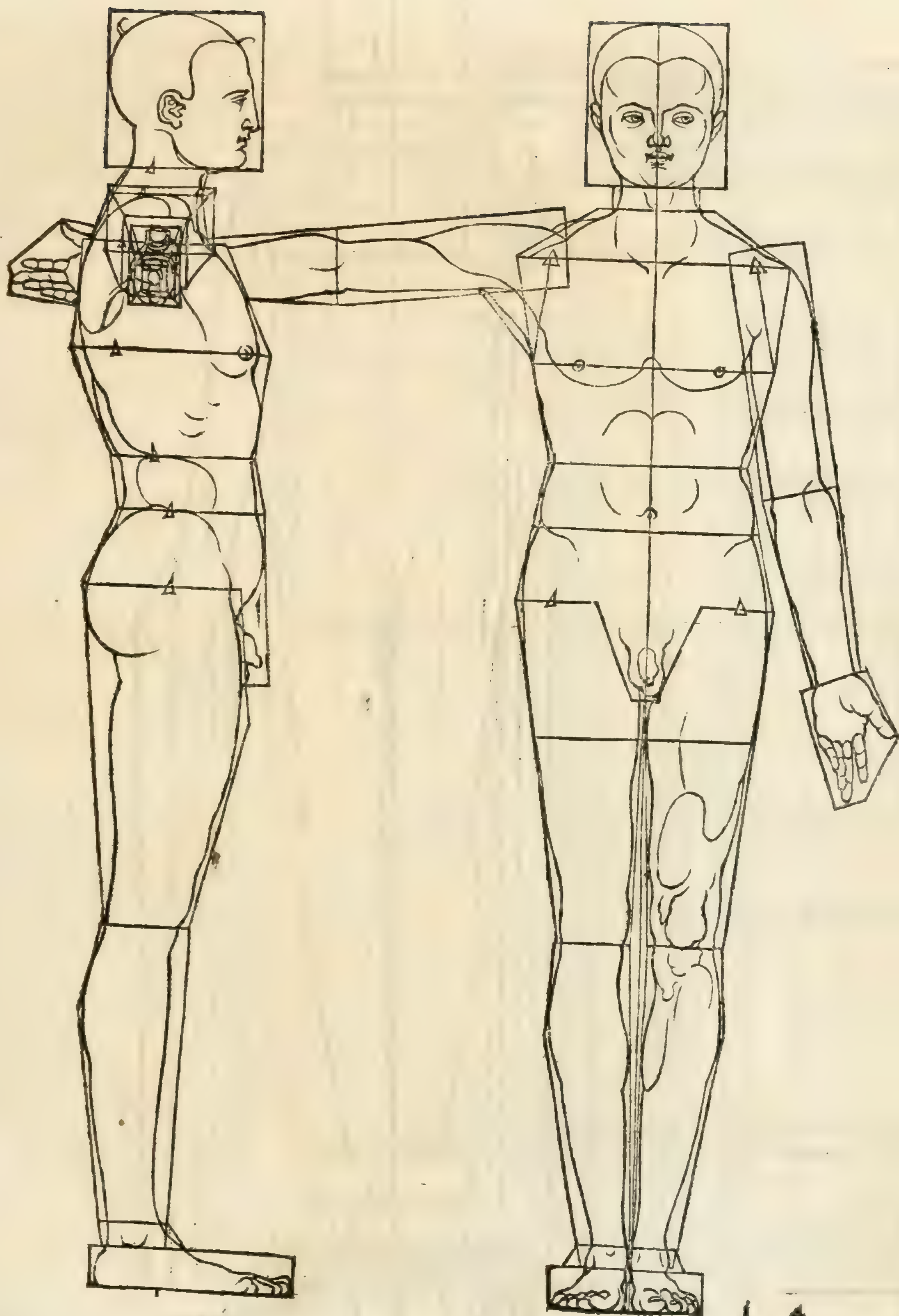
Sed his etiam intellectis differentijs flexuræ et versionis aliorumq; motuum demonstratis in quadratis illis corporibus, adhuc tamen restat implexio, cuius cognitio non est negligenda. Implexio autem accidit lineis lateralibus ab angulo in angulũ ductis, cum quibus vna etiam superficiem simul implecti contingit. Quæ ratio non est diuersa ab illa supra indicata curuationum, nisi quod implexio lineas commiscet, cum illæ quasi terebellatim, vt dictum est ducantur. Implexionis autem est cuiq; libera vsurpatio, qua efficitur vt nihil priorem suam figuram retinere videatur. Itidem et depressis ijs quæ implexa fuere aliud longe a priore fundamentum apparet, quemadmodum in nostris subiectis effictionibus cernere licet. Accidit autem hoc necessario vt mutatio figuræ depressionem aliam pariat. Vbi sciendum ea quæ vertantur, in depressione vertenda esse, vnde figura erigatur, Quæ autem flectantur in figura esse flectenda, Vnde in depressionem demittantur.

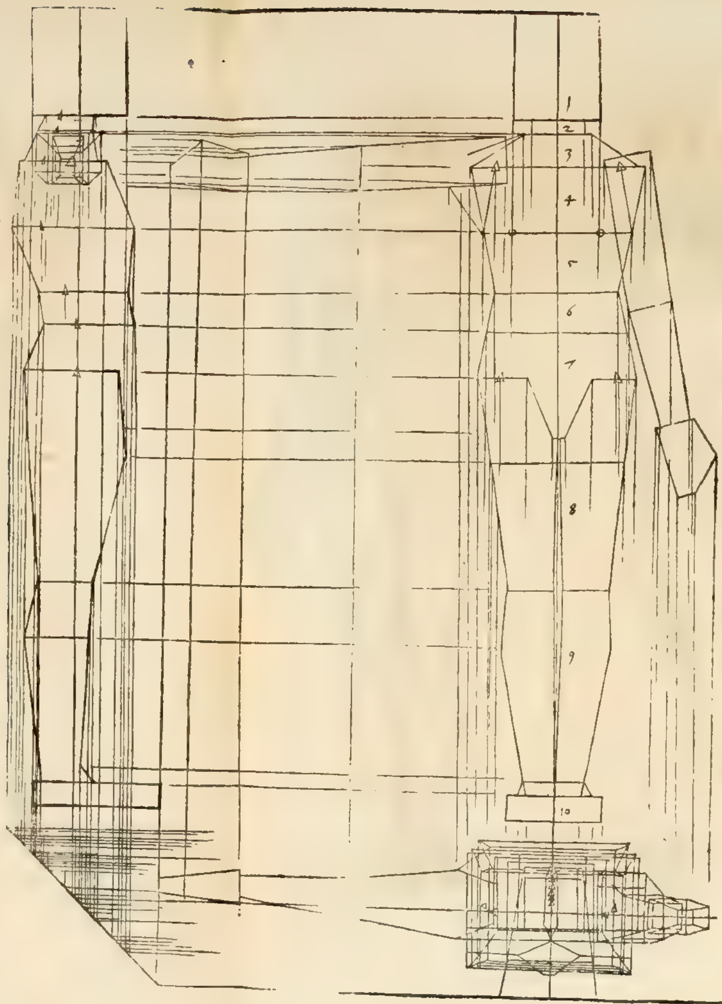

Quod autem duobus quadratis corporibus sim in harum rerum demonstrationibus vsus, Nemo arbitratus sit non etiam alijs his figuris accidere. Poscunt enim hæc non quadrata semper, sed interdum elata prolongaue, id est, altera quauis parte longiora, necnon multorum laterum et polygona, pro exigentia partis et formæ designandæ, quo ipso fit vt neq; latera neq; superficies neq; anguli æqualitatem aut rectitudinem retineant, neq; quicq̃ omnium sibi in aliquo corpore simile appareat. Hæc si quis tractanda in manus ceperit intelliget non frustra hanc mentionem a me habitam esse. Cæterum eadem plane est ratio mutatæ quocunq; modo figuræ flectendæ ac versandæ, cum ea quam de quadratis corporibus exposuimus. Totum autem humanũ corpus poterit aliquis hæc sequens in angularem figurã includere, sed in qua summa sit inæqualitas. Idemq; vsus fuerit in alijs plurimis rebus. Omnes enim naturales res in suo statu designatas poteris iuxta transuersas significatrices partiũ seu membrorum vertere ac flectere in latus aut prorsum retrorsumue, Et loca quadratis vel angularibus figuris designare, gestumq; effingere imaginis pro arbitrio tuo, stantis, sedentis, cubantis. Ita in proposita imagine licet partes omnes designes quadratis aut angularibus figuris, et postmodo de tuo arbitrio exquiras flexus et versiones. Ita inuenient illæ differẽtiæ supra memoratæ dirigendi, contorquendi, curuationis, implexionis, vnde operis ratio et via aperiatur qua nihil vtilius ad certitudinem indicari possit studiosis artificij marmora aut lingna scalpandi.

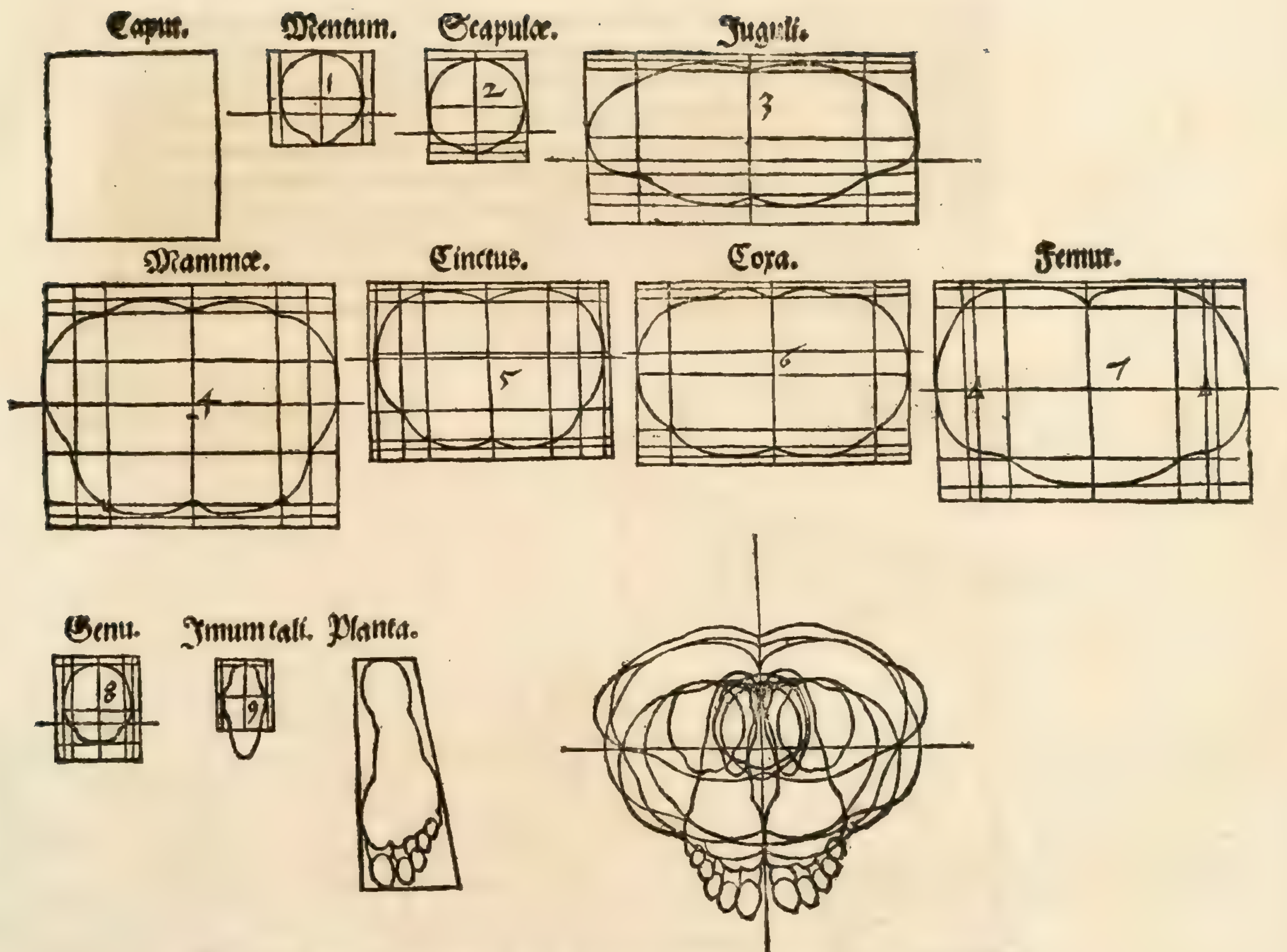
Hinc enim deprehenduntur in quaq; superficie angulari, ea quæ resecari debeant, ne plus minusue relinquatur. Sed his non occupantur periti et exercitati artifices, nisi in grandibus et singularibus operibus. Solentq; in descripta imagine flexus punctis notare, atq; ita mox variatam mutatamq; formam de nouo effingere. His de rebus non me fugit q̃ difficile sit scriptis doctrinam complecti, quodq; lectoris ac discipuli tædium esse possit, in hac crebritate punctorum et notarum, et verbositate repetitionū Verum compendia multa sunt quæ in his sequētes minus fatigentur, et facile finem pertingant, absq; quo foret. Difficultas huius artificij insuperabilis esse videatur. Qui se igitur multum vsu et experientia harum rerum exercere voluerit, cotidie inueniet aliquid expeditius et facilius. Cui operæ nihil optabilius fuerit bono magistro. quæ etiā absq; interprete discenda sunt, multipliciter maiorem laborem fatigationēq; parere solent.

Horum quæ diximus in imagine virili exemplum subiecimus effictum, Ea imago erit illa supra in secundo libro descripta cuius altitudo esset quidem ipsius capitis spaciorum nouem, sed facto capite elatiusculo, non constiterit eadem mensura nouenum capitum. Huius igitur imaginis formam obliquam aduersamq; inclusimus vndiq; quadratis et angularibus figuris, quæ ipsæ quidem et elatiores et humiliores de transuersis distinctricibus ipsarum exeunt, fiuntq; inequalia propter formam partium quibus accomodant̄. Huius imaginis etiā altitudinem nouem sectionibus diuisimus in decem figuras angulares, Sectionum autem hæc sunt nomina. Transuersa linea menti, Scapularum, Iugulorum, Mammarum, Cinctus, Coxarum, Summi femoris, Genu, Imi tali sub tibia. Sed maioris claritatis gratia, imaginis primum formam vndiq; inclusam quadrangularibus figuris linearum exposuimus obliquam et aduersam, stantem et erectam absq; flexu, protenso brachio dextro, sinistro dependente. Sed in parte altera cartæ cernes tantum quadrangulares linearum figuras insistentes sibi, omissa formæ effictione. Postea hæc ipsa quadrangula imposita in se, et includentia imaginem, aspicies infra in fundamento depressa, beneficio transferentis, ita vt separatim de capite factum supra vidisti. Postea seorsim sectionum illarū singulas rotundationes consentaneas quadrangulis suis descripsimus, quod exquirendum est et in aduersa et obliqua effigie, Atq; ex hoc apparet quid in singulis sectionibus quadrangulæ superficiei decedere debeat.. Hoc loco aduertendum, cum quadrangularis superficies in eadem sectione vna est superioris corporis altera inferioris quæ in se imposita sint. Tunc intelligi etiam vtriusq; vnam et eandem circumductionem. Quadrangula etiam sectionum seorsum exposita cancellatim lineis distinximus, vt si quid versum flexumue fuerit, debite de his informari possit. Alicubi enim contingit quadrangula prolongari vt comprimantur alicubi Rhombos effici, tum igitur secundū hæc partium formā debite rotundare oportebit, cum autem quadrangula Rhombi fiunt consequenter et cancellatim lineæ ductæ secundum eam figuram cadunt. Cum autem aliquid quod amplum esset angustum factum fuerit, vtere adminiculo Variantis cuius in priore libro Schema expressimus. Postea has sectiones vniuersas depressas in fundamento quasi coaceruauimus, omissis quadrangulis, vt perspici posset qualis esset illarum in se incidentia, et quatenus vna alteram excederet.

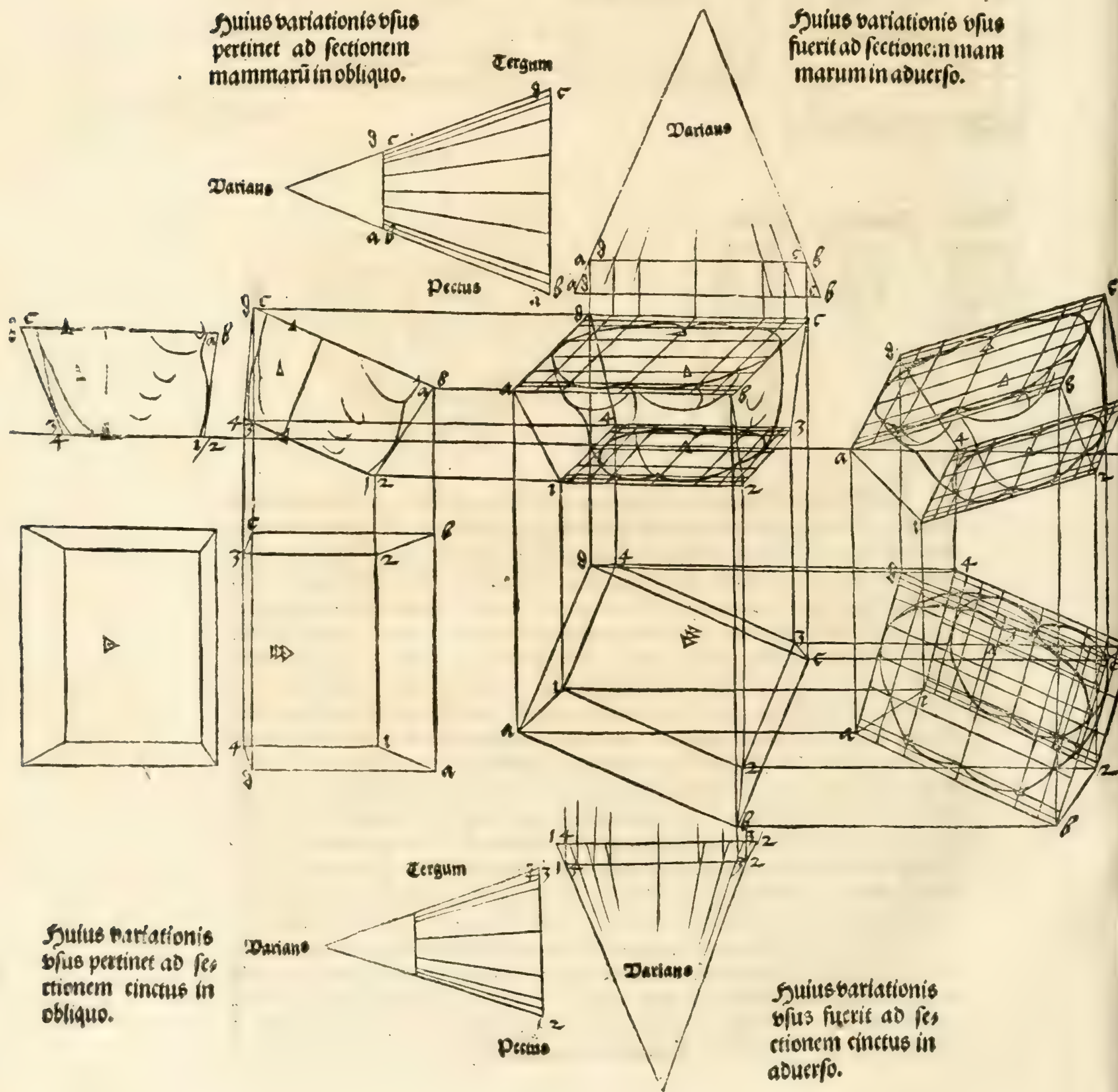

Caput
Mentum
Scapulæ
Juguli
Mammæ
Cinctus
Coxa
Femur
Genu
Imum tali
Planta
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

Post hæc libet exquirere quæ sit diuersitas aspectus istarum sectionum cum non magis recta in suis quadrangularibus superficiebus institerint sibi, sed fuerint motione quasi impulsæ. Quorum declarandorum gratia proponatur exemplum, Quadrangulæ sectionis quæ acciderit intra mammas et cinctum. Hoc ipsum solidum quadrangulum imponatur primum obliquæ formæ rectam in transuersam lineã, et angulos supra vbi de mammis resectum sit notabis literis in priore parte. a. b. in posteriore. c. d. Sed vbi resectum sit de cinctu, notabis frontem. 1. 2. tergum. 3. 4. Hinc subijcies fundamentum suum seu depressionem, notatam et ipsam similiter literarum et numerorum eisdem notis. Vt omnia sibi mutuo respondeant. Deinde obliquæ formæ recte impositum in transuersam quadrangulum, flectetur per notas spinæ prorsum. Subijcieturq; et eidem depressio sua, notabunturq; anguli quiq; suis literis suisq; numeris. Ita proclinatum hoc corpus acceperit nouã depressionem. Tum deinde hæc depressio in priore parte vbi pectus sit, vertetur prorsus in aduersum et bene in rectum latus subter memoratam lineam transuersam. Quo facto ex omnibus notis literarum ac numerorum educentur lineæ sursum vltra transuersam. Mox per has, vt diximus, erectas lineas ex literis ac numeris suis, traduces transuersas ex obliquæ formæ quadrangulo imposito in transuersam, vt initio dictum est, idq; transferentis beneficio efficietur. Notentur autem quæq; literæ ac numeri, et omnia euidenter constabunt, Atq; ita laterum lineæ describantur, apparebitq; illa in latus versio. Eritq; iam hæc pars flexa prorsus, et versa in latus. Tum postea ipsa hæc ita flexa et versa pars, in dextrum latus super transuersa flectetur per spinæ notas, Atq; omnibus ex angulorum literis et numeris, huius rectæ partis et flexæ prorsus, itemq; versæ et

flexæ in latus deduces perpendiculares, perq; illas transuersas ex omnibus literis ac numeris depressionis versæ duces transferentis beneficio, Vbiq; cernentur sese in literis ac numeris suis scindere, illis in locis laterales circumduces lineas, et congruentia omnia reperientur. Intra autem has cancellos distribues linearum de obliquæ et aduersæ formæ sectionum nouatis quadrangulis, pro latitudine et densitate superiore et inferiore, idq; fiet beneficio variantis. Postremo formæ effictionem per cancellos inscribes in erecta simul ac depressa parte, qualis inscribi debebit, et vt nos fecisse cernes. Quemadmodum autem docui hanc partem tractari posse, Ita de omnibus licet faciat aliquis. Necesse autem fuerit hæc habere præparata, ad imagines in gestu suo posito corripiendas, et cum aspectui quasi subtrahere quis ac suffurari voluerit.

Huius variationis usus pertinet ad sectionem mammarū in obliquo.

Huius variationis usus fuerit ad sectionem mammarum in aduerso.

Huius variationis usus pertinet ad sectionem cinctus in obliquo.

Huius variationis usuȝ fuerit ad sectionem cinctus in aduerso.

Sed nunc ostensa hac ratione exemplo maiusculæ partis propositæ de humana effigie, nempe eius quæ esset intra mammas et cinctum, ex quo per omnes partes insistentes sibi quid fieri deberet intelligi posset, cum de recta linea status variaretur. Exequar eandem nunc deinceps rationem in flexionibus omnium ordine partium inclusarum quadrangulis suis. Quarum statum et ponemus pro arbitrio nostro et variabimus, relinquentes vnicuiq; libertatem faciendi vt ipse voluerit. Et ad hæc quidem si quid ante ipsis aptum aut vtile forte, expositum sit, etiam nunc resumemus. Cæterū, vt ante quoq; monuimus, diligentia hac in parte opus est, cum omnium partium in suis quadrangulis commotarum alia sit q̃ dudum forma in descriptionibus, et stantium et depressarum, primum autem flecti pars aliqua solet prorsum aut retrorsum, Deinde in latus verti, mox etiam flecti in latus, quæ omnia ex hac ratione conuenienter deduci consueuere. Quod autem in sequentibus aliquid prius dictorum repetitum inuenietur, sciendum necessitate factum, vt sequens doctrina cum antegressa congrueret. Aliquantisper etiam cogitaui illo esse vnico exemplo contentus, sed veritus sum vt ex illo parum intelligerentur reliqua. Proponam autem principio, Imaginis initialem partem, id est, quadrangulum capitis, cuius tractationi erunt similes aliarum quoq; partium tractationes. Notantur autem primum superiores anguli quatuor literis. a. b. c. d. Inferiores aūt numeris. 1. 2. 3. 4. Ita vt. a. ad. 1. b. ad. 2. c. ad. 3. d. ad. 4. respondeat. Postmodo spectans obliquā faciem, promotam illam a linea altitudinis imaginis flecto prorsum vt despiciat, Eaq; hoc depressio efficienda, vnde cognoscatur quam longa superiora inferioribus prominentiora sint. Hæc notantur litera. A. postea obuerto contra me depressionem vt aduersa facies fiat et aspiciens, Vertoq; a fronte nonnihil in latus dextrum. Atq; ita erigo lineas ex omnibus punctis literarum et numerorum. Deinde ex literis et numeris iuxta positæ obliquæ faciei despicientis A. beneficio transferentis lineas protraho transuersas per illas erectas. Vbi igitur sectiones a literis et numeris coinciderint, ibi anguli designantur supra literarum infra numerorum. Cum autem suis notas lateribus coniunxi, tum apparet aduersa facies, de obliqua illa flexa prorsus, et versa in latus, cum ipsa erecta tum etiam depressa. Hæcq; ipsa notantur litera. B. sed insuper etiam cognoscendum qualis hæc ipsa pars. B. in effictionibus obliquata erecta depressaq; appareat. Nam scitu opus est qualem quicq; in effictione in obliquo et in aduerso formam sortiatur. Iam igitur hæc pars. B. in aduerso prorsus flexa et in latus versa deinceps ita obliquabitur. Depressionem obuersam contra me vt aspiciens fieret, sicut dixi, Hanc reuertes æquabiliter vt obliqua fiat, Moxq; eriges ex huius depressionis literis ac numeris lineas ex transferente, vbiq; iuxta erit aduersa flexa versaq; facies, ibi traduces ex omnibus punctis numerorum et literarum transuersas cum transferente per illas erectas ex depressione lineas. Atq; ita vbi cernes sese lineas transcurrere, ibi impones notas literarum ac numerorum et latera iunges. Ita habebis depressam et erectam formam huius partis, cui addes notā literæ. C. Ex his deinceps inuenienda est hæc eadē pars flexa prorsus, versa in latus, etiā in latus flectat̄, cuius rationis aliquid supra attigimus, sed nunc ita facies. Erectā partē. B. flectes in latus dextrū, iam ante versam in idem latus, et cum reliqueris illi subiectam depressionem suam, ita postmodo illam conuenientem huic flexuræ efficies. Variari enim oportet vt superiores anguli. a. b. c. d. quasi cadant in latus dextrum, Inferiora autē latera. 1. 2. et. 3. 4. coarctentur quē-

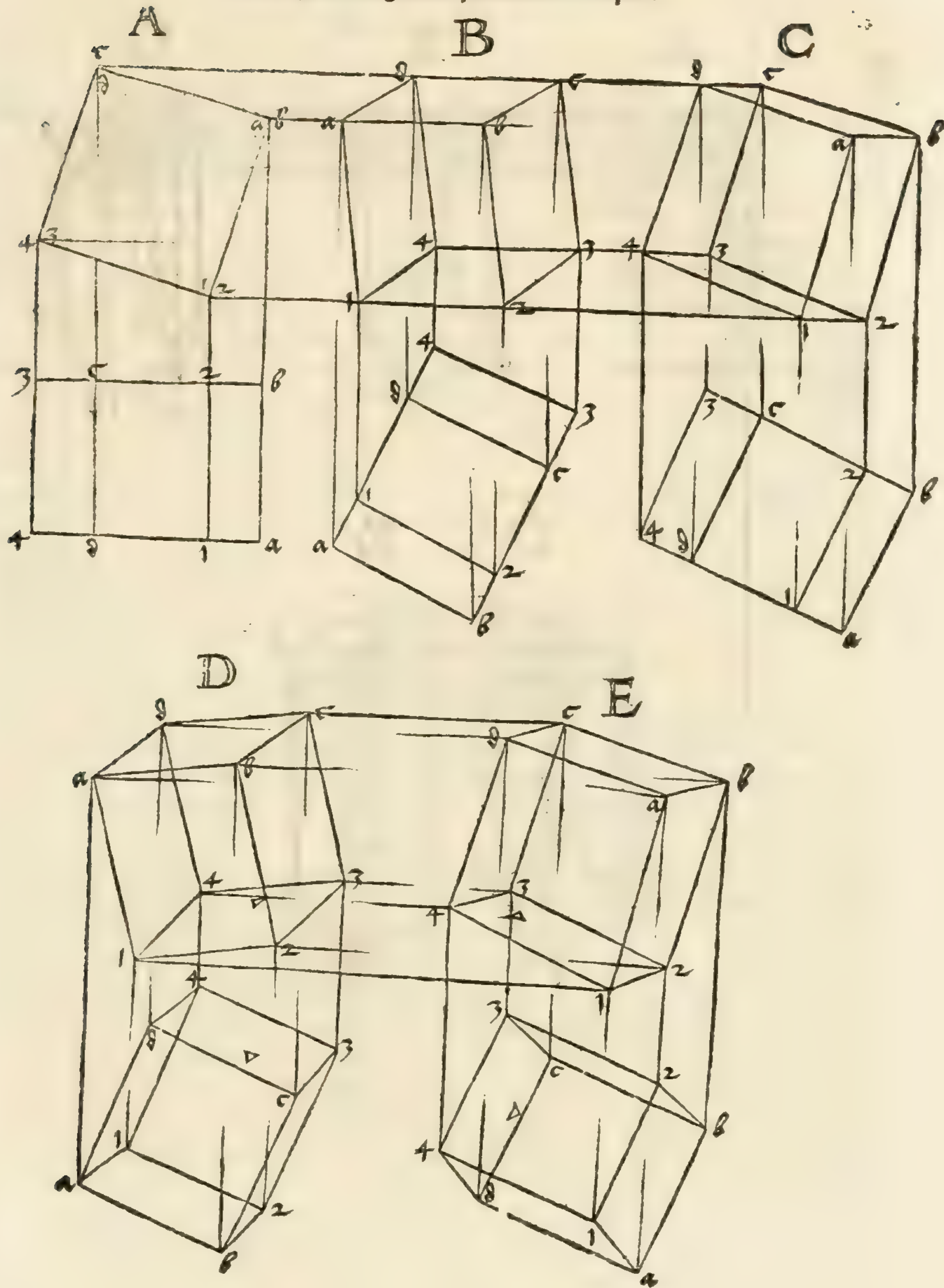
t

admodum et superiora.a.b.et.c.d. Id hoc pacto fiet. De transferente duces ex angulorum superiorum literis. a. b. c. d. perpendiculares in depressionem, et apparebit statim abscisio ac productio linearum.a.b.et.c.d. declarantur enim lineis literarum demissis superne in depressionem. Similiter et demittuntur lineæ ex punctis numerorum. Quibus et ipsis ostenditur quanto arctiora fiant latera.1.2.et.3.4.in hac depressione q̃; dudum fuerant. Atq; ita cernes qualis in depressione flexura et quasi reiectio existat ab erecta parte. Hucq; appones notam literæ. D Quod ipsum, opus fuerit perspectum habere, quale in obliquo videatur. Id sic consequere. Huius partis. D. depressionem constitues obliquæ, sicut supra de parte. C. dictum est. Quo facto eriges ex omnibus punctis literarum ac numerorum lineas beneficio transferentis postea ex parte notata litera. D. Traduces transuersas per erectas, Et quibus in locis scindi lineas videris, illis appones suas numerorum literarumq; notas, Inductisq; lateribus habebis formam huius partis obliquam, cui apponatur nota literæ. E. atq; ita demum absoluta habebis huius partis obliqua et aduersa quorum in opere vsus erit.

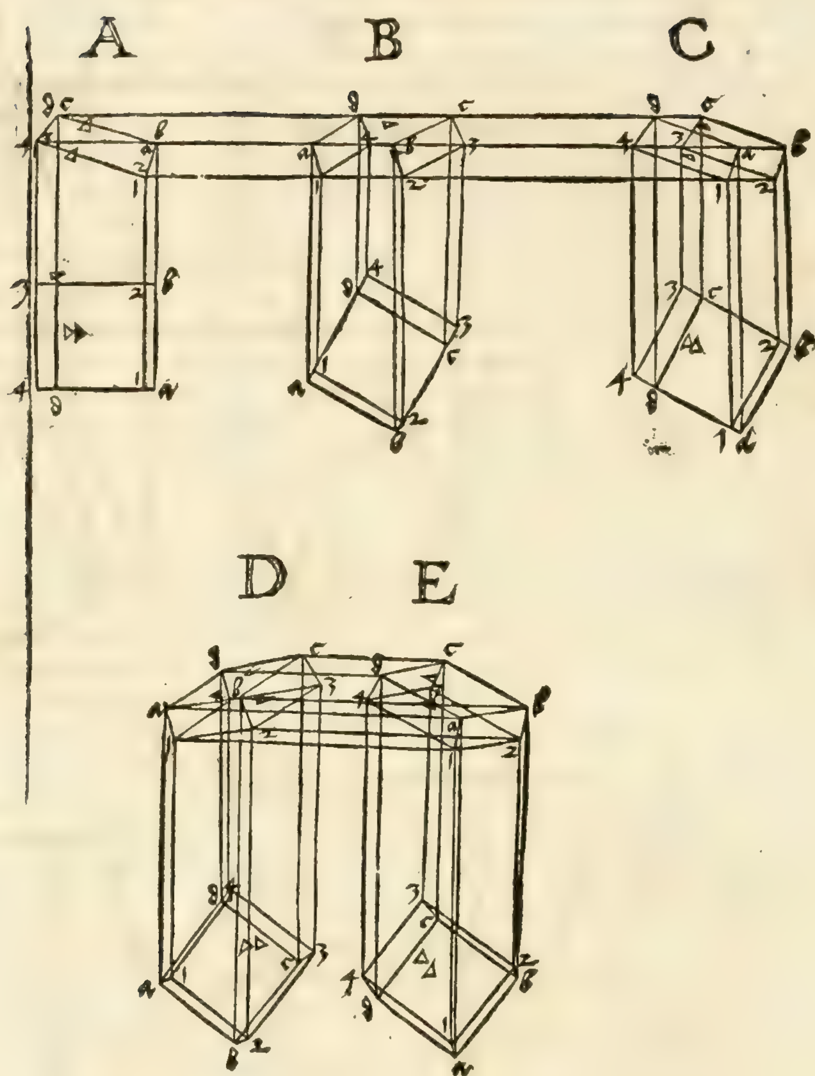
Post hæc propone quadrangulum colli, tractatoq; similiter et ad illum capitis modũ. Sed paulo minus prorsum flectes, pauloq; vertes minus in latus, minusq; in ipsum flectes. Ipsius etiam angulos literis.a.b.c.d.et numeris.1.2.3.4.insignies. Atq; ita apparebunt formæ partium erectarum et depressarum, maxime in posteriori ratione notæ. D. et. E. quorum sit in opere vsus. Hæc ipsa custodies et in alijs sequentibus partibus imaginis, sed inferiores quasq; minus flectes ac vertes, vt in omnibus ordo et consequentia seruetur. Atq; hinc apparebit corporis implexio in latus conuersi inclinatioq; ea quæ prorsus quæq; in latus fit.

Cum autem ita progrediendo perueneris ad partem quæ notatur sectione mammæ et cinctus, Relinques illam recte stantẽ, sed conuertes paululum in latus dextrũ, et quibus opus fuerit ea exprimes. Triplici aũt expressione tantum opus est. Obliqua propter primam depressionem quæ vertenda est, et erigenda, et tertia in qua versio obliquatur. Et has depressiones notabis literis. C. D. E. neq; ordiere ab. A. vt semper D. E. copulentur. Hoc etiam scies si depressionem aduersam vertere velis, Nunq̃; futurum vt decipiaris, si primum incluseris eam partem quam versurus sis rectangulo quadrilatero, atq; ita inclusam partem vna cum quadrilatero verteris. Aut si exquisiueris versionem iuxta lineam rectam perpendiculariter, animaduertens anguli ne obtusi an acuti partis illius ad lineam exeant, obliquis autem vtere, vt ostensum est ad transuersas rectas lineas. Vltimum erit corpus quadrangulum intra sectionẽ cinctus et vmbilici, quod in sectione vmbilici promouebis seu flectes prorsus, Et subijcies illi depressionem suam quæ quia est posterior signabis litera. E. Aduersam autẽ partem notabis litera. D. Bifariam autem solummodo hæc pars exprimitur, quia semel tantum flectitur, Et in aduersa quidem cũ educta fuerit erectis e depressione sua lineis, et inductis per transferentem transuersis omnia plane recteq; apparebunt.

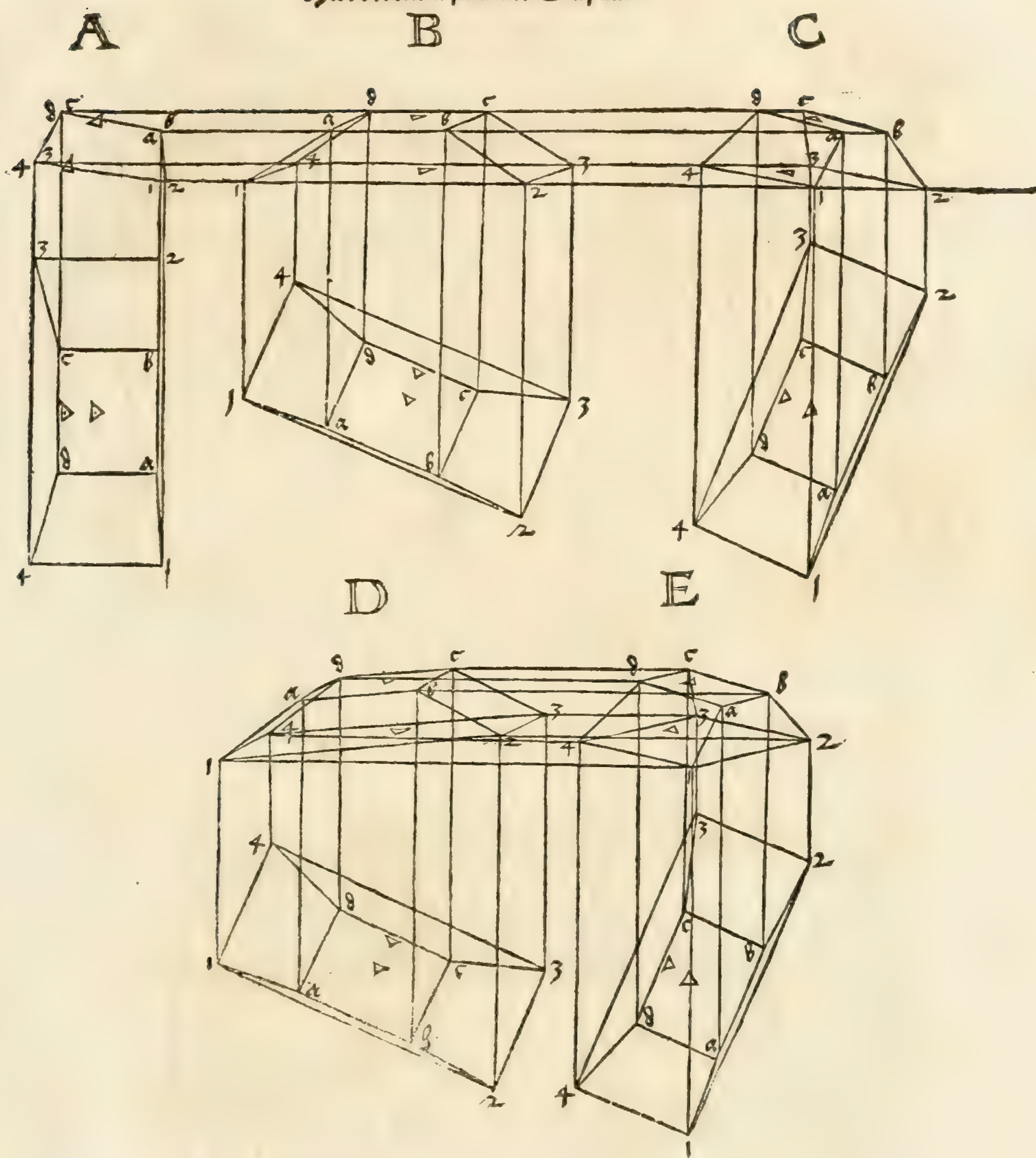
Hęc quadrangulata pertinent ad caput.

Hæc sunt colli.

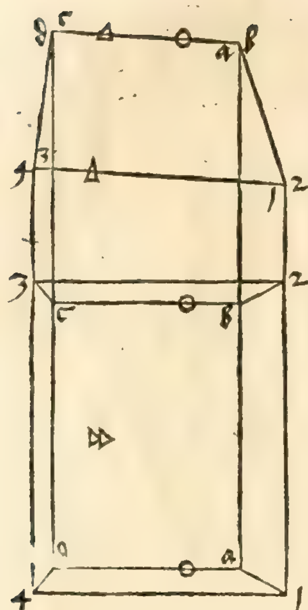
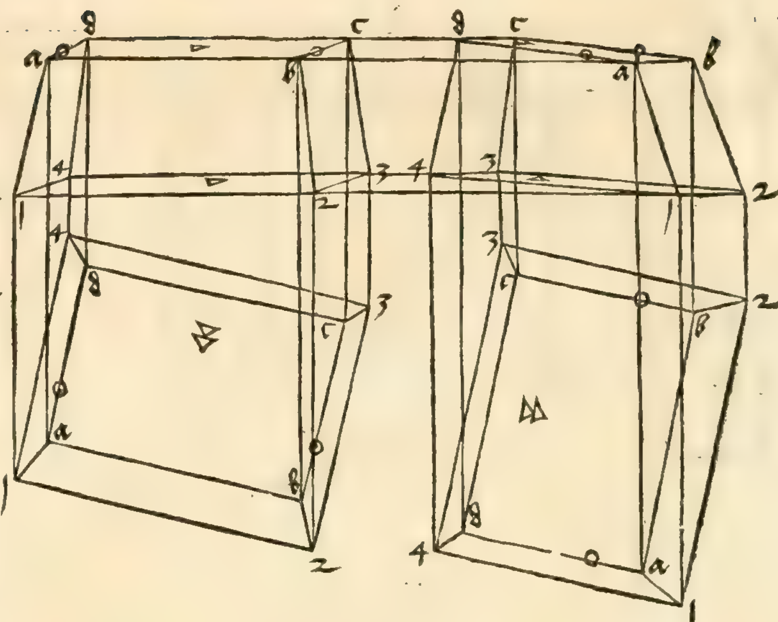

Hæc debentur summis Scapulis.

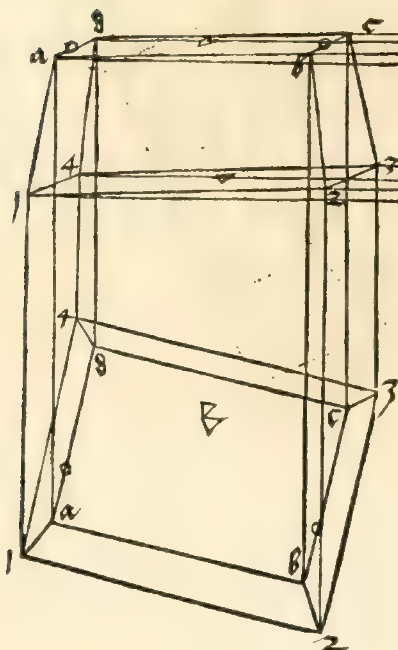
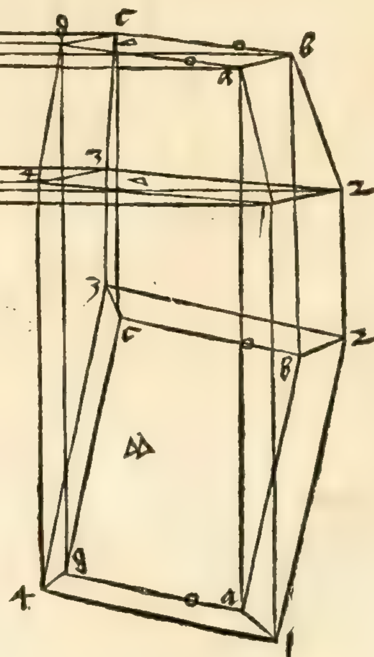

Hæc sunt superioris Thoracis.

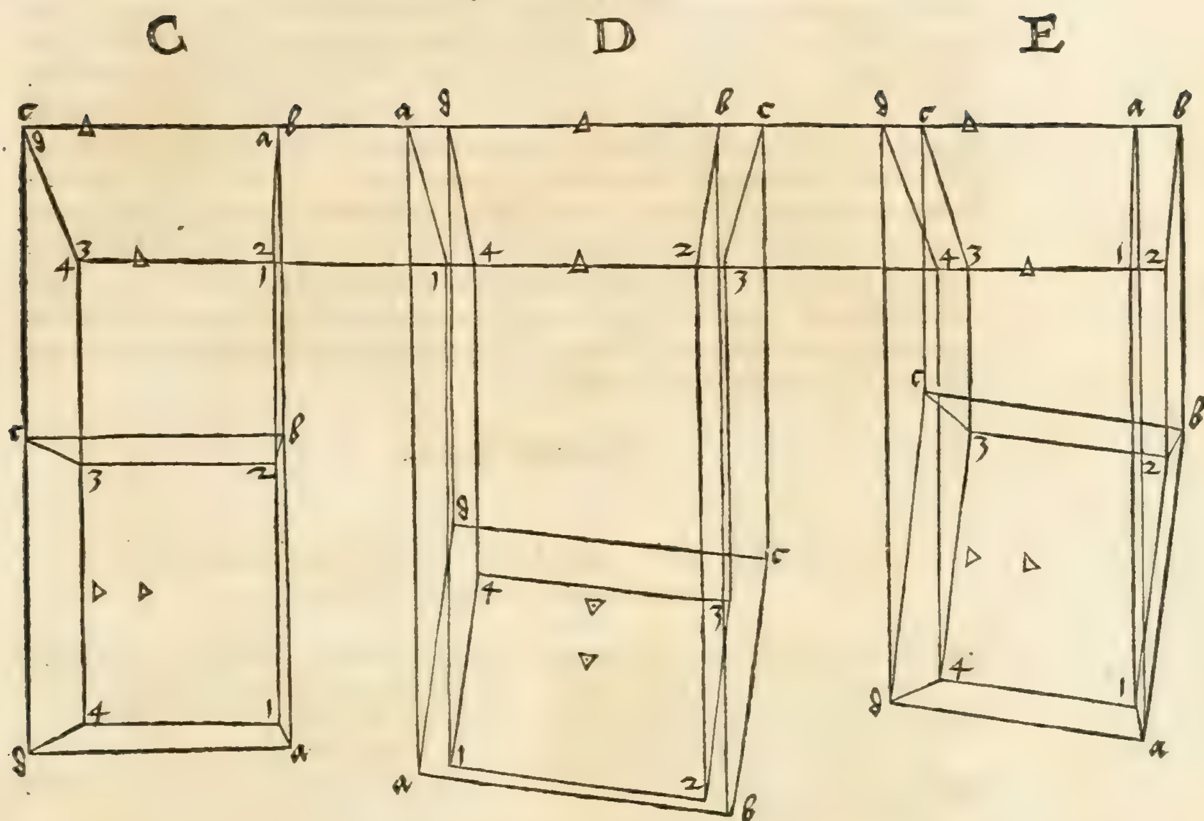
A B C

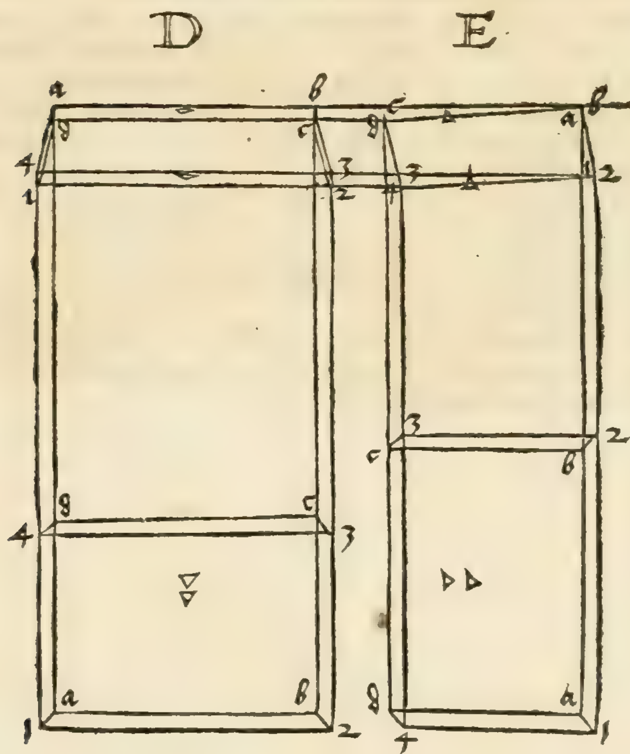
D E

Hæc vero inferioris.

Hæc sub Cinctum applicentur.

Hanc nostram doctrinã si quis vsurpandam in manus susceperit, primum imagines particulatim vt recta commensuratione explicet et apta statura effingat, Tum flectat conuenienter, et suas illis depressiones subijciat, erigatq; inde perspectiuæ artis inseruiens rationibus, atq; de his laudabile probandumq; opus efficere studuerit, Is facile sentiet quid fructus sibi vtilitatisq; hinc sperandum sit, neq; dubium mihi est quin ipse hæc secutus cum plura tum etiam meliora sit exquisiturus. Neq; me fugit hæc multis in locis difficilia, intellectu vsuq; visum iri, Sed his facile studium diligentiaq; succurret. Obscuritas enim scriptorum assiduiate lectionis et cura, vinci semper solet. Atq; hoc loco finire placuit his de rebus doctrinã meam, quod si Deus fauorem aspirarit conatibus meis, alias picturæ pluresq; rationes scriptis meis postmodo explicabo, Ne nostrates pictores manuum tantum vsu, sed veris etiam præceptis artis valere videantur, qua re neq; Deo gloriosius neq; gratius nostris hominibus quicq̃, vt arbitror, facere possim.

Finis libri Quarti.

ELEGIA BILIBALDI PIRCKEYMHERI in obitum Alberti Dureri.

Qui mihi tam multis fueras iunctissimus annis
Alberte, atq; meæ maximæ pars animæ
Quo cum sermones poteram conferre suaues
Tutus, & in fidum spargere uerba sinum.
Quur subito infelix mœrentem linquis amicum.
Et celeri properas non rediture pede
Non caput optatum licuit, non tangere dextram,
Vltima nec tristi dicere uerba uale
Sed uix tradideras languentia membra grabato,
Quum mors accelerans te subito arripuit
Heu spes fallaces, & mens ignara malorum.
Quam lapsu celeri cuncta repente cadunt.
Omnia Durero dederat fortuna secunda
Ingenium, formam, cum probitate fidem
Omnia sed rursus celeri mors abstulit ausu
Tollere sed laudes improba non ualuit
Virtus namq; manet Dureri, atq; inclita fama,
Splendebunt donec sydera clara polo.
I decus, i nostræ non ultima gloria gentis,
Ductore & CHRISTO regna superna pete
Illic non uano gaudebis semper honore,
Pro meritis fœlix premia digna ferens.
Donec nos fragiles erramus mortis in umbra,
Et miseri cymba labimur instabili
At nos præseruans aderit quum gratia Christi
Hoc duce fœlices ingrediemur iter
Interea mœsti lachrymas fundemus amico
Nil quibus afflictis dulcius esse potest.
Accedentq; preces, summum placare tonantem
Quæ possint, quicq̃ si pia uota ualent.
Et ne quid tumulo desit, spargemus odores
Narcissum, uiolas, lilia, serta, rosas.
Fœlix interea somno requiesce beato
Dormit.n.ĩ Christo, uir bonus haud moritur.

EPITAPHIVM EIVSDEM.

Albertus postq̃ pingendo ornauerat orbem,
Arteq; tam lepida cuncta repleta forent.
Nunc restat cœlum, dixit, pingatur ut altum,
Mox terram linquens sydera clara petit.

ALIVD.

Ingenium, probitas, candor, prudentia, uirtus,
Ars, pietasq; fides, hic tumulata iacent.

ALIVD AB EODEM.

Per lachrymas posset si uita Alberte, reuerti
Non corpus uili hoc contegeretur humo.
Sed quia non lachrymis, nec flendo fata mouentur
Mœrendo tantum soluimus inferias.

EPITAPHIA IN ALBERTVM Durerum, Eobani Heßi.

Quo ſitus Albertus tumulo Durerus, eodem
Picturæ ratio tota ſepulta iacet.

ALIVD.

Artis & ingenij laudem ſi fata morentur
Certum eſt Durerum non potuiſſe mori.
Ergo ſub hoc nondum totus iacet ille ſepulcro
Ingenij famam uiuus ad aſtra tulit.

ALIVD.

Quid properas ſubſiſte parum lecture uiator,
Hic ſita Dureri molliter oſſa cubant.
Eſt operæ precium talem ſpectare ruinam
Cum qua picturæ concidit omnis honor.

ALIVD.

Quid uitam coluiſſe iuuat quaſcunq; per artes
Quando ea momento mors rapit atra breui
Par fuit Alberto Pictorum nemo, ſed illum
Fata diu ſummum non potuere pati
Præſcidit ergo uiri uitam mors falce maligna
Et dixit moriens ſic quoq; non morieris.

ALBERTO DVRERI NOBILIS. Pictori & Geometræ in Norico. Q. V. An. LVII. Ioach. Camer. F.

Filum Alberte tibi, cum neret parca ſupremum
Et plenum uitæ conglomeraret opus,
Sic pro te fertur rerum natura locuta,
Vlteriora petens tempora pauca tibi.
Parcite fatales euoluere penſa ſorores
Ducitur ex iſta gloria noſtra colo
Vnus quas rerum uiuas ego procreo formas,
Hic ſimiles ueris fingere doctus homo eſt.
Quid quod noſtræ huius uires ſuperantur ab arte
Et natura parens quod nequit iſte poteſt?
Hoc ego continuata feror, neq; diuidor, inq;
Veris hiems medio uer hiemiſq; manet.
Hic ut ſpectentur uiuos facit inter humati
Hoc antiqua uidet ſecula poſteritas.
Hic frat ut tellus omnis paßim omnia quæ ſunt,
Quæq; futura putant quæq; fuere facit.
Talia, cum uellet concedere parca roganti,
Abſtulerat crinem Perſephonea ſacrum.

Ἰωαχείμου.

οἷς ποτ' ἀπελλαῖαι χεῖρες θαυμαστ' ἐδόκησαν
ἢ βαιὸν ζῶντας ταῦτ' ἐθέλοιμι βλέπειν,
ὅσσ' ἀπὸ δυρήρου τέχνης μνημεῖα λίποντο
ζωγράφου ἔργ' ἀγαθοῦ ξυγγραφέως τε καλοῦ.
ἦ τὰς ταῦθ' ὁρόωντες, ἀπελλῆς οὐ μόνον ἡμῖν
ἀλλὰ καὶ ἀςείοις τευθόσιν, εἶπον, ἔην.

M. Beatis. S.

Memoriæ Alberti Dureri, viri optimi, ac ætate ſua pictoris abſolutiſſimi, qui non ſolum primus e Germanis picturam auxit, illuſtrauit, ac ad ſeueriorem legem reſtrinxit, ſed et literis poſteritati commendare cœpit, ob quam rem, precipue vero mores compoſitos, prudentiam ac modeſtiam ſingularem, Nurenbergenſibus ſuis, imo exteris omnibus fuit chariſſimus, Diuo vero Maximiliano, ac nepoti eius Carolo, Cæſaribus, nec non Ferdinando Hungariæ ac Bohemiæ Regi, acceptiſſimus, qui illum annuo largoq; ſtipendio fouerunt, ac ſummo proſequuti ſunt fauore. Obijt autem non ſine magno amicorum deſyderio. 8. Idus Aprilis. Anno. 1528. Aetatis vero ſuæ. 57.

Bilibaldus Pirckeymherus
amico integerrimo. M. P.

In his libris qui operam lectionis forte posuerit, cum alia inter excudendum admissa et a se animadversa errata benigne corrigat tum notata a nobis emendet, In quibus primis in præfatione primi libri permutatos versus et confusam sententiam inter excusionem operis. Hoc modo.a. 3. a tergo Versu. 23.lege Non etiam fugiebat me quanto difficilior esset labor futurus mortuo authore q̃ fuisset vivo, et quod maxime contrarium esset, occupatus &c. At Versu ultimo et deinceps primo sequentis cartæ delebis hæc verba. Labor futurus mortui authore q̃ fuisset vivo, et quod max. contrariũ esset.

Postea in libro. 3.carta.a.1. Versu a fine.2.lege si qui.

a.2.V.8.pone punctum ante.nihil.12.punctum ante,relinquet tolle. Tolle et a tergo V.11.a fine post extru.

a.3. V.3.ad dele. V.12.le.discernit. V.15.le.totam hanc rationem. V.24. leg. παρεκβάλλωε. V.26.le.decurtationis. V. 5. a fine le. decurtatione. a. ultimo V. 1. lege productionibus.

b.1.a tergo Iuxta imaginem virilem sic lege. Infra genu. Ima sura exterius. Ima eadem interius. Mons ped.

b.2.a tergo V.a fine.7.le.ut.a.c.descr.

c. 2.supra prima facie le. elatam.

c.3.a tergo in scriptura intra capita. V.2.lege sed duo.

c.4. V.12.lege hanc non hac. V.25.le.quæ non qua. V. 7. a fine le. acutius. A tergo. V.6.le.labeonibus.

c.6. V.20.lege elaborantur. V.25.lege tenuia.

e.1. V.1.lege propositæ. e.4.a tergo. V.1.lege peruertendi. V.15.lege nisi usui accomod. V.12.a fine lege appon.

Ad peruertentis diversionem ascribe. Mens. viril.imagi.ultimo loco descr.in libro.2.

f.3. V.19.lege ipsi su.a tergo. V.9.lege putandum? V.21.dele cer. V.29.le.Eodem enim modo et.

f.4.a tergo. V.17.a fine lege tenuibus. f. 5. V.14.a fine lege nequaquam.

Libro.3.g.2.a tergo. V.5.lege designatæ part. g.3. V.10.lege nervi.

g.4. V.3.lege angularibusve fig. V.5.a fine lege cranium. A tergo. V.2. lege illa.

g.5. V.a fine.3.lege aggrediamur,a tergo. V.12. lege dextrum autem dirig.

I.2.columna.2. V.2. lege in latus. V.6. lege semper. I.5. V.16.lege aliis has fig. V.ultimo lege scalpendi. A tergo. V.7.lege facile ad fin. V. 8.lege foret, diff. V.11. a fine lege sint, tunc intel.

k.1. V.5.a fine lege,quomodo etiam in la.a tergo. V.9.lege oblique,

k.4.a tergo. V.8.lege assiduitate lecti.

Finitum opus Anno a salutifero partu.1534. 9.Cal. Decemb.
Impensis viduæ Durerianæ, per Hieronymum
Formschneyder Norinbergæ.